

[6232]
[Carolina Figved]

MSOMAS Masteroppgave i sosialfag
<NÅR BARN BEGÅR ONDE HANDLINGER>

Av:<CAROLINA FIGVED>

Veileder:<ARVID LOHNE>

DET SAMFUNNSVITENSKAPELIGE FAKULTET
Institutt for sosialfag

Antall ord i oppgavebesvarelsen: 31416

(NB! Ord på forsiden telles ikke med)

Masteroppgave – Sosialt arbeid
Institutt for sosialfag - juni 2015

**MASTERSTUDIUM I SOSIALFAG
MASTERGRADSOPPGAVE**

SEMESTER: Vår 2015

(vår/høst – årstall)

FORFATTER/MASTERKANDIDAT:

Carolina Figved

VEILEDER:

Arvid Lohne

TITTEL PÅ MASTEROPPGAVE:

Norsk tittel:

Når barn begår onde handlinger

EVT. Engelsk tittel:

EMNEORD/STIKKORD:

Barn, ondskap, onde handlinger, sosiale faktorer, biologiske faktorer, psykologiske faktorer, seksuelle overgrep, barn som dreper barn

ANTALL SIDER:

STAVANGER ...01.06.2015.....

.....Carolina Figved.....

DATO/ÅR

Kandidatens navn

Forord

Det å skrive denne masteroppgaven har vært en lang og utfordrende prosess, men samtidig har det vært både spennende og lærerikt. Temaet i oppgaven har fra starten av blitt sett på som et veldig interessant tema, men jeg manglet noe kunnskap på dette området. Derfor var det både spennende og skremmende på en gang å skulle finne ut mer om temaet. Det kan tenkes at emnet er tabubelagt, men etter å ha arbeidet med denne oppgaven har det jeg fått mye ny kunnskap på et område som det kan synes å være viktig å ha kompetanse på, når man arbeider med barn.

I løpet av det året jeg har jobbet med oppgaven har jeg fått mye oppmuntring, hjelp og støtte av flere personer. Jeg vil derfor først og fremst takke min kjære samboer Thomas som har måttet holde ut med meg i denne perioden, men som allikevel har støttet og oppmuntret meg og fått meg til å stå på litt ekstra når det trengtes. Jeg vil også gi en stor takk til mine foreldre Torill og Torbjørn og min lillesøster Cecilia. Dere har alle hjulpet meg på forskjellige måter ved å være entusiastiske, hjelpsomme og oppmuntrende støttespillere, og denne tiden ville vært ekstremt vanskelig å komme seg gjennom uten dere.

Videre vil jeg takke min veileder Arvid Lohne som har veiledet meg gjennom hele prosessen med oppgaven, ved å hjelpe meg i gang og oppmuntre meg til å nå de målene jeg har satt underveis.

Alt i alt har dette vært et veldig lærerikt år, selv om det har vært både krevende og tøft å skrive denne oppgaven. Likevel ser jeg tilbake på det som en positiv og minnerik periode i min tid som student.

Juni 2015

Carolina Figved

Sammendrag

Ondskaper har eksistert siden tidens morgen som en motsetning til det gode. Vi hører stadig nyheter der mennesker gjør grusomme ting mot hverandre som for eksempel krig, tortur, drap og overgrep. Begrepet ondskap og det å være ond har lenge vært forbundet med religion, og en har hatt en oppfatning om at ondskap har vært en iboende menneskelig egenskap, i stedet for et produkt av uheldige omstendigheter. Mange kan kanskje si seg enige i at ondskaper eksisterer i verden, men å betegne mennesker som onde kan være vanskelig for mange. Når det i tillegg er barn som blir betegnet som onde stiller mange seg kritisk til dette. Dette fordi de fleste har en tanke om at barn blir født uskyldige og gode. At barn blir overgripere er for mange vanskelig å forestille seg og behovet for å forstå blir enda større enn når voksne begår grusomme gjerninger. Oppgavens tema ble derfor valgt og skrevet ut fra et ønske om å forstå gjerningsmannen i møte med ondskap og fokuserte derfor ikke her på ofrene. Det ble tatt utgangspunkt i barn som begår onde handlinger og forsøkt å finne ut hvem disse barna er og hvilke mulige årsaker som kan ligge bak deres handlinger. Noen kan kanskje mene at dette er feil, men oppgaven ble ikke skrevet for å unnskyld dem som begår onde handlinger, men for å forsøke å forstå hva som er årsaken til at noen begår slike handlinger, for på den måten å kunne forhindre fremtidig skade og lidelse.

Metoden som ble brukt i oppgaven var litteraturstudie og valget falt på denne metoden på bakgrunn av problemstillingen. Teorien som ble brukt ble hentet både fra ulike bøker og fra internett. Fordi oppgaven forsøkte å finne ut hvem de barna som begår onde handlinger er og hvorfor de begår slike handlinger, var både sosiale, biologiske og psykologiske teorier interessante, og hovedfokuset var på disse. Et kapittel om dyremishandling ble likevel sett på som relevant for oppgaven fordi dette kan være et faresignal for at barn overfører slike handlinger på mennesker. Resiliens ble også tatt med som et siste delkapittel i teorien der det ble motargumentert for den teorien som ble brukt. Drøftingsdelen har tatt for seg forskjellige synspunkter på den viktigste teorien om oppgavens tema. Drøftingen etterlatte seg en del åpne spørsmål som det ble tatt stilling til i konklusjonen.

Det ble konkludert med at ingen barn blir født onde, men at det kan være ulike risikofaktorer i barns liv som kan føre til at de kan begå onde handlinger. En kunne finne dette i barnets

[6232]
[Carolina Figved]

oppvekstmiljø så vel som i egenskaper hos barnet selv. Konklusjonen videre var at de ulike psykologiske, biologiske og sosiale faktorene må ses som sammenhengende faktorer som påvirker hvordan barnet utvikler seg. Det ble også konkludert med at videre forskning på temaet dyremishandling er viktig for å arbeide forebyggende og hindre andre grusomme skader og lidelser.

Oppgavens oppbygning

Denne oppgaven består av 7 kapitler; innledning, teori, metode, oppsummering teori, drøfting, konklusjon og referanser.

Kapittel 1: Innledning

Innledningen tar for seg oppgavens fokus og klargjør hovedmålet med oppgaven.

Problemstilling og bakgrunn for valg av problemstilling vil bli presentert her. Videre har det blitt tatt med en avgrensningsdel og det har blitt gjort en begrepsavklaring på ulike begreper som har blitt brukt gjennom hele oppgaven. Begrepsavklaringen er tatt med for å gi leser grundig innføring i de begrepene som brukes. Det vil også i denne delen bli tatt med formålet med oppgaven og det vil bli nevnt tidligere forskning på området.

Kapittel 2: Teori

I denne delen blir den teorien som har dannet grunnlaget for hele oppgaven presentert. Teorien er hentet fra både nasjonal og internasjonal forskning, og det vil bli vist til ulike eksempler fra både Norge og andre land. Teorien og litteraturen vil senere bli brukt i drøftingen for å svare på oppgavens problemstilling og dra konklusjoner.

Det første delkapittelet i teoridelen handler om hvor ofte barn og unge begår onde handlinger som å drepe og begå seksuelle overgrep. Grunnen til at det blir startet med å skrive om omfang er for å belyse at det er et aktuelt og viktig tema som det muligens ikke har blitt viet så mye oppmerksomhet til. Selv om det i de senere årene ikke har blitt begått så mange drap i Norge av barn og unge, har det skjedd tidligere, det skjer i andre land og det kan skje i Norge igjen.

Det neste delkapittelet omhandler ondskap versus godhet. Dette fordi oppgaven omhandler barn og ondskap og det er ønskelig å definere disse begrepene og hva det innebærer å gjøre onde og gode handlinger eller å være et godt eller ondt menneske. Det vil her bli mest fokusert på begrepet ondskap, da det er dette som er oppgavens fokus.

Videre blir det nevnt noen saker der barn har drept andre barn. Dette er tatt med for å vise at det finnes barn som har drept andre barn og for å kunne drøfte senere om hvem disse barna er og hva som kan være mulige forklaringer på deres handlinger.

De neste delkapitlene inneholder ulik teori om både sosiale, biologiske og psykologiske faktorer i barns liv som kan være mulige årsaker og forklaringer på at barn og unge utvikler seg til å begå onde handlinger. Disse beskriver tidligere forskning som senere kan drøftes om er mulige forklaringer til hvorfor barn og unge begår slike handlinger.

Det vil også bli presentert to modeller som peker på ulike forhold som kan føre til at barnet begår seksuelle overgrep. Disse er tatt med fordi seksuelle overgrep er en type ond handling som oppgaven fokuserer på. Modellene er hentet fra Helle Kleive sin oversettelse av boken «The handbook of clinical intervention with young people who sexually abuse», skrevet av Gary O'Reily, William L. Marshall, Alan Carr og Richard C. Beckett.

Teoridelen vil avsluttes med et delkapittel som omhandler dyremishandling. Dette har blitt tatt med fordi det har blitt diskutert om barn som torturerer og dreper dyr, er oftere i stand til å begå menneskedrap enn de barna som ikke har mishandlet dyr.

Kapittel 3: Oppsummering teori

Her har det blitt gjort en kort oppsummering av den teorien som har blitt funnet og brukt i oppgaven. Denne delen kunne også blitt kalt for «funn», men det ble valgt å kalle det en oppsummering på teori fordi litteraturstudie ble brukt som metode, og den teorien som har blitt brukt og funnet som relevant for oppgaven samt det som oppgaven konkluderer med, er studiens «funn».

Kapittel 4: Metode

Metodedelen inneholder en presentasjon av den metoden som er brukt i oppgavens forskning på det temaet og den problemstillingen som ble valgt. Den presenterer de metodiske valgene og prosedyrene som har blitt gjort i denne studien og en forklaring på hvorfor denne metoden ble valgt.

Kapittel 5: Drøfting

I denne delen har det blitt drøftet ut i fra den teorien som danner grunnlaget for oppgaven. Teorien er oppsummert inn i en diskusjon og satt opp mot hverandre. Fokuset vil være å diskutere den teorien som er valgt, for å forsøke å besvare oppgavens problemstilling. Delkapitler som bruker samme overskriftene som i teoridelen blir brukt for at oppgaven skal

bli mer systematisert og at en lettere skal se hva som har blitt drøftet og hvordan. Et ekstra delkapittel er tatt med her som har overskriften resiliens, der det motargumenteres for den teorien som har blitt brukt for å vise at det finnes flere utfall når det gjelder barn som har begått onde handlinger og ikke alle kommer fra familier med omsorgssvikt og har en vanskelig bakgrunn.

Kapittel 6: Konklusjon

Dette kapitlet vil være en avslutningsdel som oppsummerer det som har kommet frem i drøftingen gjennom ulike konklusjoner.

Kapittel 7: Referanser

Dette siste kapitlet vil inneholde oppgavens referanser. Det har blitt forsøkt å ta med de referansene som er mest aktuelle og oppdaterte. De er hentet fra blant annet Universitetsbiblioteket i Stavanger, biblioteket i Sandnes og internett.

Innhold

1.0 Innledning.....	1
1.1 Problemstilling.....	2
1.1.1 Bakgrunn for valg av tema og problemstilling.....	3
1.2 Avgrensning.....	4
1.3 Studiens hensikt og formål.....	6
1.4 Tidligere forskning på temaet.....	7
1.4.1 Seksuelle overgrep.....	7
1.4.2 Barn som dreper.....	8
1.5 Begrepsavklaring.....	9
1.5.1 Ondskap.....	9
1.5.2 Seksuelle overgrep.....	9
1.5.3 Drap.....	10
1.5.4 Godhet.....	11
1.5.5 Seksuelt aggressive barn.....	11
1.5.6 Omsorgssvikt.....	11
1.5.7 Tilknytning.....	12
1.5.8 Risikofaktorer.....	12
1.5.9 Beskyttelsesfaktorer.....	12
1.5.10 Resiliens.....	13
1.5.11 Arv og miljø.....	13
2.0 Teori.....	14
2.1 Omfang.....	14
2.2 Ondskap vs. Godhet.....	15
2.3 Barn som dreper andre barn.....	19
2.4 Seksuelle overgrep og seksualisert atferd.....	20

[6232]
[Carolina Figved]

2.5 To modeller om årsaker til seksuelle overgrep	22
2.5.1 The Marshall and Barbaree model	22
2.5.2 Rasmussen, Burton and Christophersen model	22
2.6 Risiko- og beskyttelsesfaktorer.....	23
2.7 Arv og miljø.....	24
2.7.1 Negativ sosial arv	26
2.8 Menneskelige behov.....	26
2.9 Skadelige omsorgssituasjoner	28
2.10 Tilknytning	31
2.11 Psykopati.....	35
2.12 Psykiske lidelser	37
2.12.1 Atferdsforstyrrelser/atferdsproblemer	38
2.12.2 Aggresjon og temperamentsstil:.....	39
2.13 Dyremishandling.....	41
3.0 Oppsummering teori	44
4.0 Metode	45
4.1 Bakgrunn for valg av metode	45
4.2 Litteraturstudie som metode	47
5.0 Drøfting.....	50
5.1 Ondskap vs. Godhet.....	50
5.2 Barn som dreper andre barn	54
5.3 Seksuelle overgrep og seksualisert atferd hos barn.....	57
5.4 To modeller om årsaker til seksuelle overgrep	58
5.6 Risiko- og beskyttelsesfaktorer.....	60
5.7 Arv og miljø.....	61
5.7.1 Negativ sosial arv	61

5.8 Menneskelige behov.....	62
5.9 Skadelige omsorgssituasjoner	64
5.10 Tilknytningsteori	67
5.11 Psykopati.....	68
5.12 Psykiske lidelser	71
5.13 Dyremishandling.....	74
5.14 Resiliens	76
6.0 Konklusjon	78
7.0 Referanser	82

1.0 Innledning

«Summen av de gode handlingene er større enn summen av de onde – det finnes så uendelig mye mer godhet enn ondskap i vår verden. Dette er det verdt å minne seg selv på, ofte».

Heberlein (2011, s7)

Når vi på en eller annen måte konfronteres med ondskap er det naturlig for de fleste å stille spørsmålet «hvorfor», dette fordi vi har vansker med å forstå ondskap og hvorfor folk begår onde handlinger. Vi har behov for å forstå og finne svar på hvordan noen mennesker er i stand til å begå slike handlinger. Ondskaper er enda vanskeligere å begripe når barn blir overgripere og behovet for å finne svar blir enda større. Vi både ønsker og trenger å få svar og finne årsaker til slike handlinger og hvor det gikk galt, fordi det å bare kalle barn for onde blir for enkelt (Heberlein, 2011).

Synet på barn har endret seg fra slik det var i de tidligere århundrer. Vi tror ikke lenger på at folk er født mangelfulle og har behov for en religiøs velsignelse. Vi tror på at barn er født perfekte, men at de gradvis kan bli påvirket negativt av verden rundt seg (Gerrard, 2009). At barn som skal være uskyldige og beskyttet av voksne kan forandre seg til å bli noen monstre er sjokkerende for de aller fleste. En ønsker at barn skal være barn så lenge de kan, samtidig som man forsøker å lære dem og forberede dem til det voksne livet.

Barn som dreper andre, voldtar og torturerer, blir sett på som kjennetegnet på ondskap. Vi har behov for å trekke oss unna og deler verden inn i «dem» og «oss» når slike ting skjer (Gerrard, 2009). Dette fordi det er uforståelig og sjokkerende at barn handler på en slik måte som vi tror bare voksne kan.

Det er vanskelig å ikke skylde på de som har ansvar for barnet som for eksempel foreldre, lærere og barnevernet, når barn begår onde handlinger. Barn er produkter av sine omgivelser og de utvikler moral og samvittighet i sosiale omgivelser. De blir ikke født som onde monstre, men de kan bli født med egenskaper som gir dem dårligere forutsetninger

enn andre barn til å bli «normale». Barns handlinger er lært og det er ut ifra sine handlinger de blir sett på som monstre (Gerrard, 2009).

I familier skjer det gode og onde ting. Det finnes barn som vokser opp med en familie som nekter dem oppmerksomhet og kjærlighet, som vokser opp med svikt, vold og misbruk og det finnes barn som vokser opp med kjærlige og omsorgsfulle voksne som tilfredsstiller deres behov på en god måte. Mange barn som vokser opp i en dårlig familie klarer seg til tross for omstendighetene, men av og til skjer forferdelige ting og vi får et glimt av familiens hemmeligheter og de barna som vi ønsker å ignorere. Det vi vet er at det i familier kan formes onde sirkler av dårlig oppførsel, dysfunksjonelle forhold og dystre utsikter som ofte repeteres gjennom generasjoner (Gerrard, 2009).

Når det gjelder årsaker og forklaringer til hvorfor barn begår seksuelle overgrep mot andre, kan en finne dette på individnivå, gruppenivå og strukturnivå. Det vil si at det søkes etter forklaringer ved personlighetstrekk og atferdsmønstre hos barnet, ved forhold i familien som barnet kan ta skade av eller forhold ved samfunnet (Søftestad, 2009). I oppgaven vil det bli fokusert på de ulike nivåene, ikke bare når det gjelder seksuelle overgrep, men også når det gjelder mulige årsaker og forklaringer til andre typer onde handlinger som drap. Dette for å finne ut hvordan noen barn er i stand til å begå slike handlinger og om det er noen forklaringer som går igjen. Det har derfor blitt innhentet biologisk, psykologisk og sosial teori. Teori som tar utgangspunkt i individtenkning og som fokuserer på individets egen psyke, personlighet og biologi, blir kalt for biologiske og psykologiske teorier. Andre teorier som tar utgangspunkt i individers relasjoner og kulturelle, sosiale og historiske betingelser, blir kalt for sosiale eller sosiologiske teorier. Oppgaven forsøker å finne forklaringer både ved egenskaper hos barnet selv og i miljøet rundt barnet som kan påvirke det negativt og tar derfor i bruk noe fra hver av disse teoriene.

Denne oppgaven er ikke ment å være en fasit på hvordan en kan forhindre at barn begår onde handlinger, men å belyse problemet og om mulig bidra til å forebygge at slike handlinger skjer.

1.1 Problemstilling

Hovedtemaet i denne oppgaven vil være barn og ondskap, der fokuset vil være på barn som begår onde handlinger. Med onde handlinger vil det dreie seg om alvorlige handlinger som

drap og seksuelle overgrep. Det vil bli gjort en nærmere definisjonsavklaring på hva onde handlinger innebærer i teoridelen. Det oppgaven ønsker å belyse er hvem de barna som begår slike ugjerninger er. Er slike barn selv overgrepsofre, mishandlede, forsømte og ensomme? Like viktig som å forebygge overgrep eller drap, er det å forstå hvilke unge som begår slike handlinger og forsøke å stoppe denne atferden. Jeg har derfor valgt å formulere min problemstilling slik;

«Hvilke barn begår onde handlinger og hva er mulige årsaker til at de begår slike handlinger?»

1.1.1 Bakgrunn for valg av tema og problemstilling

I januar 2014 startet vi opp med kurset avvik, ondskap og menneskeverd. Det var i en forelesning av John Vegard Hugaas at temaet om barn og ondskap først ble vurdert. Forelesningen handlet om menneskelig ondskap og han kom inn på temaet når barn dreper andre barn. Temaet hørt interessant ut og valget falt på å finne ut mer om dette. Etter å ha lest «en liten bok om ondskap» av Ann Heberlein, ble det avgjort at oppgaven skulle omhandle dette temaet, der fokuset skulle være på barn som begår onde handlinger.

Når barn begår onde handlinger, er ondskapen for mange enda vanskeligere å forstå. Vi velger ofte enkle forklaringer som at barnet er et monster og skiller dermed det onde barnet fra resten av menneskeheten (Heberlein, 2011).

I barne- og ungdomspsykiatrien har det først nå i de senere årene blitt fokusert på barn og unge som begår seksuelle overgrep (Innes E. K., 2011). Det at barn og unge begår seksuelle overgrep mot andre barn, vekker ulike følelser og reaksjoner hos både foreldre, andre omsorgspersoner og familiemedlemmer. Eksempler er vantro, benekting, bagatellisering og bortforklaringer. Enkelte fagpersoner kan også reagere med usikkerhet og vegre seg for å gå inn i slike saker på grunn av mangel på kunnskap rundt dette fagområdet (Søftestad, Hildén, Haga, & Bjørtvedt, 2007).

Bakgrunn for valg av tema og problemstilling har å gjøre med at det søkes å finne ut hvor det gikk galt når barn begår onde handlinger og hvilke årsaker og forklaringer som er tilstede når slike ting skjer. Temaet kan også tenkes å være tabubelagt for mange, fordi folk har behov

for å distansere seg fra ondskapen og gjør dette ved å skille «dem» fra «oss» (Heberlein, 2011). På bakgrunn av dette er det viktig at det settes søkelys på temaet.

Mange vil gjerne stille spørsmålet om barn som begår onde handlinger er verdige en adekvat behandling, om det er riktig at det blir brukt store ressurser på å hjelpe disse. Men en kan ikke forhindre nye overgrep og drap dersom man ikke hjelper de som har begått disse handlingene. Dersom flere får innsyn i slike barns væremåte og mulige forklaringer til hvorfor de har begått disse handlingene, kan det bli lettere for disse barna å få den hjelpen de trenger. Dette kan føre til at flere fagfolk engasjerer seg, og på den måten utvider sin kunnskap og kompetanse på dette området, samtidig som de er bedre forberedt og rustet i møte med slike barn.

1.2 Avgrensning

Fokuset i oppgaven er å finne ut hvem de barna som begår onde handlinger er, og hva som er mulige årsaker til at de begår slike handlinger. Ondskap vil i oppgaven dreie seg om menneskelig ondskap. Ondskap gjort av mennesker, der barn er de sentrale aktørene. Lars Fr. H. Svendsen er en av dem som har tatt utgangspunkt og hatt fokus på aktøren, den som utfører handlingen, i sin definisjon på ondskap (Svendsen L. F., 2002). Han skiller mellom ulike former for ondskap, men jeg vil ta utgangspunkt i det han betegner som moralsk ondskap. Grunnen til denne avgrensningen er fordi denne formen for ondskap omhandler handlinger som mennesker gjør mot hverandre og er begått av subjekter med evne til selvbestemmelse. Oppgavens fokus er å finne mulige svar på årsaker til barns onde handlinger og ikke ulike lidelser eller naturkatastrofer som metafysisk ondskap og naturlig/fysisk ondskap innebærer.

Det finnes flere ulike teoretikere som har forsøkt å finne ut hva ondskapen innebærer og hva det vil si å være ond. Det har blitt valgt å ta med flere ulike syn og definisjoner på begrepet ondskap for å kunne drøfte disse opp mot hverandre i drøftingsdelen. Men oppgaven vil likevel ta utgangspunkt i Arne Johan Vetlesen sin definisjon på ondskap, fordi han tar utgangspunkt i handlingene og ikke i aktørene i sin definisjon. Vetlesen (2005) skiller også mellom kollektiv og individuell ondskap. Det vil i denne oppgaven bli avgrenset til individuell ondskap, fordi det er ondskap gjort av enkeltindivider mot andre enkeltindivider og ikke ondskap begått av grupper, som oppgaven fokuserer på.

Når det gjelder seksuelle overgrep har det over lang tid vært normen at voksne, ukjente menn kjennetegner den typiske overgriperen. I dag vet vi at det også er andre grupper av mennesker som begår seksuelle overgrep mot barn. Overgriper er som oftest kjent av barnet og en vet også nå at barn og unge samt jenter og kvinner begår seksuelle overgrep mot barn (Ingnes E. K., 2011). I Norge har det siden 1994 kun vært ett tilfelle der et barn har begått drap, men en vil se i delkapittelet som omhandler omfang at det i andre land oftere begås drap der barn er gjerningsmannen.

Det har blitt valgt å avgrense oppgaven til å omhandle barn som er yngre enn 13 år, selv om det er vanskelig å skille mellom seksuelle overgrep og uskyldig lek når det gjelder barn og unge som er yngre enn 12 år. En niåring som har begått seksuelle overgrep mot et yngre barn vil ikke være en overgriper på samme måte som et eldre barn, fordi barnet vil gjerne ikke forstå hensikten med handlingen sin og vil heller ikke være klar over konsekvensene av det han eller hun har gjort (Nyman, Risberg, & Svensson, 2003). Mange regner med at eldre barn er mer klar over hvilke konsekvenser det har å begå seksuelle overgrep mot barn, men fordi en vet at barn under 13 år kan begå seksuelle overgrep og fordi oppgavens fokus er å finne ut hvorfor barn begår slike handlinger, er det hensiktsmessig å avgrense oppgaven til å omhandle barn i denne aldersgruppen. Disse vil i oppgaven ikke bli betegnet som seksuelle overgripere, men seksuelt aggressive barn.

Når det gjelder årsaker og forklaringer til hvorfor barn begår onde handlinger er det flere faktorer som spiller inn. Sosiale faktorer, biologiske faktorer og psykologiske faktorer. En kan finne disse på individnivå, gruppenivå og strukturnivå (Søftestad, 2009). I oppgaven vil det derfor bli fokusert på forhold i familien som barnet kan ta skade av og egenskaper ved barnet selv, samtidig som det vil bli sett på forhold ved samfunnet.

Vasta mfl. (1999) i Evenshaug & Hallen (2007) skiller mellom fire teoretiske modeller for hvordan gener og miljø virker på hverandre. Disse er grensesettingsmodellen, nisjevalgmodellen, den miljøgenetiske modellen og den bioøkologiske modellen. Det har blitt valgt å avgrense oppgaven til å omhandle den miljøgenetiske modellen og den bioøkologiske modellen. Dette fordi den miljøgenetiske modellen omhandler at barns utvikling og deres familiemiljø er knyttet sammen, mens den bioøkologiske modellen dreier seg om at miljøet har stor betydning for hvordan genene øver sin innflytelse.

En kan dele problematferd inn i fire hovedtyper; lærings- og undervisningshemmende atferd, utagerende atferd, sosial isolasjon og antisosial atferd. Antisosial atferd omhandler handlinger som strider mot sosiale normer og regler i det samfunn eller kontekst handlingen forekommer. Atferden vil bli betraktet av majoriteten som destruktiv, etisk betenkelig og/eller som alvorlige regelbrudd. Handlingene kan ha store negative eller skadelige konsekvenser for andre og det er vanlig å inkludere handlinger som å lyve og stjele samt å utøve vold og seksuelle overgrep, i begrepet (Nordahl, 2009). Fordi det er slik problematferd oppgaven søker å finne svar på, har det blitt valgt å avgrense det til å omhandle antisosial atferd.

Det finnes ulike definisjoner på problematferd, men jeg vil ta utgangspunkt i en definisjon som omhandler at atferdsproblemer er et resultat av manglende samsvar mellom omgivelsenes krav og forventninger og barnets evne og vilje til å oppfylle disse kravene. Dette fordi når barn viser problematferd er det ikke nødvendigvis et uttrykk for svake sosiale ferdigheter eller svikt i deres kognitive utvikling, men kan være en reaksjon på ugunstige eller skadelige oppvekst- og læringsbetingelser (Nordahl, 2009).

I teoridelen vil det være et delkapittel som beskriver det Kvello (2010) betegner som tilknytningsteori. I dette avsnittet beskrives blant annet ulike tilknytningsstiler som er delt inn i A, B, C og D. Jeg vil nevne alle og utdype dem, men det vil i drøftingsdelen fokuseres mest på tilknytningsstil D. Dette fordi det kan virke som om det er denne stilen som vil gjøre mest skade av de fire tilknytningsstilene.

1.3 Studiens hensikt og formål

Målet med oppgaven er å beskrive sammenhenger mellom barn som begår onde handlinger og mulige årsaker til dette. Hensikten med studien er å sette søkelys på temaet barn som begår onde handlinger. Temaet kan som sagt tenkes å være tabubelagt, nettopp fordi det er vanskelig å forestille seg at barn kan drepe, voldta og torturere andre barn. Temaet er viktig for barnevernspedagoger, foreldre, lærere og andre som arbeider innenfor barneomsorgen, fordi temaet vekker ulike følelser og reaksjoner som kan føre til vegring og usikkerhet i møte med slike barn. Mer fokus på temaet kan være viktig for å kunne forebygge at slike ting skjer eller at en handling eskalerer til flere. Målet med oppgaven er derfor også å vise

betydningen av lidelser i den tidlige barndommen og hvilke konsekvenser dette kan få senere i livet.

Barn og deres barndom vil være konstruert av de menneskene og det samfunnet som de vokser opp i. Barn lærer og utvikler seg ved hjelp av sine foreldre eller andre primærpersoner i livet sitt. Denne oppgaven tar som tidligere nevnt utgangspunkt i hypotesen om at ingen barn blir født onde, men at de kan utvikle seg på en slik måte at de blir i stand til å utføre onde handlinger. Psykologiske, biologiske og sosiale faktorer spiller inn og en måte å forklare dette på er å se disse faktorene i sammenheng med hverandre.

Når det gjelder seksuelle overgrep viser Aasland (2009) til undersøkelser der 30% av voksne overgripere sier at første gang de begikk seksuelle overgrep var i ung alder. Dette viser viktigheten av å også hjelpe de unge som har en avvikende seksualisert atferd, og ikke bare offeret, ved å gi begge parter en så tidlig behandling som mulig for å forhindre at skadevirkningene blir for omfattende. Temaet i oppgaven er derfor videre valgt fordi det ønskes å gå dypere inn i situasjonen til de barna som begår slike onde handlinger.

1.4 Tidligere forskning på temaet

1.4.1 Seksuelle overgrep

Barn som begår seksuelle overgrep har lenge vært et oversett tema her i Norge og i andre land. USA anerkjente problemet på 70-tallet og fikk sitt første behandlingsprogram i 1975, mens England og Nederland fulgte etter på midten av 90-tallet. På slutten av 90-tallet startet også Sverige med offentlige og private behandlingstilbud til denne gruppen. Når det gjelder seksuelle overgrep viser flere europeiske undersøkelser at nesten halvparten av alle overgrep mot barn begås av andre barn (Jarlsbo, 2012).

Forskning viser også at det er store forskjeller på dem som begår seksuelle overgrep og på deres forklaringer til hvorfor de har begått disse, som for eksempel om de har psykiske lidelser eller hvilken oppvekst de har hatt. Det finnes derimot lite forskning om barn og ungdom som har begått seksuelle overgrep i Norge. Bare noen få avgrensede kliniske studier (NKVTS, 2007).

Selv om det ikke finnes mye forskning på barn og unge som har begått seksuelle overgrep her i Norge, finnes det likevel noe. I 2004-2008 hadde hospitalet Betanien i Bergen et

prosjekt kalt V27. Prosjektets mål var å forebygge seksuelle overgrep ved å etablere kompetanse om unge under 18 år som har begått seksuelle overgrep, samt utvikle utrednings- og behandlingsprogram for disse. Her ble det funnet at internasjonale oversikter, med utgangspunkt i ulike lands kriminalstatistikk, viser at mellom 30-50% av alle seksuelle overgrep som barn utsettes for, begås av andre barn og unge (Inges, Kleive, & Garbo, 2008). Ved avslutning av prosjektet hadde det kommet 250 henvendelser om barn som hadde forgrepet seg seksuelt. V27 er nå en etablert ressursenhet for Helse Vest som er knyttet til Betanien BUP ved Betanien sykehus i Bergen, som arbeider med barn og unge under 18 år som har begått seksuelle overgrep. Det er den eneste klinikken i Norge som kun har fokus på unge overgripere.

I 2005-2007 ble det utført et prosjekt om barn og ungdom som begår seksuelle overgrep ved nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress. Formålet med prosjektet var å kartlegge ulike kjennetegn med barn og ungdom som hadde begått seksuelle overgrep. 9 pasienter som fortsatt var i behandling hos Institutt for klinisk sexologi og terapi var med i studien. På grunn av problemer med anonymiseringen ble dette prosjektet unnlatt offentligheten (NKVTS, 2007).

Av de som begår seksuelle overgrep viser tidligere forskning at det er mellom 30 og 70% som har vært utsatt for det selv, mens andre har hatt en vanskelig bakgrunn (Inges E. K., 2011). Vi vet at unge overgripere og barn med en seksuelt aggressiv atferd eksisterer, og det er derfor viktig med kompetanse og videre forskning på dette området.

1.4.2 Barn som dreper

Når det gjelder barn som dreper har det blitt skrevet mye om forholdet mellom foreldres brutalitet og barns aggressive oppførsel som kan føre til drap. Forskning har vist at mange av de unge som begår drap lever i et miljø med gjentakende vold og misbruk. De unges oppførsel kan ses på som et forsøk på å mestre traumet som de har erfart, ved å kontrollere og gjøre andre til offer. Forskning har også vist at forføring eller seksuelle handlinger fra en av foreldrene, kan assosieres med barn og unge som dreper (Lewis, et al., 2007).

Amerikanske studier viser at barn som dreper ofte har problemer med vold og at de har opplevd vold selv. De dreper som regel bekjente og ikke medlemmer i sin egen familie. Barnedrapsmenn kan utad være stille og tilbakeholdne, men kan ha traumer fordi de har

opplevd mange negative ting. De kan være overkontrollerte og plutselig eksplodere (Svendsen S. H., 2011).

Voldsforsker Ragnhild Bjørnebekk har uttalt seg til VG og sier at noen barn har problemer med aggressiviteten sin og har ikke lært seg sinnekontroll. Ikke alle barn skjønner hva de er med på og noen kan bli påvirket av andre barn. Ofte kan drap oppstå ved lek og jo mindre barn er, jo mindre forstår de konsekvensene av sine handlinger. Noen kan være mer målrettet enn andre og forstår godt konsekvensene av sine handlinger. Slike barn har som regel mangel på empati og kan være følelseskalde. Noen av dem har en mor som også har blitt utsatt for vold eller andre overgrep, og de har ikke de samme hemningene som andre barn har. Samtidig kan de ha utviklet forskjellige personlighetsforstyrrelser og en stor andel av barnedrapsmenn har psykiske plager, psykoser og schizofreni (Svendsen S. H., 2011).

1.5 Begrepsavklaring

1.5.1 Ondskap

Det finnes ulike definisjoner på ondskap. Svaret på hva som ligger i begrepet vil avhenge av hvem du stiller spørsmålet til. Ann Heberlein (2011) definerer ondskap som noe konkret som fornedring, vold, seksuelle overgrep, mord og tortur. Hun mener ondskap er noe en kan føle og se og som kan erfares og oppleves. Det dreier seg om de handlingene som strider mot menneskeverdet og som ødelegger menneskeliv (Heberlein, 2011). Ondskap er et begrep som er vanskelig å definere og det vil derfor komme en nærmere begrepsavklaring på hva ondskap er i teoridelen. Oppgaven vil imidlertid ta utgangspunkt i det Lars H. Svendsen definerer som moralsk ondskap samt Arne Johan Vetlesen og C. Fred Alford sine definisjoner på begrepet. Selv om de har noe ulike definisjoner på begrepet så definerer de begge ondskap som de handlingene mennesker gjør for å påføre andre smerte og skade.

1.5.2 Seksuelle overgrep

Flere forskere og fagpersoner har kommet med sine definisjoner på seksuelle overgrep. Det som går igjen er at de fleste mener at handlingene skjer for å tilfredsstille overgriperen på bekostning av de utsattes behov, og at overgriperen har en aggressiv seksualisert atferd. Slike psykologiske forklaringer kan derimot være ufullstendige forklaringer for mange (Førland & Mossige, 1993).

Den juridiske definisjonen av seksuelle overgrep står i kapittelet om seksualforbrytelser i straffeloven, og skiller mellom seksuell handling, seksuell omgang og seksuelt krenkende eller annen uanstendig atferd (Søftestad, 2009). Seksuelle overgrep kan være både med og uten beføling og det kan variere fra en enkelt episode til kronisk misbruk. Eksempler på seksuelle overgrep er seksuelle handlinger uten fysisk kontakt som blotting og krenkende kommentarer, og seksuelle handlinger med fysisk kontakt som beføling og samleie (ibid).

En annen definisjon på seksuelle overgrep er;

«Et seksuelt overgrep er når en person manipulerer, lurer, tvinger, truer eller lokker en annen til å delta i seksuelle aktiviteter den andre ikke er moden til eller ikke vil være med på, når den andre ikke er i stand til å vurdere eller forstå rekkevidden av det som skjer»

(Aasland, 2009, s. 31)

At den andre ikke er moden nok eller ikke er i stand til å vurdere eller forstå rekkevidden av det som skjer kan for eksempel være på grunn av offerets alder, at offeret er påvirket av alkohol som gjør at han eller hun ikke evner å si nei, eller frykt for de trusler overgriperen kommer med. Det er denne definisjonen oppgaven tar utgangspunkt i, da den inneholder de elementene som står i den juridiske definisjonen av seksuelle overgrep, og fordi det er en nokså vid definisjon som ikke inneholder spesielle påstander om overgripernes årsaker til handlingene.

1.5.3 Drap

Å drepe vil si å være skyld i noens død og er en rettsstridig og tilregnelig handling som forvolder et annet menneskes død. Den juridiske definisjonen skiller mellom uaktsomt drap og forsettlig drap, der uaktsomt drap vil innebære å ha skyld i et annet menneskes død uten overlegg, mens forsettlig drap vil være drap med overlegg (Andenæs & Sulland, 2012).

Oppgaven vil omhandle både forsettlig drap og uaktsomt drap. Det er drap som er gjort med hensikt problemstillingen min ønsker å finne svar og årsaker til, men fordi drap kan skje i lek og ikke alle barn forstår konsekvensene av handlingene sine vil det også dreie seg om uaktsomt drap.

1.5.4 Godhet

Godhet er ondskapens motsetning. Det er handlinger som gir andre mennesker eller grupper fordeler. Jo større fordelen er og jo mer innsats eller offer det innebærer, jo større godhet er det (Staub, 2003). Teorikapittelet vil ta for seg både godhet og ondskap og det vil derfor i et delkapittel der kommes nærmere inn på begrepet godhet.

1.5.5 Seksuelt aggressive barn

Noen kaller barn og unge som har begått seksuelle overgrep for unge overgripere. Flere forskere og praktikanter liker imidlertid ikke å bruke betegnelsen «overgriper» når det gjelder barn og unge. Grunnen til det er at de ikke ønsker å stigmatisere dem, men ønsker å kunne forholde seg til dem som individuelle individer og ikke som en og samme gruppe som trenger den samme hjelpen (Søftestad, Hildén, Haga, & Bjørtvedt, 2007). Det eneste de har til felles er at de er unge som har begått seksuelle overgrep. Barn helt ned i tidlig førskolealder kan ha en seksualisert atferd som gjør at de utfører upassende seksualiserte handlinger mot yngre barn uten å ta hensyn til det yngre barnets protester. De kan gjøre slike handlinger med bruk av trusler om vold eller andre reaksjoner (Ingnes E. K., 2011). Når barn er under 12 år betegnes de som seksuelt aggressive barn, barn med seksuelt upassende atferd eller seksuelt utagerende barn (Ingnes E. K., 2011). Det er barn under 13 år oppgaven tar utgangspunkt i og begrepet seksualisert aggressive barn vil derfor bli brukt.

1.5.6 Omsorgssvikt

Omsorgssvikt vil si at de som har den daglige omsorgen for barnet ikke klarer å dekke barnets behov og utsetter det for skade, enten fysisk eller psykisk (Bunkholdt & Sandbæk, 2008).

Det finnes fem ulike former for omsorgssvikt. Den første formen er passiv fysisk mishandling som betyr at barnet ikke får dekket sine fysiske behov som mat, hygiene, klær samt fysiske farer. Den neste er passiv psykisk mishandling som omfatter grov understimulering og likegyldighet til barnet og dets utvikling. Aktiv fysisk mishandling er en annen form som innebærer grov vold mot barnet ved for eksempel slag. En fjerde form er aktiv psykisk mishandling som avvikende og fiendtlig holdning til barnet i form av for eksempel latterliggjøring og trusler om straff. Den siste formen er seksuelle overgrep som betyr at barnet blir utnyttet av den voksne for at han eller hun skal få tilfredsstilt seg selv seksuelt

(Bunkholdt & Sandbæk, 2008). Dersom barn blir utsatt for noen av de ovennevnte formene for omsorgssvikt kan det føre til ulike skadevirkninger senere i livet. Oppgaven vil komme nærmere inn på omsorgssvikt i teoridelen og vil i drøftingsdelen brukes som en mulig forklaring til hvorfor barn begår onde handlinger.

1.5.7 Tilknytning

Tilknytning dreier seg om graden av trygghet og tillit barnet har til den voksne og betegner både et opplevelsesaspekt og et atferdssystem. Opplevelsesaspektet handler om hvordan barnet opplever andre mennesker, atferdssystemet handler om hva barnet gjør for å søke trygghet. En kan dele atferdssystemet inn i ulike tilknytningsatferder der barnets tilknytningsatferd er tydeligst i 3-4 års alderen (Kvello, 2010). Oppgaven vil ta for seg ulike tilknytningsstiler i teoridelen.

1.5.8 Risikofaktorer

Risikofaktorer vil si risikofylte forhold i barnets oppvekstmiljø eller kjennetegn på ved barnet selv som kan føre til at barnet utvikler seg på en negativ måte (Bunkholdt & Sandbæk, 2008). Risikofaktorer ved barnet selv kan være ulike funksjonshemninger og ulik grad av temperament som er medfødt eller som det har arvet. Risikofaktorer i barnets oppvekstmiljø eller i familien kan være psykiske eller somatiske problemer, alkoholmisbruk blant foreldrene, dårlig fungerende ekteskap, dårlig eller feil grensesetting samt omsorgssvikt og mishandling. Når det gjelder risikofaktorer i samfunnet barnet lever i, kan det for eksempel være fattigdom eller et mannsdominert samfunn. Lever barnet under slike forhold kan det føre til at barnet utvikler seg på en negativ og uheldig måte som kan få alvorlige følger (ibid).

1.5.9 Beskyttelsesfaktorer

Beskyttelsesfaktorer omfatter genetiske, biologiske, mentale, miljømessige og sosiale faktorer på samme måte som risikofaktorer (Kvello, 2010). Når personer rammes av risikofaktorer vil beskyttelsesfaktorer avta risikoen for utvikling av vansker, men beskyttelsesfaktorenes betydning vil være størst når risikofaktorene er store og ikke når de er små. På samme måte som risikofaktorer kan påvirke hverandre, kan beskyttelsesfaktorer påvirke hverandre og styrke hverandre i stedet for å forverre situasjonen for barnet (Kvello, 2010).

1.5.10 Resiliens

Resiliens betyr å klare seg på tross av risiko, eller å fungere normalt under unormale omstendigheter. Noen barn klarer altså å utvikle seg godt selv om de opplever vesentlige risikofaktorer, motgang eller stress. Mange forbinder resiliens med «løvetannbarn» eller mestring, men resiliens handler om prosesser som involverer ett regelmessig samspill mellom individ og miljø (Borge, 2010).

1.5.11 Arv og miljø

Arv er overføring av genetisk materiale fra en generasjon til en annen, mens miljø omhandler alt utenfor individet som stimulerer, hemmer eller modifierer arveanleggene. Vi kan skille mellom biologisk arv og sosial arv. Biologisk arv virker gjennom modning og refererer til naturbestemte utviklingsprosesser i fysiologiske og anatomiske strukturer. Eksempler er forandringer i nervesystemet eller igangsetting av kjønnsmodning. Sosial arv på sin side omhandler forhold som utenom genene kan arves og som har betydning for personlighetsvekst. En kan skille mellom positiv og negativ sosial arv. Dersom barn vokser opp i dårlige kår risikerer det å komme på minussiden i forhold til atferd, normer og skolegang og det vil være en risiko for at det selv vil videreføre dette til sine barn. Dette er negativ sosial arv. Vokser barnet derimot opp under gode kår vil barnet mest sannsynlig komme på plussiden i de fleste sammenhenger i livet. De vil også mest sannsynlig videreføre dette til sine barn og en kaller dette for positiv sosial arv (Bø, 2000). Miljø påvirker barnet gjennom en læringsprosess, noe som betyr at vi påvirkes av de fysiske, sosiale og kulturelle omgivelsene. Det innebærer at all varig endring i ferdigheter, holdninger, kunnskaper og atferd skyldes ytre påvirkning (ibid).

2.0 Teori

Teoridelen vil starte med å beskrive omfanget av barn som begår onde handlinger som drap og seksuelle overgrep, og komme med eksempler på barn som har begått onde handlinger. Deretter vil den ta for seg begrepet ondskap og komme med en definisjonsavklaring på dette begrepet. Her vil det blant annet tas i bruk deler av en tidligere oppgave fra faget avvik, ondskap og menneskeverd som omhandler menneskelig ondskap. Teoridelen vil presentere det teoretiske rammeverket som vil danne grunnlaget for oppgaven. Det vil derfor bli presentert teori som forklarer ondskap og godhet samt sosiale, biologiske og psykologiske teorier som søker å finne mulige forklaringer og svar på problemstillingen om hvem de barna som begår onde handlinger er, og hva er mulige årsaker til at de begår slike handlinger. Det vil til slutt bli tatt med et delkapittel om dyremishandling, for å vise at dette kan være et faresignal for at barn utvikler seg til å begå slike handlinger.

2.1 Omfang

Når det gjelder barn og unge som begår seksuelle overgrep er mørketallene større enn når det gjelder voksne som begår seksuelle overgrep (Nyman, Risberg, & Svensson, 2003).

Studier fra statistisk sentralbyrå i 2007 viser at 71 barn mellom 5 og 15 år var siktet for en seksualforbrytelse i 2004 i Norge, der de fleste av dem var siktet for overgrep mot barn yngre enn seg selv. Barn og ungdom under 18 år utgjorde i USA i 2006 en tredjedel av den registrerte seksualkriminalitet (NKVTS, 2007). I de senere år viser undersøkelser at mellom 30 og 50 prosent av alle overgrep mot barn, begås av andre barn og unge ((Ingenes E. K., 2011).

Tall fra Kripos viser at det fra 1994-2012 ikke er blitt begått et eneste drap av barn som er under 15 år i Norge, og i 2013 var det kun ett tilfelle der et barn drepte et annet barn i Norge (Kripos, 2013). Britisk forskning viser at fra slutten av 40-tallet til 90-tallet var det 23 barn under 13 år som var involvert i drap på rundt 20 barn og 13 prosent av dem var under 13 år. Studier vist at det har vært flere saker i USA enn i Storbritannia hvor barn har begått drap. USA har også hatt skolemassakre med barn helt ned til 11 års alderen som har vært involvert (Svendsen S. H., 2011).

Forskning viser også at det har vært en økning i narkotikabruk og voldskriminalitet som drap, voldtekt, ran og overfall under skjerpene omstendigheter. Samtidig som det har vært en

økning av rapporter om barn under 10 år som er i stand til den type menneskelig vold som en gang var reservert for voksne forbrytere (Hare, 2003).

2.2 Ondskap vs. Godhet

Begrepet ondskap har eksistert siden tidenes morgen, der en har sett på ondskap som en motpart til det gode (Card, 2002). Hvordan en definerer ondskap avhenger av hvem du spør og det finnes flere ulike definisjoner og perspektiver på begrepet. Mye avhenger av kultur og religiøs forankring når det gjelder hva som betegnes som ondskap, samtidig vil det som blir sett på som onde handlinger variere (Svendsen L. F., 2002).

Thomas Hobbes var en engelsk filosof som hevdet at alle mennesker er født onde. Når mennesker kriger mot hverandre er dette en del av menneskets natur, fordi en streber etter rikdom, selvoppretholdelse og ære. Mennesket har ifølge Hobbes evne til medfølelse, men denne følelsen vil ikke kunne forhindre stadige konflikter da den er for svak (Svendsen L. F., 2002).

Sosialpsykologer, psykoanalytikere og psykiatere har siden 2.verdenskrig hatt fokus på gjerningsmannen i møte med ondskap, for å finne ut hvordan mennesker kan nå det punktet å skade andre med vilje (Card, 2002). En som har forsøkt å definere ondskap og har hatt utgangspunkt og fokus på aktøren er filosofen C.Fred Alford. Han hevder at ved å ikke forsøke å forstå ondskap kan vi risikere å ikke gjenkjenne ondskaper i møte med den (Alford, 1997). Han ønsket derfor å finne ut hvordan vi mennesker opplever ondskap både i oss selv, i andre og i verden. Et antall mennesker ble intervjuet av ham, deriblant vanlige arbeidere, fanger og studenter. Det informantene hans mente med ondskap var at det innebærer en slik overveldende skrekfølelse at en forsøker å påføre den andre mennesker, bare for å kunne kvitte seg med følelsen selv. For mange av hans informanter var ondskap definert slik; «*Evil is pleasure in hurting and a lack of remorse*» (Alford, 1997, s. 21).

Ondskaper beskrives her som noe kaldt og innebærer et fravær fra menneskeheten samtidig som det mislykkes å forstå eller godkjenne andres menneskehet. Definisjonen omhandler at en blir tilfredsstilt av å skade andre mennesker samtidig som de personer som er onde viser ikke anger for det de har gjort. Flere av Alford sine informanter mente også at man burde ha mange ord for ondskap, da det finnes så mange former for ondskap (Alford, 1997).

[6232]
[Carolina Figved]

Alford (1997) mente at det vi kan kalle for ondskap er det som driver oss til ondsinnet ødeleggelse. Impulsen, dypt nede i bevisstheten er det ingen forskjell på om man har et sterkt ønske om å drepe noen eller å klemme noens hånd veldig hardt. Videre mente han at sadisme er en kjerne i ondskap og at det handler om å påføre andre noe, ved et forsøk på å gjøre håndterlig det uutholdelige ved å være et menneske. Det utålelige går fra å være noe i en selv, noe en ikke har valgt, til å bli noe man påfører og bestemmer over hos andre. Ved å sørge for andres død kan det gi en sterk følelse av egen eksistens, av å være i live eller udødelig (Vetlesen, 2006).

Svendsen (2002) er også en av dem som har tatt utgangspunkt og hatt fokus på aktøren, den som utfører handlingen, i sin definisjon på ondskap. Han understreker at ondskap ikke eksisterer som noe selvstendig, men er et relasjonelt begrep. Det er en egenskap ved en ting, hendelser og handlinger og er ikke bare et psykologisk fenomen, men et mangfold av fenomener (Svendsen L. F., 2002).

En kan ifølge Svendsen (2002) skille mellom tre ulike kategorier av ondskap som er metafysisk ondskap, fysisk/naturlig ondskap og moralsk ondskap. Som tidligere nevnt avgrenses oppgaven til å omhandle moralsk ondskap. Moralsk ondskap omhandler menneskets handlingsliv og det er bare individer som har evne til selvbestemmelse og som kan klandres for å ha kunnet handlet annerledes, som kan betegnes som moralsk onde, (Svendsen L. F., 2002).

Ifølge Svendsen (2002) kan man dele moralsk ondskap inn i demonisk ondskap, instrumentell ondskap, idealistisk ondskap og det Hanna Arendt beskrev som banal ondskap (Svendsen L. F., 2002). Demonisk ondskap vil dreie seg om å gjøre noe ondt fordi det er ondt. Instrumentell ondskap omhandler å gjøre noe ondt for å oppnå noe annet og en er fullt klart over at det en gjør er ondt. Formålet kan være godt men midlene for å oppnå dette formålet er onde. Den idealistiske ondskaperen kjennetegnes av at de som gjør noe ondt, gjør det i tro om at de gjør noe godt. Banal ondskap, også kalt den dumme ondskap, innebærer å gjøre noe ondt uten å tenke over om det en gjør er godt eller ondt (Svendsen L. F., 2002).

Arne Johan Vetlesen er en annen filosof som har forsøkt å definere ondskap. Vetlesen (2005) tar utgangspunkt i handlingene og ikke gjerningsmennene i sin betegnelse på det onde. Han definerer ondskap slik;

«To do evil, I propose, is to intentionally inflict pain and suffering on another human being, against his or her will, and causing serious and foreseeable harm» (Vetlesen, 2005, s. 2).

Definisjonen innebærer å skade andre mennesker og bevisst påføre dem smerte, mot hans eller hennes vilje. Ondskapen dreier seg her om de onde handlingene som mennesker gjør mot hverandre og som strider imot menneskeverdet og ondskapen sees som en handlingsetisk kategori der det er menneskers handlinger som kan betegnes som onde (Vetlesen, 2005).

For at noe skal være moralsk ondskap må smerte og skade være intensjonelt påført, ondskapen må skape dehumanisering av mennesker og det må være påført alvorlig og forutsigbar skade (Vetlesen, 2005). Det må altså være visse kriterier til stede her for at det skal være moralsk ondskap. Dette er viktig for å skille onde handlinger fra umoralske handlinger der det å stjele og lyve som en prinsippsak må ses på som umoralsk galt og ikke betegnes som ondskap (Vetlesen, 2005).

Vetlesen (2005) skiller også mellom kollektiv ondskap og individuell ondskap der kollektiv ondskap handler om ondskap som er planlagt og utført av grupper mot andre grupper som for eksempel krig, mens individuell ondskap er ondskap gjort av enkeltindivider mot andre enkeltindivider. Hillestad (2011) hevder at mennesker som i utgangspunktet har iboende empatiske evner får dem satt til side på grunn av destruktive gruppenormer kunne ikke skjedd i Norge i dag og bare mennesker med mangel på bestemte egenskaper som for eksempel empati vil være i stand til å utføre ulike onde handlinger, ikke vanlige mennesker.

Heberlein (2011) mener at ondskapen er summen av de menneskelige handlingene som får onde konsekvenser for andre mennesker. Ondskapen dreier seg om fornedring, vold, seksuelle overgrep, mord og tortur. Det handler om onde handlinger som ødelegger menneskeliv, menneskeverdet og forhindrer muligheten for å leve et mest mulig godt liv ved å påføre det alvorlig skade. Det er noe følbart og synlig som erfares og oppleves (Heberlein, 2011).

Når noen begår onde handlinger ser det ut som om flere forstår dette som ondskap og ondsinnethet eller de forstår det som sykdom, patologi og sinnsforvirring (Liverød & Liverød, 2011). Ved å oppfatte mennesker som begår onde handlinger for onde, indikerer dette at

han eller hun er skyldig og personlig ansvarlig for de ugjerningene han eller hun har begått. Definerer vi personen som sinnsforvirret eller psykisk syk må vi også ta hensyn til at personen kan lide av hjerneorganiske mangler eller miljømessige årsaksfaktorer som har formet vedkommende på en måte som gir seg til uttrykk i psykisk lidelse eller forstyrrelse. Dermed må vi også se på faktorer som ligger utenfor det individet selv kan stå personlig ansvarlig for, når vi skal forsøke å forklare og forstå de onde handlingene (Liverød & Liverød, 2011).

Når det gjelder barn og ondskap tenker de fleste at ingen barn er onde og at ingen mennesker blir født onde. Likevel gjør barn av og til så grusomme handlinger at det letteste for folk blir å betegne dem som onde, for på den måten å distansere seg fra ondskapen. De som er onde er noe annet enn normale mennesker, de er ondskapsfulle monstre som man ikke kan stanse (Miller A. G., 2004).

Ondskapsfulle handlinger kan være gjennomtenkt og bli utført med vilje, eller de kan bli gjennomført uten tanke om å ødelegge. Ondskap er en ekstrem form for å påføre andre skade og noen ganger blir skaden påført gang på gang i en lengre periode. Fra et sosialpsykologisk perspektiv vil det være best å vurdere handlinger som onde og ikke selve mennesket (Miller A. G., 2004).

Vi vet at både det gode og det onde eksisterer i verden. Noen mennesker er uselviske og har høy moralsk standard både når det kommer til seg selv og andre. De bryr seg om andre mennesker og ønsker likhet for alle (Miller A. G., 2004). Disse kan beskrives som gode mennesker.

Det finnes også teorier som hevder at mennesket er godt «av natur». Rousseau er kanskje den mest kjente representanten for dette synet og ifølge ham ble menneskene født frie, like, selvtilstrekkelige og uten fordommer, men er blitt gjort til det motsatte av sivilisasjonen. Skylden for alt det onde legger Rousseau på det siviliserte mennesket og det onde blir forstått som et menneskelig fenomen som ikke har noen eksistens utover menneskets handlinger og lidelser (Svendsen L. F., 2002).

Godhet er ondskapens motsetning, men betraktes som et mysterium på samme måte som ondskapen. Godhet kan defineres som å respondere på andre menneskers behov og

innebærer å bruke sin makt over andre mennesker på en måte som gjør at flest mulig mennesker får et best mulig liv. Det handler om å ta hensyn til andre mennesker, men samtidig ta vare på oss selv for å bevare selvrespekten. De som har klart å danne seg et bilde og en oppfatning om hva som er godt og ondt, rett og galt, er bedre rustet til å ta valg og handle på en tilfredsstillende måte i konkrete situasjoner (Heberlein, 2011).

Barn forstår ikke nødvendigvis forskjellen på ondskap og godhet slik voksne gjør. De fleste av oss klarer å sette oss i andres situasjon etter hvert som vi blir eldre, og vi klarer å forstå konsekvensene av våre handlinger ut ifra andres følelser og reaksjoner. For barn handler det meste kun om «meg og mitt», men de fleste foreldre klarer å lære barna å bry seg om andre og hjelpe dem til å bli omsorgsfulle mennesker med empati for andre. De lærer dem forskjellen på rett og galt, godt og ondt (Paul, 2003).

De fleste foreldre håper at barna deres vokser opp med evne til å gjenkjenne rett fra galt og ta ansvar for sine handlinger. Noen ganger kan en slik utvikling gå sent, og det som er lært og erfart i en situasjon blir ikke alltid overført eller sett på som relevant i en annen situasjon (Paul, 2003).

2.3 Barn som dreper andre barn

I 1968 ble to små gutter drept av 11 år gamle Mary Bell. Hun drepte først en 4 år gammel gutt alene og deretter en 3 år gammel gutt sammen med en venninne. Året 1993 ble James Bulger på 2 år drept av to tiårige gutter, Robert Thompson og Jon Venables. Guttene kidnappet toåringen og torturerte ham før de lot ham ligge igjen for å dø. En hel verden var i sjokk og flere omtalte disse barna som både demoniske og sataniske (Heberlein, 2011).

15. oktober 1994 ble fem år gamle Silje Redergård drept av to 6 år gamle gutter på en fotballbane i Trondheim. Hun ble slått, sparket og grovt mishandlet. De tok av henne alle klærne og hun frøs i hjel (James & MacDougall, 2010).

I 2013 ble en 3 år gammel gutt drept av en 13 år gammel gutt på Stord. Treåringen ble knivstukket flere ganger og fikk i tillegg slag med en stump gjenstand mot hodet (Christophersen, 2014). Trettenåringen hadde ingen historikk knyttet til kriminalitet, rusproblematikk eller psykiatri og drapet var sjokkerende for alle (Brenna Grivi Jarle, 2013).

Gutten innrømmet at han stod bak drapet og ifølge lensmannen var han klar over hva han gjorde (Johannessen, 2013).

En annen sak lik de ovenfor laget overskrifter i England i en artikkel skrevet av Nicci Gerrard 7.april 2009. Det var en lørdags ettermiddag i 2009 at to barn ble angrepet av to andre barn i England. De torturerte de andre barna ved å slå dem med mursteiner og brenne dem. Det ene barnet ble etterlatt oppkuttet og forslått, mens det andre barnet klarte halvnakent å lete etter hjelp. Alle barna var i barneskole alder (Gerrard, 2009).

Når det gjelder barn som dreper barn finner man to typer forklaringer. Disse er indre og ytre forklaringer. De indre forklaringene går ut på at barna er onde og de beskrives som djvelske og umenneskelige. Ondskaper beskrives her som et uttrykk for hvem disse barna er, som om ondskaper er en integrert del av personligheten deres. De ytre forklaringene omhandler sosiale faktorer, dysfunksjonelle familieforhold og barnets egen erfaring som offer for vold og krenkelser (Heberlein, 2011).

2.4 Seksuelle overgrep og seksualisert atferd

Den offentlige oppmerksomheten på barns seksuelle atferd har endret seg fra slik den var på 1980-tallet. Den har gått fra anerkjennelse av barns seksuelle rollelek og utforskning av sin egen sensualitet, til frykt for at barns seksualitet skal bli utnyttet ved incest, barneprostitusjon og andre seksuelle overgrep (Skre, 2014).

Jevnaldrende barn leker ofte forskjellige rolleleker som er seksuelt betonte, der de utforsker og stimulerer hverandre. Dette er helt normalt og en del av den seksuelle utviklingen fra barn til voksen. Dersom voksne griper inn i denne type lek og reagerer med avsky og gir forbud mot sånne type leker, kan det føre til alvorlige seksuelle problemer hos barnet senere i livet som for eksempel seksualangst (Skre, 2014).

Når barn har en seksualisert atferd kan dette tyde på at de har blitt utsatt for seksuelle overgrep og en kan betegne betydelig grad av onani og åpenbar seksualisert atferd som tegn på nervøse plager (Skre, 2014).

Når det gjelder om barn som har begått seksuelle overgrep har vært utsatt for seksuelle overgrep selv, varierer dette mellom 30 og 70 prosent. En relativ stor andel har vært utsatt

eller eksponert for vold, noen er traumatiserte, mens en del klassifiseres som psykisk utviklingshemmet (Grønlie, 2010).

Det har blitt gjort undersøkelser blant ungdommer som har vært behandlet i Sverige og Danmark, og disse viser at 75% har en nevropsykisk lidelse som for eksempel ADHD, Tourettes eller Aspergers. Likevel er det ett ord som går igjen når det kommer til hva som kjennetegner barn som begår seksuelle overgrep på andre barn; ensomhet. Ensomhet, umodenhet og generelt dårlig psykisk funksjon er viktige faktorer mener psykolog Olav Henriksson Bendiksby ved IKTS (Grønlie, 2010). Videre mener Bendiksby at kodene i seksuelt samspill kan være vanskelig å forstå for vanlige ungdommer, men enda vanskeligere er de for dem som allerede sliter med å forstå sosiale koder (Grønlie, 2010). En overrepresentasjon av psykisk utviklingshemmede, fosterhjems- og barnevernsbarn, som har en belastende fortid samt flyktninger som ikke har fått bearbeidet alvorlige traumer finnes blant disse ungdommene. Disse trenger psykisk hjelp samt hjelp til å kunne fungere normalt i samfunnet (Grønlie, 2010). Dette er såkalte risikobarn, barn som har blitt utsatt for omsorgssvikt, der risikoen henger tett sammen med de belastninger som et barn eller hele familien er utsatt for. Det kan være snakk om ervervede så vel som medfødte belastninger (Halse, 2007).

Barn som begår seksuelle overgrep omtales ofte som en homogen gruppe med lik bakgrunn og like årsaker til hvorfor de begår seksuelle overgrep (NKVTS, 2007). Det er derimot ingen barn som er like og disse barna er også forskjellige selv om det er noen fellestrekk (Ingenes E. K., 2011). Dersom en ønsker å vite hvorfor barn utvikler seg til å begå seksuelle overgrep mot andre, finnes det ikke noe kartleggings- eller utredningsprogram på dette. Men forhold i barns omgivelser og miljø som enten kan *hindre* barnet i å begå seksuelle overgrep eller *føre* til at barnet begår seksuelle overgrep vet en derimot noe om og disse er av vesentlig betydning for utvikling av overgrepshandling (Ingenes E. K., 2011). Videre i oppgaven går det derfor nærmere inn på blant annet forhold i barns bakgrunn og oppvekst, samt psykiske lidelser, som noen mulige forklaringer til at barn og unge kan utvikle seg til å begå onde handlinger.

2.5 To modeller om årsaker til seksuelle overgrep

Helle Kleive har oversatt boken «The handbook of clinical intervention with young people who sexually abuse» og denne inneholder et teorigapittel med en oversikt over flere teorier og modeller som angår hvorfor barn og unge utvikler en seksuell overgrepshatferd. Et tema som går igjen i teoriene er at seksuell overgrepshatferd utvikler seg over tid. Dersom barnet har opplevd emosjonell, fysisk eller seksuell mishandling og overgrep i barndommen, vil det bestemme hvilken retning utviklingen til barnet vil ta. I verste fall kan en slik utvikling føre til at barnet begår seksuelle overgrep selv (Kleive, 2008). I denne oppgaven har det blitt tatt utgangspunkt i to av modellene i Helle Kleive sin oversettelse av bokens teorigapittel, fordi disse var tilsynelatende mest relevant i forhold til oppgavens problemstilling.

2.5.1 The Marshall and Barbaree model

Marshall and Barbaree (1988) i O'Reilly et al., (2004) skriver at modellen tar utgangspunkt i hendelser som barnet har opplevd i tidlig barndom, som kan føre til at barnet enten begår seksuelle overgrep eller ender opp med antisosiale holdninger og ikke-seksualisert kriminell atferd. Det er dårlige relasjoner mellom barnet og dets omsorgspersoner enn det de fleste andre barn erfarer, og det opplever et ikke-nærværende oppvekstmiljø. Barnets omsorgspersoner beskrives som emosjonelt utilgjengelige, har store personlige problemer, avhengige av stoff eller alkohol, utøver grenseoverskridende seksuelle handlinger mot barnet og annen form for omsorgssvikt (Kleive, 2008).

Modellen peker på seks ulike forhold som fører til at barnet enten ender opp med antisosiale holdninger og ikke-seksualisert kriminell atferd eller til at barnet begår seksuelle overgrep. Disse er forhold der barnet har opplevd avbrudd i relasjoner med omsorgs- og tilknytningspersoner, har hatt erfaringer med fysisk og/eller emosjonelle overgrep, har opplevd dysfunksjonelle familieforhold, har arvet faktorer som kan føre til impulsivitet, er i begynnelsen på et syndrom av manglende sosial evne, at det ikke har klart å etablere normale sosiale forhold i ungdomsårene og at det går fra å ha normal seksuell kontakt til overgrepssøkende seksuell kontakt som utøves via makt, tvang og manipulering (Kleive, 2008).

2.5.2 Rasmussen, Burton and Christophersen model

Rasmussen, Burton and Christophersen (1992) i O'Reilly et al., (2004) utarbeidet en modell som skulle beskrive at seksuelle overgrep var et resultat av en eller flere traumatiske

opplevelser. De arbeidet med barn mellom 4 og 12 år som viste reaktiv seksuell atferd og forsøkte å finne ut hvorfor barn som opplevde samme traumatiske erfaringer responderte forskjellig. Noen barn gjorde andre til offer selv etter å ha opplevd en traumatisk hendelse, mens andre barn ikke gjorde det (Kleive, 2008).

Forutsetningen for modellen er at barnet har vært utsatt for et traume, enten seksuelle overgrep, emosjonell eller fysisk mishandling. Betydningen traumet har for barnet avhenger av to faktorer. Den ene er måten et barn som har blitt traumatisert blir forvirret på fordi det tar til seg det overgriperen har sagt eller forklart som sine egne tanker. Den andre faktoren er hendelser som trigger, som vil si enhver situasjon som fremprovoserer sterke følelser som barnet opplevde idet det ble utsatt for traumet. Disse følelsene trenger barnet å få utløp for og Rasmussen et al. (1992) i O'Reilly et al. (2004) mener det er tre veier eller hjul som følelsene kan få utløp for. Den første er «the recovery wheel» som sier at barnet uttrykker og bearbeider følelser som det assosierer med den traumatiske hendelsen og som det til slutt klarer å akseptere og håndtere. Den andre er «the self-victimisation wheel» som sier at barnet undertrykker de følelsene som det assosierer med den traumatiske hendelsen og utvikler personlige og sinne tanker, atferd og følelser. Disse kan føre til at barnet utvikler angst, depresjon og selvdestruktiv atferd som for eksempel selvskading og selvmord. Den tredje veien er «the assault wheel» som sier at barnet identifiserer seg med overgriper og utøver voldelig atferd mot andre mennesker.

2.6 Risiko- og beskyttelsesfaktorer

Det er viktig at de som jobber med barn i risiko, har innsikt i de ulike risiko- og beskyttelsesfaktorene (Kvillo, 2010). Negative faktorer, kalt risikofaktorer vil si forhold som kan føre til skjevutvikling og utviklingsmessige avvik (Tetzchner, 2001). Tidligere ble begrepet risiko forbundet med forhold som fattigdom, arbeidsledighet og sult. I dag handler begrepet i større grad om marginalisering og svak sosial integrasjon. Familier med svake økonomiske vilkår lever for eksempel i en slik risiko og belastningene kan være så store at familiens dynamikk, forstått som samlivet mellom foreldre og omsorgen for barna, preges av direkte overgrep og vold. Barna vil på en eller annen måte bli påvirket av slike belastninger i familien (Halse, 2007).

Risikofaktorer vil si risikofylte forhold i barnets oppvekstmiljø eller kjennetegn ved barnet selv som kan føre til at barnet utvikler vansker (Bunkholdt & Sandbæk, 2008). Alle mennesker er utsatt for risikofaktorer på samme måte som de opplever stress. Studier viser at det ikke er enkeltstående risikofaktorer som bør vekke bekymring for barns utvikling, men om det er flere risikofaktorer tilstede på en gang, noe som kalles for multipl eller kumulativ risiko (Kvello, 2010). Prognosen blir verre jo flere tydelige og alvorlige risikofaktorer og jo tidligere i barnets liv disse er til stede. De risikofaktorene som ofte skader barn mest og som sterkt preger deres utvikling er de kroniske, de som vedvarer (Kvello, 2010).

Barn vil primært utvikle seg til å velge venner med samme grad av risikobakgrunn som seg selv. Negative vennevalg kan utløse, heller enn å forsterke, risikoen for rusmiddelmissbruk, voldelig atferd, skoleskulk og kriminalitet (Kvello, 2010).

De positive faktorene kalles beskyttelsesfaktorer og innebærer forhold som gjør at barnet viser en positiv utvikling til tross for at det er ulike risikofaktorer tilstede (Tetzchner, 2001). Beskyttelsesfaktorer omfatter genetiske, biologiske, mentale, miljømessige og sosiale faktorer på samme måte som risikofaktorer. Når personer rammes av risikofaktorer vil beskyttelsesfaktorer avta risikoen for utvikling av vansker (Kvello, 2010).

Beskyttelsesfaktorenes betydning vil være størst når risikofaktorene er store og har vart i en viss periode, og ikke når de er små. På samme måte som risikofaktorer kan påvirke hverandre, kan beskyttelsesfaktorer påvirke hverandre og styrke hverandre i stedet for å forverre situasjonen for barnet. Mangelfulle omsorgsformer skader barns utvikling, men dersom barnet opplever god nok omsorg vil barnet utvikle seg godt nok ut fra sine forutsetninger (Kvello, 2010).

2.7 Arv og miljø

Ifølge NOU 2012: 15 i barne- likestillings- og inkluderingsdepartementet, viser sosial arv til oppvekstvilkår. Begrepet innebærer at barn blir formet i større eller mindre grad av de bestemte sosiale og økonomiske kjennetegn i den familien eller det miljøet barnet vokser opp i (Likestillingsutvalget, 2012). Nyere studier viser at både foreldre, søsken og venner påvirker barn og unge og at det ikke lenger bare er mødre som har en påvirkningskraft i forhold til barnet (Kvello, 2010).

Forskere har i stor grad fokusert mest på hvordan miljøet påvirker barns utvikling, men i dag er det stadig flere som fokuserer på arv og genetikk, og det biologiske prinsipp har blitt mer sentralt i årsaker til for eksempel psykiske problemer (Sund & Dalsegg, 1998).

Barn er forskjellige og utvikler seg forskjellig. Når en derfor forsøker å finne ut faktorene som ligger bak forandringene i utviklingen og individuelle forskjeller, ser en ofte på arv og miljø. Arv og miljø er altså hovedfaktorene for forandringer i utviklingen og individuelle forskjeller, og danner bakgrunnen for hovedprosessene bak utviklingen, som en kan kalle for modning og læring. Modning er de utviklingsmessige forandringene som er bestemt av arv, mens læring er forandringer bestemt av miljø (Evenshaug & Hallen, 2007).

Vasta mfl. (1999) i Evenshaug (2007) skiller mellom fire teoretiske modeller for hvordan gener og miljø virker på hverandre. En av dem omhandler at barns utvikling og deres familiemiljø er knyttet sammen og kalles for den miljøgenetiske modellen. Grunnen til at barnas utvikling er knyttet til deres familiemiljø er fordi barn deler gener med sine foreldre, der foreldrene igjen legger miljøet til rette for sine barn. En annen grunn er at barna velger de typer reaksjoner og omgivelser som passer deres gener ut ifra sine foreldre.

Modellen viser videre at selv om søsken vokser opp i samme familie vil de ikke nødvendigvis oppleve det samme miljøet (Evenshaug & Hallen, 2007). Dette betyr at selv om de har de samme forutsetningene og den samme oppveksten kan de utvikle seg forskjellig, fordi foreldrene ofte behandler dem forskjellig og de kan ha ulik reaksjon på like familiebegivenheter. Genetikk er årsaken til dette og de sidene ved familiemiljøet som søsken opplever forskjellig og som de ikke deler, bidrar til at de utvikler seg til å bli annerledes fra hverandre (ibid).

En annen av de fire teoretiske modellene om hvordan gener og miljø virker på hverandre er den bioøkologiske modellen. Her får miljøet langt større betydning enn det får i den miljøgenetiske modellen. Genene kan bare påvirke oss når visse erfaringer utløser dem. Disse erfaringene blir kalt for proksimale prosesser og er samhandlinger mellom barnet og dets mikromiljø (Evenshaug & Hallen, 2007). Mikromiljøet innebærer barnets primære nettverk som familie, barnehage, skole, venner eller andre plasser der barnet regelmessig samhandler (Bø, 2000). Erfaringer eller proksimale prosesser er verdifulle for barn som er i både gode og dårlige miljø, fordi de kan hjelpe barn til å utvikle sine potensialer og forhindre

agresjon, vold eller andre problemer som barnet kan være utsatt for (Evenshaug & Hallen, 2007).

2.7.1 Negativ sosial arv

Vi snakker ofte om betydningen den sosiale arv har for barns positive utvikling, men vi vet i dag at i mange belastede familier spiller den sosiale arven negativt inn. At barn arver noe fra sine foreldre som ulike karaktertrekk, er ikke noe nytt og de aller fleste kjenner til det gamle ordtaket; «eplet faller ikke langt fra stammen» (Halse, 2007).

Jonsson (1969) i Halse (2007) mente blant annet at kriminalitet arves fra generasjon til generasjon og kriminalitetens omfang og alvor forverrer seg fra generasjon til generasjon.

Negativ sosial arv handler om at barn fra belastede familier vokser opp med større risiko for å selv få vanskeligheter senere i livet og handler om at en generasjon overfører sine sosiale og psykiske problemer til den neste generasjon gjennom oppdragelsen (Lind, 1994). Det er et begrep som beskriver en risiko for at foreldrenes få ressurser kan påvirke barnas utvikling og voksenliv og resultere i at barna får en lignende sosial posisjon med relativt få ressurser (Sivertsen, 2007).

2.8 Menneskelige behov

Flere teoretikere har foreslått ulike teorier som angår menneskelige behov og som er sentrale og nødvendige for at mennesker skal kunne fungere og få et godt liv (Miller A. G., 2004). Abraham Maslow er den mest kjente av disse teoretikerne med sin behovspyramide og foreslo et hierarki av behov som ble rangert fra fysiske behov, til behov for trygghet og sikkerhet, behov for kjærlighet og tilknytning, behov for anerkjennelse og respekt og behov for selvrealisering, der behovet for selvrealisering var det viktigste. De ulike trinnene i behovspyramiden bygger på hverandre og man må ha dekket det nederste trinnet før man kan komme oppover i pyramiden. Behovene styrer oss, og i løpet av livet går vi fram og tilbake mellom nivåene i pyramiden (Miller A. G., 2004).

Miller (2004) hevder at de grunnleggende behovene er sikkerhet, effektivitet og kontroll, en positiv identitet, tilknytning og forståelse av virkeligheten, mens behovene for langsiktig tilfredsstillelse og et metafysisk jeg kaller han avanserte grunnleggende behov. De

grunnleggende menneskelige behovene er ifølge Miller (2004) universelle og en del av vår natur.

Behovet for sikkerhet innebærer at det er nødvendig for oss mennesker å vite og tro på at vi er og vil fortsette å være trygge. Å slippe og være redde for å bli utsatt for fysisk eller psykisk skade. I tillegg til at vi er trygge på at vi klarer å tilfredsstille våre fundamentale biologiske behov som mat og drikke, samtidig som vi er sikre på å kunne tilfredsstille vårt behov for et tak over hodet. Men selv om behovene er grunnleggende betyr ikke det at mennesker ikke kan handle imot dem (Miller A. G., 2004). Selvmordsbombere eller barnesoldater for eksempel handler imot deres behov for fysisk sikkerhet. Det kan være at de i stedet for handler for å oppfylle andre behov.

Behovet for effektivitet og kontroll innebærer at vi vet og tror på at vi har evnen til å beskytte oss selv fra fare, klarer å nå de målene vi har satt for oss selv og leve et målrettet liv som har potensial til å påvirke vårt land og verden (Miller A. G., 2004). Full kontroll i møte med ekstrem fare resulterer i både overlevelse og betydelige psykologiske fordeler.

En god og utviklet selvtillit og evne til å akseptere sine begrensninger dekker behovet for en positiv identitet (Miller A. G., 2004). En vet hvem en er og hvem en har lyst å være.

Positiv tilknytning vil si at vi har et forhold til andre mennesker og grupper som vi føler en positiv tilknytning til (Miller A. G., 2004). Dette kan for eksempel være familie, venner, kjæreste og samfunn.

Det å ha en virkelighetsforståelse betyr at vi har en forståelse for hvordan mennesker og verden er, samtidig som vi forstår vår plass i verden. Ta egne valg og avgjørelser, å være sin egen person samt kunne fungere på egenhånd ligger til grunn for behovet for uavhengighet eller autonomi. Jo tidligere i livet disse behovene blir oppfylt, jo lettere blir det å oppfylle dem senere i livet samtidig som de blir mer resistente mot frustrasjon (Miller A. G., 2004).

Behovet for uavhengighet er behovet til å ta egne valg, å være sin egen herre og å være i stand til å fungere alene (Miller A. G., 2004).

Behovet for langsiktig tilfredsstillelse omhandler å kunne føle og tro at ting i livet utvikler seg på en god måte. Oppfyllelse av dette behovet er direkte knyttet til den voksende trangen til å hjelpe andre eller å gjøre skade (Miller A. G., 2004).

Ved å kunne fokusere på andre ting forbi seg selv, klarer en å dekke behovet for et «metafysisk jeg». Dette behovet oppstår oftere når mennesker klarer å dekke de andre behovene. Dersom de andre behovene ikke dekkes vil ikke behovet for et metafysisk jeg fremtre (Miller A. G., 2004).

2.9 Skadelige omsorgssituasjoner

«Enhver bevisst eller ubevisst sjelelig grusomhet fra foreldrenes side er i barnets kjærlighet trygt beskyttet mot å bli oppdaget» (Miller, 1986, s. 15).

Man kan gjøre mye med et barn i dets to første leveår. Man kan lede barnet, herske over det, lære det gode vaner, kue og straffe det. Dette uten at det får følger for den som oppdrar barnet og uten barnet er i stand til å hevne seg (Miller A. , 1986). Noen barn får lov til å vise reaksjoner og reagere på sin måte på de tingene de blir utsatt for, mens andre blir fratatt denne muligheten ved at foreldrene forbyr de reaksjoner ved blikk og andre oppdragelsesformer. Dersom barn ikke får lov til å uttale seg eller reagere på opplevde krenkelser, ydmykelser og voldtekt, kan dette skade den senere utviklingen og få alvorlige konsekvenser i senere alder (Miller A. , 1986).

Det finnes flere begreper som brukes for å betegne skadelige omsorgssituasjoner. Både mangelfulle omsorgsformer og omsorgsformer som påfører barnet smerter er skadelige for barnets utvikling og resulterer i ikke god nok omsorg (Kvello, 2010).

Hva som defineres som omsorgssvikt og mishandling vil variere fra land til land og kultur til kultur. Forskning viser at landene Latvia, Litauen, Makedonia og Moldova som har klare historiske, politiske og etniske likheter med hverandre, har betydelige forskjeller når det gjelder definisjon av begrepene omsorgssvikt og mishandling. Definisjon av omsorgssvikt vil variere i tråd med kulturen barnet lever i, eller etnisiteten barnet er en del av og begreper som omsorgssvikt, mishandling, utnyttelse og seksuelle overgrep må betraktes ut i fra både tid, kultur, barnets forutsetninger og behov (kvello, 2010).

Omsorgssvikt, mishandling og overgrep finnes i mange alvorlighetsgrader, er av ulik varighet og i ulike kombinasjoner. Omfang, grad og type av omsorgssvikt og mishandling kan variere på tvers av barns utviklingsnivå og familiefaser. En definisjon på omsorgssvikt er at det innebærer all omsorg som ikke regnes som god nok og brukes ofte synonymt med forsømmelse og vanskjøtsel. Mishandling omhandler påføring av skade via handling. Et begrep for mange former for krenkelser er overgrep. Her inngår seksuelle overgrep, men også fysiske og psykiske overgrep (Kvello, 2010).

Alvorlige former for omsorgssvikt, mishandling, utnyttelse og overgrep kan variere i styrke, men den vil som regel prege mesteparten av barnas oppvekst. Utnyttelse og overgrep kan første gang skje i forbindelse med barnets alder, men da har ofte barnet vært utsatt for andre former for ikke god nok omsorg (Kvello, 2010).

Utenlandske studier viser at når barnet er mellom 3 måneder og 3 år er omsorgssvikt og mishandling på sitt verste i omfang og alvorlighetsgrad (Kvello, 2010). Resultatene av mishandling og omsorgssvikt er derfor mer alvorligere når det påføres i spedbarns- og småbarnsalderen enn når større blir utsatt for det.

Studier viser at omkring 23% av barn i Norden blir utsatt for seksuelle overgrep, der jenter utgjør 17% og gutter 6%. I USA blir 8 prosent av barn utsatt for alvorlige seksuelle overgrep, 5-10% av jenter og 5% av gutter utsettes for seksuelle overgrep som innebærer penetrering, mens opptil 3 ganger mer blir utsatt for andre seksuelle overgrep (Kvello, 2010).

Barn som vokser opp i samme familie og som har samme oppvekst, kan reagere veldig ulikt på samme påvirkning, samtidig kan ulike påvirkningskilder gi samme symptom på hos barn (Kvello, 2010). At barn reagerer ulikt selv om de vokser opp i samme omsorgssituasjon betegnes som «equifinality», som innebærer at ulike risikofaktorer gir samme utfall. Barn kan også ha de samme symptomene selv om de vokser opp under ulike omstendigheter, noe som betegnes som «multifinality» (Kvello, Barn i risiko, 2010). Hvordan en oppvekst med omsorgssvikt, mishandling, utnyttelse og overgrep vil påvirke barnas utvikling er vanskelig å si på forhånd fordi samme påvirkning kan gi ulik reaksjon hos barn, og barn kan ha de samme symptomene, selv om påvirkningskildene er ulike (Kvello, 2010).

Hvilken grad av robusthet barn har varierer fra barn til barn og hvilken påvirkning barnet får utenfra spiller også inn for hvordan barn som blir utsatt for omsorgssvikt, mishandling, utnyttelse og overgrep vil bli påvirket og hvordan dette vil prege deres utvikling (Kvello, 2010).

Barn, uansett kjønn, som utsettes for fysisk mishandling har en signifikant større risiko for å overføre slik oppdragelse på sine barn. Det er et tragisk faktum at foreldre ofte mishandler sine barn for å kunne flykte fra de følelsene som stammer fra hvordan de selv ble mishandlet som barn (Miller A. , 1995). For eksempel når det gjelder forklaringer til hvorfor barn begår seksuelle overgrep mot andre barn, er det en sentral forklaring som går igjen, nemlig at de har blitt utsatt for det selv. Forskning viser at de barna som har blitt utsatt for seksuelle overgrep eller annen type omsorgssvikt, vil være i større fare for å utsette andre for det samme (NKVTS, 2007).

TVERS i Vest-Agder er et tverretattlig behandlingstilbud for familier som har erfaring med seksuelle overgrep, både barn og unge som begår seksuelle overgrep og barn som har blitt utsatt for det. Studier herfra viser at 30-70% av de som begår seksuelle overgrep eller er seksuelt utagerende, har vært utsatt for det selv (Søftestad, Hildén, Haga, & Bjørtvedt, 2007). Andre ganger kan det være at barnet har vært utsatt for andre risikofaktorer som øker faren for at det vil utøve seksuelle overgrep senere i livet (ibid). Dette kan for eksempel være mishandling, forsømmelse, dårlig tilknytning til foreldre eller andre omsorgspersoner.

Nyman et al. (2003) hevder at den mest vanligste ettervirkningen hos barn som har vært utsatt for seksuelle overgrep er seksualisert atferd. En fant også ut at flere av dem som hadde vært i behandling hos TVERS hadde blitt utsatt for omsorgssvikt i form av mangel på interesse for barnet fra foreldrene, samt forvirring med hensyn til nærhet og oppfatning av grenser mellom foreldre og barn. Ingen av de som har blitt behandlet hos TVERS har hatt rusproblemer og i mange tilfeller fant en ut at overgrep hadde blitt gjentatt i flere generasjoner (Søftestad, Hildén, Haga, & Bjørtvedt, 2007).

Nyman et al. (2003) viser også til Långström (2000) sine resultater fra sin egen forskning, at mindre enn 10% av dem som har vært utsatt for seksuelle overgrep i barndommen, har blitt registrert som seksuelle overgripere som voksne.

Om slike handlinger vil gå i generasjoner avhenger av hvor traumatisert man selv er av den fysiske mishandlingen (Kvello, 2010). I en studie gjort i London om traumer i barndom og voksent liv, fant forskerne blant annet at voldserfaringer som vold og voldtekt i barndommen predikerte voldtekt, vold og andre traumer i voksenlivet. Kommentatorene til denne engelske studien sier at helsearbeidernes manglende interesse for og kunnskap om krenkelser som foregår i de private rom og bak lukkede dører, bidrar sterkt til at slike krenkelser kan fortsette, kan overføres til generasjon til generasjon og kan resultere i en enorm mengde sykkelighet (Kirkengen, 2009).

2.10 Tilknytning

Alle barn uansett samfunn utvikler tilknytning og en kan derfor si at tilknytningsteorien er universell, at den gjelder for alle. At teorien er universell innebærer også at det er de samme stilene av trygg og utrygg tilknytning som barn utvikler på tvers av samfunn (Kvello, 2010). Tilknytning dreier seg om det å kunne søke kontakt og skape relasjoner til andre mennesker rundt oss. Fra vi blir født søker vi kontakt med andre mennesker og nyfødte barn knytter seg raskest til de som gir dem best omsorg (Kvello, 2010). Dersom barn fra de blir født av, blir møtt av voksne som er tilgjengelige, sensitive og omsorgsfulle, vil de kunne utvikle tillit og forventning til at de kan stole på andre mennesker (Bø, 2000).

Begrepet tilknytning vil si graden av trygghet og tillit barnet har til den voksne og betegner både et opplevelsesaspekt og et atferdssystem. Opplevelsesaspektet handler om hvordan barnet opplever andre mennesker, mens atferdssystemet handler om hva barnet gjør for å søke trygghet (Kvello, 2010). Det beskriver hvordan barnet opplever og søker trygghet på til andre, og kan deles inn i ulike tilknytningsatferder. Tilknytningsatferd vil si måten barnet samhandler med mennesker det har søkt kontakt med (ibid).

«Bonding» er et begrep som beskriver den interessen og den omsorgen den voksne viser overfor barnet. Barnets tilknytning til den voksne kan en kalle for tilknytning, mens den voksnes tilknytning til barnet kan en kalle «bonding» (Kvello, 2010).

Den tilknytningen barn får med de personene fra de blir født, er også denne tilknytningen som etter hvert generaliseres til relasjoner med andre generelt. Barns erfaringer med primære omsorgsgivere gjøres om til å gjelde som en hypotese eller arbeidsmodell for andre relasjoner. Det samspillet spedbarn har med sine primære omsorgsgivere utvikles og lagres i

minnet, og påvirker bevisst og ubevisst deres relasjoner til andre (Kvello, 2010).

Tilknytningserfaringer viser seg dermed uten at vi alltid er klar over det.

Tilknytning handler om behovet for og ferdigheter i å søke kontakt med andre mennesker og knytte seg nær til noen få. Barn er i utgangspunktet avhengige av voksne omsorgspersoner for å overleve og tilknytning er basisen for kontakt med andre mennesker (Kvello, 2010).

Dermed vil tilknytning være viktig for at barnet skal oppnå beskyttelse og omsorg, slik at dets sjanser for overlevelse øker. Barns måte å knytte seg til disse på, kan en kalle for tilknytningsstil. Kvello (2010) nevner Erik H. Eriksons stadieteori som består av 8 stadier, der det første stadiet i hans teori er barnets første leveår. Det første stadiet omhandler hvordan barnet opplever tillit og mistillit til andre mennesker. Før å dra en linje mellom det Kvello skriver om tilknytningsstil og Eriksons stadieteori, blir trygg tilknytningsstil det samme som at barnet har tillit, mens utrygg tilknytningsstil blir det samme som mistillit. Barn trenger foreldre som er tilgjengelige og sensitive overfor deres behov og signaler, som reagerer raskt og på en god måte på disse signalene samt er stabile i sin omsorg (Bø, 2000).

Det finnes ulike tilknytningsstiler der en tilknytningsstil er det mønsteret personer i hovedsak har til andre mennesker. En kan dele de ulike tilknytningsstilene inn i A, B, C og D (Kvello, 2010). Disse vil her bli nokså grundig utdypet for å vise hvilke tilknytningsstiler som finnes, hvilken av dem som er den mest ideelle og hvilken tilknytningsstil et barn kan overleve med.

Hvilken tilknytningsstil en person har vil vise seg i form av dets tilknytningsatferd.

Tilknytningsstil A er en utrygg tilknytningsstil. Den beskriver barn som har vokst opp med voksne som har vist liten eller ingen interesse eller omsorg for barnet, noe som har ført til at barnet forsøker å klare seg selv. Et barn som har en slik tilknytningsstil er flink til å skjule hvordan det egentlig har det. Det har det ofte ikke så bra som det utgir seg for og er flink til å skjule stresset som det kjenner. Kjennetegnet for barn med tilknytningsstil A er egenomsorg som vil si at det er vant med å klare seg selv og opplever foreldrene som lite responderende og omsorgsfulle (Kvello, 2010).

Foreldrene til barn med denne tilknytningsstilen forsømmer derimot ikke barna, men forholder seg lite til visse sider ved dem. Barna med denne tilknytningsstilen fremstår ofte for andre som fiendtlige og som å være uprovosert aggressive. Som voksne isolerer de seg fra sosiale fellesskap og ønsker ikke tett samspill med andre i ulike situasjoner. De har ofte

[6232]
[Carolina Figved]

også dårlig emosjonsregulering og unngår å fokusere følelsesmessig når de snakker om foreldrene. Personer med tilknytningsstil A holder «kortene tett til brystet» som en konsekvens av stress og engstelighet. Slike barn blir ofte betegnet som «løvetannsbarn», som betyr at de har klart seg til tross for manglende omsorg fra sine nærmeste (Kvello, 2010).

Tilknytningsstil B er en trygg tilknytningsstil. Barn med en slik tilknytningsstil har opplevd sine omsorgspersoner som forutsigbare og tilstedeværende både fysisk og emosjonelt. De har erfart sine omsorgspersoner som responderende og som tar initiativ til samspill. De har tillit til andre og klarer å være en del av et samspill uten å vise en negativ atferd, samtidig som de mestrer å være selvstendige. De vil vise reaksjoner når de skilles fra sine foreldre ved barnehagestart, men vil etter kort tid tilpasse seg situasjonen og delta i lek og samspill med de andre barna i barnehagen (Kvello, 2010).

Videre vil disse barna vise kontaktutvikling og evne til dybdekontakt samtidig som de viser åpenhet og positivitet når de er sammen med andre, men blir dermed ikke naive og ukritiske. De blir godt likt av andre fordi de er rettferdige og viser empati, noe som fører til at de har god evne til å motta sosial støtte (Kvello, 2010). Fordi slike barn har høy konsentrasjonsevne lærer de mye i lek med andre. De har også god kontroll på sine følelser og klarer å håndtere dem på en god måte. Fordi barn med en slik tilknytningsstil har store sjanser for å utvikle seg positivt, skal det mye til for at disse utvikler psykiske lidelser senere i livet (ibid). Det er denne tilknytningsstilen som er den ideelle og som både foreldre og andre omsorgspersoner bør etterstrebe for at barna deres skal få.

Barn med tilknytningsstil C har hatt en noe varierende oppvekst. De har erfaringer med foreldre som har vist noe interesse for dem og som har gitt dem noe omsorg. Men de har samtidig erfaringer med å bli avvist og oversett. Stilen betegnes av ordet ambivalent som betyr at den er varierende i stil og er en utrygg tilknytningsstil. Frykten for å bli oversett løses ved at barna blir oppmerksomhetskrevende, selvsentrerte, egoistiske og dominerende (Kvello, 2010).

Når barn med tilknytningsstil C opplever stress eller er i krisesituasjoner kan de enten bli passive, pågående eller klamrende. De løser problemer dårlig og føler seg ofte hjelpeløse i vanskelige situasjoner. Barn med en slik tilknytningsstil beskrives ofte som ukritiske og med

[6232]
[Carolina Figved]

manglende evne til dybdekontakt. De spiller ofte på samvittigheten til andre mennesker og dermed binder de ofte andre i usunne relasjoner (Kvello, Barn i risiko, 2010).

At slike barn beskrives som ambivalente viser til at de søker kontakt, men forbereder seg på å bli avvist og dermed avviser andre før de selv blir avvist. De kan fort uttrykke sinne mot sine foreldre og det kan oppstå relasjonsbrudd uten forvarsel, mens i neste øyeblikk kan de plutselig være venner med sine foreldre igjen. Det kan være et resultat av vonde barndomserfaringer som fremtrer når det oppstår en emosjonell episode (Kvello, 2010). Disse barna er ofte veldig opptatt av hva andre mener om dem og vil i kjærlighet og vennskap kreve regelmessige bekreftelser. De vil ofte handle før de har tenkt og sutring og umodenhet vil ofte oppstå når disse barna møter motgang og frustrasjon og foreldrene vil ofte imøtekomme barnet når det gjør seg lite på en slik måte (Kvello, 2010).

Tilknytningsstil D er en utrygg tilknytningsstil der barna ofte har opplevd foreldrene som skremmende. De har ofte erfaringer med foreldre som ruser seg, er voldelige, i svingende humør og psykisk form samtidig som de har erfaringer med foreldre som har begått seksuelle overgrep eller mishandlet dem. De lever i konstant frykt og har et behov for å beskytte seg selv. De viser lite eller ingen følelser og er i stadig frykt for å framprovosere mishandling fra voksne. Når mor har dyp eller kroniske depresjoner eller når barn har engstelige omsorgspersoner kan også dette føre til at barnet utvikler tilknytningsstil D. Slike barn har også ofte mødre som blir mishandlet i hjemmet og som ikke makter å beskytte dem mot voldelige fedre (Kvello, 2010).

I situasjoner preget av stress vil slike barn unngå omsorgspersonene sine eller gi motstridende signaler. Barn med tilknytningsstil D kan også framprovosere et overgrep for å vise at det har kontroll, slik at de på den måten kan ha en antagelse av at neste overgrep ikke vil skje med det første. Barnet har ofte et behov av å leve ut et negativt selvilde som karakteriseres av å være ond og for dårlig. En kan finne slike motstridende signaler hos barn med Downs syndrom og autisme også. Personer med en slik tilknytningsstil fokuserer både på kognisjoner og emosjoner, men kobler ofte ikke disse to sammen (Kvello, 2010).

Disse barna vil ofte oppfattes som urealistiske i egne vurderinger, at det ofte mangler en rød tråd i det de forteller og at de har mange markante oppfatninger. Som voksne vil de oppleves som fiendtlige, kontrollerende og straffende i relasjon til andre fordi de kopierer

atferdsstilen fra sine omsorgspersoner. Dermed vil ofte denne stilen overføres til andre relasjoner og til neste generasjon (Kvello, 2010).

De ulike tilknytningsstilene har ulike konsekvenser. Positive emosjoner betegner trygg tilknytningsstil, mens negative emosjoner betegner utrygg tilknytningsstil. Utrygg tilknytningsstil er knyttet til utvikling av depresjon, ulike typer av angstlidelser, atferdsvansker og personlighetsforstyrrelser (Kvello, 2010). Tilknytningsstilen et barn har utviklet, vil påvirke og kjennetegne hvordan et barn har det emosjonelt og hvordan barnet klarer å regulere disse emosjonene.

Mellom 50 og 80% av barn i barnevernet og barnepsykiatrien har tilknytningsstil D, men et flertall av disse barna blir ikke utredet for tilknytningsstil og tiltakene som blir iverksatt tar ikke hensyn til de årsakene som ligger til grunn, noe som fører til at denne tilknytningsstilen blir opprettholdt (Kvello, 2010).

2.11 Psykopati

Synonymt med begrepene ondskap og onde mennesker, brukes ofte begrepene psykopati og psykopater. Begrepet betraktes som en undergruppe til diagnosen «antisosial personlighetsforstyrrelse» og brukes ikke per dags dato som en egen diagnose (Heberlein, 2011).

Psykopati som et klinisk begrep omhandler mennesker som er kalde og hensynsløse og som ikke har medfølelse for andre mennesker, mangler impuls kontroll, viser ikke angst og har en lite planlagt atferd. Psykopati går under dyssosial og antisosial personlighetsforstyrrelse i diagnosesystemet og som fagperson møter man som regel de som er dømt for alvorlig kriminalitet (Gullhaugen, Nørbech, & Teigset, 2012). Forskning viser at mennesker med antisosial personlighetsforstyrrelse er overrepresentert i kriminalstatistikken (Heberlein, 2011).

Psykopati har ofte blitt generalisert til å være et resultat av tidlig psykologisk trauma eller skadelige opplevelser som blant annet fattigdom, følelsesmessig eller fysisk misbruk, foreldres avvisning og inkonsistente disiplinærteknikker (Hare, 2003).

Vi har lært at psykopati oppstår ikke plutselig i voksen alder, men elementer av denne personlighetsforstyrrelsen blir betydelig allerede i svært tidlig alder. Alle barn begynner sin

utvikling ubundet av sosiale grenser, men noen barn er totalt immune overfor sosialiseringsspress. De er vanskeligere, mer egne, mer aggressive og sveikefulle enn andre barn. De er vanskeligere å forholde seg til eller å få en god relasjon til, samtidig som de alltid tester grensene for sosial toleranse (Hare, 2003).

I de tidlige skoleårene er det visse tegn på en unormal utvikling. Noen av disse er gjentatt lyving, skulking, stjeling, mangel på empati, motstand mot voksne og regler, et mønster med skade eller drap av dyr, hærverk og brannstiftelse samt tidlig eksperimentering med sex (Hare, 2003). Barn som blir skadet på en eller annen måte fysisk eller psykisk, har oftere lavere IQ og en høyere risiko for depresjon, selvmord, utagering og stoffproblemer. Voksne psykopater har ofte hatt en diagnose av atferdsforstyrrelse som barn, men de fleste barn med atferdsforstyrrelse blir ikke psykopater som voksne (ibid).

Det har blitt gjort studier ved to forbedringsanstalter for barn i Alaska og California som beviser psykopati hos barn. Studien ble gjort av for det meste gutter mellom 6 og 13 år. Forskningsgruppene identifiserte barn med det samme mønsteret av emosjonelle trekk og sosialt avvikende atferd som voksne psykopater kjennetegnes av (Hare, 2003).

Ifølge en biologisk modell følger psykopati av en tidlig hjerneskade eller dysfunksjon i fronten av hjernen. Modellen er basert på flere atferdsmessige likheter mellom psykopater og pasienter som har skade på hjernens frontlapper. Likhetene er dårlig langtidsplanlegging, lav frustrasjonstoleranse, overflatisk godhet, aggressivitet, sosialt upassende adferd og impulsivitet (Hare, 2003). Modellen argumenterer overbevisende for at en eller annen form for frontlapp dysfunksjon kan ligge under psykopaters impulsivitet og deres manglende evne til å kontrollere upassende atferd.

Det er et komplekst samspill mellom biologiske faktorer og sosiale faktorer som utgjør psykopati. Det er bevist at genetikk bidrar til de biologiske grunnlagene for hjernefunksjon og for grunnleggende personlighetsstruktur som dernest påvirker livserfaringer, det sosiale miljøet samt måten individet reagerer på og samhandler med. Elementene som utgjør psykopati, blant annet mangel på empati og det fullstendige omfang av følelser, er dermed delvis frembragt av naturen og antakelig av noen ukjente biologiske innvirkninger på fosteret og nyfødte. Evnen til å utvikle indre mekanismer for kontroll og samvittighet og til å knytte

følelsesmessige relasjoner til andre, blir sterkt redusert som et resultat av dette (Hare, 2003).

2.12 Psykiske lidelser

Rundt 20 % av barn i Norge sliter med en eller annen form for psykiske problemer, der ca. 5 % av disse sliter med alvorlige lidelser (Sund & Dalsegg, 1998). Når det gjelder barn under 6 år er det like mange gutter som jenter som blir psykisk syke, men fra 6 til 12 år, er det flest gutter som har en psykiatrisk diagnose (Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet, 2012).

Barn og unge som begår seksuelle overgrep eller annen form for kriminalitet der vold også inngår, kan ha ulike psykologiske lidelser. En undersøkelse i Sverige viser at forskere fant at nesten halvparten av ungdommene som begikk seksuelle overgrep, hadde vært i kontakt med det psykiatriske hjelpeapparatet. Videre viste undersøkelsen at 70% hadde hatt kontakt med barnevernet og 45% hadde vært plassert i fosterhjem eller institusjon før de hadde begått overgrepet (NKVTS, 2007).

Innenfor de psykiske lidelsene som rammer barn er det fire hovedgrupper som ikke nødvendigvis har et fast skille. Disse er emosjonelle forstyrrelser som skaper angst og bekymring, atferdsforstyrrelser som viser seg i form av aggresjon og bråk, ulike typer utviklingsforstyrrelser samt psykosomatiske reaksjoner. De mest utbredte psykiske problemene blant barn er likevel emosjonelle forstyrrelser og atferdsforstyrrelser (Sund & Dalsegg, 1998). At skillet mellom de fire hovedgruppene ikke alltid er fast vil si at et barn med atferdsforstyrrelser kan også utvikle symptomer på emosjonelle forstyrrelser og et barn med spesifikke utviklingsforstyrrelser kan i tillegg utvikle atferdsforstyrrelser (ibid). De kan med andre ord utvikle symptomer på flere psykiske lidelser samtidig.

Mye av årsaken til de emosjonelle forstyrrelsene bunner ut i indre forhold eller konflikter i familien og veldig ofte har disse barna foreldre som selv engster seg veldig mye.

Undersøkelser viser at ofte har barn med atferdsforstyrrelser vokst opp i ustabile og dårlig hjem (Sund & Dalsegg, 1998).

Sund & Dalsegg (1998) skriver at Erling Mossige som er overlege ved Statens senter for barne- og ungdomspsykiatri, mener at det er viktig å understreke at miljøet alene ikke er

årsak til problemene. Barn er ulike og reagerer forskjellig og har ulik behov for kontakt og stimulering.

Grensesetting, mangel på overskudd og inntrykksoversvømmelse er tre faktorer som er medvirkende til at barn utvikler atferdsvansker. Inntrykksoversvømmelse vil si at barn utsettes for mange inntrykk som de ikke klarer å ta inn over seg fordi de mangler apparat til å integrere disse inntrykkene, noe som fører til at de har større vansker med å forstå sine omgivelser (Sund & Dalsegg, 1998). Barn trenger voksne som setter tydelige grenser og dette er viktige for at barn skal kunne utvikle en egen identitet og en følelse av at de er verdt noe. Barn må få støtte til å utvikle normer og moralbegreper som kan hjelpe dem i samspill med andre mennesker og for at de skal unngå å bli utrygge både på seg selv og andre (ibid).

Barns modning og vekst utvikles ved å lære å kjenne og forholde seg til sine egne og andres følelser. Det finnes mange barn som har en spesifikk utviklingsforstyrrelse og det de har til felles er at utviklingen deres er forsinket eller avvikende innen ett eller flere områder.

Biologiske studier viser at arvelige faktorer i de fleste tilfeller er årsaken til ulike utviklingsforstyrrelser. Årsakene har med biologi å gjøre, men den videre utviklingen bestemmes av hvordan barnet møter omgivelsene og hvordan omgivelsene møter barnet (Sund & Dalsegg, 1998).

2.12.1 Atferdsforstyrrelser/atferdsproblemer

Atferdsforstyrrelser er den mest vanligste av de ulike lidelsene som rammer barn og utgjør to tredeler av de barnepsykiatriske lidelsene. Barn som har atferdsforstyrrelse betegnes som aggressive, bråkete, ulydige og provoserende (Sund & Dalsegg, 1998). Det handler om atferd som bryter med de gjeldende normer og regler i et samfunn og om i hvilken grad barns atferd avviker fra tilfredsstillende oppførsel som en kan forvente ut i fra personens alder. Atferden forstyrrer og hemmer barnets egen læring og utvikling og skaper problemer for andre samt forstyrrer eller hemmer deres positive sosiale samhandling med andre voksne eller barn (Nordahl, 2009).

Det finnes ulike definisjoner på problematferd. En definisjon er at atferdsproblemer er et resultat av manglende samsvar mellom omgivelsenes krav og forventninger og barnets evne og vilje til å oppfylle disse kravene. Når barn viser problematferd kan det være et uttrykk for

svake sosiale ferdigheter eller svikt i deres kognitive utvikling, og det kan være en reaksjon på ugunstige eller skadelige oppvekst- og læringsbetingelser (Nordahl, 2009).

Det finnes også ulike former for problematferd. Antisosal atferd er en av dem og omhandler atferd som de fleste av oss vil betrakte som destruktiv, etisk betenkelig og/eller som alvorlige regelbrudd (Nordahl, 2009). Det omfatter alt fra å lyve om alder til å med vilje påføre andre alvorlig fysisk eller psykisk skade som vold og seksuelle overgrep. Ofte vil de ulike antisosiale handlingene overlape hverandre, slik at en som stjeler og lyver også kan vise andre former for antisosal handling. Blant norske barn og unge vil dette være den mest sjeldne formen for problematferd (Nordahl, 2009). Men det er om lag en til to prosent av elevene på alle klassetrinn som av og til viser slike antisosiale handlinger.

Forskning viser at barn med atferdsforstyrrelser har vokst opp i et utrygt hjem og ofte kjennetegnes forholdet til foreldrene av krangel og fiendskap. Men egenskaper hos barnet spiller også inn. Evner, aktivitet, temperament og behov for kontakt og stimulering, varierer fra barn til barn og er individuelt og forskjellig (Nordahl, 2009).

2.12.2 Aggresjon og temperamentsstil:

Det finnes ulike motivasjoner for å påføre andre skade og en kan skille mellom fiendtlig aggresjon, forsvarsaggresjon og instrumentell aggresjon. En person med fiendtlig aggresjon er motivert av ønsket om å skade, en person med instrumentell aggresjon ønsker å oppnå fordeler for seg selv ved å bruke aggresjonen som et verktøy, mens forsvarsaggresjon er aggresjon som utøves med mål om å beskytte seg selv. Barns temperamentegenskaper utøves mest sannsynlig i møte med sosiale erfaringer og er formet av streng oppdragelse eller mangel på støtte og veiledning fra foreldre eller andre primærkontakter. At et barn utvikler seg til å bli hjelpsom og omsorgsfull eller fiendtlig og aggressivt er et resultat av blant annet foreldrenes oppdragelse (Miller A. G., 2004).

Forsømmelse og streng oppdragelse som avvisning, fiendtlighet, omfattende bruk av fysisk straff og fysisk eller verbal mishandling, er de grunnleggende sosiale erfaringene som bidrar til at barnet utvikler aggresjon (Miller A. G., 2004). Foreldre som tar ansvar for barnet og viser varme og kjærlighet samt gir respons på barnets behov gjør at barnet utvikler trygg tilknytning og er viktig for at barnet utvikler sympati. En studie av foreldre med gutter viste

at de foreldrene som brydde seg om barnets velferd hadde gutter med høy selvtillit (Miller A. G., 2004).

Temperament er genetisk betinget og alle mennesker har en temperamentsstil.

Temperamentsstil innebærer hvordan man fremstår uavhengig av hva man gjør, hvorfor man gjør det og hva man tenker om det man gjør. Det dreier seg om hvordan man fremstår og reagerer på impulser og handler om alt fra det intense til det forsiktede, fra det hissige til det milde, fra det utadvendte til det reserverte (Kvello, 2010).

Temperamentsstilen er minst stabil i de to første leveårene og er langt fra upåvirkelig fordi miljøet påvirker hvordan personer lever med og uttrykker sine temperamentsstiler. Barn med vanskelig temperamentsstil som har kompetente foreldre med sterkt utviklede foreldreferdigheter, utvikler sjeldnere psykiske lidelser enn de barna som har samme temperamentsstil men som har foreldre med svakt utviklede foreldreferdigheter og som vokser opp i en familie med andre belastninger (ibid).

En kan skille mellom lett, reservert og vanskelig temperamentsstil. Ord som velfungerende og tilpasningsdyktige brukes for å beskrive barn med lett temperamentsstil. Barn med reservert temperamentsstil unngår situasjoner der det føler seg utrygt. De er trygghetssøkende og liker forutsigbarhet. Barn med en vanskelig temperamentsstil er veldig aktive fra de står opp helt til de sovner. De har vansker med å tilpasse seg situasjoner, er ofte i dårlig humør og preges av mye sinne. De blir glade like fort som de ble sinte og de kan lett reagere med opphisselse i stedet for å ta seg sammen når de blir korrigert av voksne (Kvello, 2010).

For at barn med lett temperamentsstil skal kunne utvikle psykiske lidelser, må det høy grad av stress eller flere risikofaktorer til. Rundt 25 til 30 prosent av barn med reservert temperamentsstil utvikler psykiske lidelser, mens rundt 50 prosent av barn med vanskelig temperamentsstil utvikler psykiske lidelser (Kvello, Barn i risiko, 2010). Både impulsivitet og spenningssøking inngår i vanskelig temperamentsstil og øker risikoen for at barnet for eksempel utvikler rusmiddelmisbruk senere i livet. Vanskelig temperamentsstil fører til at barna har risiko for svak emosjonsregulering, atferdsvansker og problemer med å skaffe seg venner. De har også flere konflikter med sine foreldre enn det barn med andre temperamentsstiler har. Som et resultat av barnets temperamentsstil kan foreldrene ofte

lage flere kamper med barnet og bruke negative maktstrategier for å regulere barnet, enn de foreldre som ikke er særlig følsomme for å samspille med hissige, stae og utfordrende barn (Kvello, Barn i risiko, 2010).

2.13 Dyremishandling

«Opptil 60 prosent av volds- og drapsdømte har startet sin kriminelle løpebane med å torturere og drepe dyr» (Gaarder & Wernersen, 2013).

I 2013 ble katten til en 13 år gammel jente funnet torturert og drept i Haugesund. Tre andre torturerte og drepte katter ble funnet på dette tidspunktet. Kattene hadde blitt skåret opp og spiddet, og hadde blitt plassert godt synlig for andre. Alle fire sakene ble henlagt (Gaarder & Wernersen, 2013).

En 16 år gammel gutt i Gøteborg ble dømt for mishandling og drap på ni katter. Han kvelte dem først og skar dem deretter med kniv før også han plasserte dem et sted hvor de var godt synlige for andre (Gaarder, 2013). Samtidig som han torturerte og drepte disse kattene fantaserte han om å skade unge jenter. Han hadde fortalt i avhør at grunnen var at han likte at unge jenter var redde. Videre hadde han sagt at han ikke hadde det så bra, men at han alltid følte seg bedre når han drepte. Når gutten var 8 år hadde det allerede da blitt sendt inn en bekymringsmelding fra rådgiveren på skolen, uten at noe ble gjort. Men på videregående fungerte han bra og fikk gode karakterer (Gaarder, 2013). Drapene pågikk i 2 år og ble knyttet til en teori som dyrepolitiet i Sverige jobber ut fra. Teorien omhandler at de som torturerer og dreper dyr har fem ganger større risiko for å begå vold mot mennesker. Gutten ble dømt til tvungen psykisk helsevern (Gaarder, 2013).

I 1999 skjøt og drepte Eric Harris og Dylan Klebold 13 mennesker på Columbine High School i Colorado, før de skjøt og drepte seg selv (Toppo, 2009). Harris og Klebold skrøt selv av hvordan de lemlestet dyr bare for moro skyld (Johnston, 2011).

Siden 1970-tallet har forskning vist at barn som mishandler dyr er det første faresignalet på senere lovovertrедelser samt voldelig og kriminell atferd. Nesten alle voldelige kriminelle gjerningsmenn har en fortid som dyremishandlere (Johnston, 2011).

I dag viser forskning at 48% av de som soner en dom for voldtekt rapporterer at de har begått dyremishandling, 36% av de som soner en dom for seksualiserte drap oppgir at de i

[6232]
[Carolina Figved]

barndommen har begått dyremishandling, mens 46% av disse oppgir at de begikk dyremishandling i ungdommen. 30% av de som soner en dom for barnemishandling rapporterer det samme, mens hele 63% av de som sitter inne for uspesifisert, generell vold oppgir at de har begått dyremishandling. Barn utvikler sin voldskompetanse ved å teste ut volden mot dyr for deretter å overføre dette til mennesker (Gaarder & Wernersen, 2013).

Ragnhild Bjørnebekk er voldsforsker og har uttalt seg i en sak som omhandler dyremishandling. Hun viser til internasjonal voldsforskning og studier fra FBI i USA, der forskningen viser at det finnes en sammenheng mellom de som er dyremishandlere og de som utøver vold mot mennesker. Kriminelle som har begått voldelige handlinger har en betydelig høyere erfaring med mishandling av dyr enn andre. Bjørnebekk sier videre at det er mulig å forhindre lidelser i fremtiden, dersom man bryter voldsutviklingen under oppveksten og en må se det som et alvorlig faresignal for negativ utvikling når barn begår dyremishandling (Gaarder & Wernersen, 2013).

Carin Holm er sosiolog og forsker på sammenhengen mellom dyremishandling og familievold. Hun mener at dersom vi klarer å stoppe dyremishandlingen, vil dette være et av de største forebyggende tiltakene mot vold overhodet (Gaarder, 2013). Det skal sies at ikke alle som har en fortid som dyremishandler blir nødvendigvis voldskriminelle (Gaarder & Wernersen, 2013).

De fleste av slike typer saker henlegges og politiet velger å ikke sette inn store ressurser fordi de mener de ikke kan prioritere slike saker. Ofte rapporteres heller ikke slike saker videre, til tross for at de er veldig grove (Gaarder & Wernersen, 2013).

Det er veldig vanlig at barn som mishandler dyr, har selv vært utsatt for vold og/eller seksuelle overgrep, eller har vært vitne til vold i hjemmet. Statistikk viser at 30% av de som har vært vitne til vold i hjemmet, utøver en lignende type vold mot kjæledyrene sine (Johnston, 2011). Barndom og ungdoms motiver for dyremishandling har ikke blitt forsket godt nok på, men intervjuer foreslår noen utviklingsrelaterte motiver som kan føre til dyremishandling. Disse er nysgjerrighet, gruppepress, at handlingen blir gjort for å forbedre humøret, seksuell tilfredsstillelse, at barnet blir tvungen til dyremishandling av andre, at barnet dreper dyret for å hindre at andre torturerer det, dyrefobier, at barnet gjensker en handling mot et uskyldig dyr eller imiterer en handling som det selv har vært utsatt for,

[6232]
[Carolina Figved]

bruker et dyr for å skade seg selv, øver seg på å skade mennesker ved å øve seg på dyr, eller skader dyret for å mishandle andre emosjonelt for eksempel et søsken (Johnston, 2011).

Det finnes noen retningslinjer som beskriver barn som mishandler dyr og som kan hjelpe når en prøver å vurdere om handlingen bør vekke bekymring eller ikke. Disse beskrives under her.

Når barn er i 1-6 års alderen har ikke alle lært hvordan de skal ta vare på dyr. De har ikke utviklet den kognitive modenheten til å forstå at dyr ikke skal bli behandlet som leker fordi de også har følelser. En kan kalle slike barn for nysgjerrige og eksperimentelle (Johnston, 2011).

Når barn er i 6/7-12 års alderen har barnet utviklet seg mer kognitivt og barnet forstår at det ikke er greit å skade dyr. Handlingen er ikke et resultat av manglende utdanning, men kan i stedet være et symptom på et dypere psykologisk problem. Ofte er slike handlinger for disse barna et rop om hjelp (Johnston, 2011).

Overgriper med en atferdsforstyrrelse kan en kalle barn som er over 12 år og som mishandler dyr. Slike barn utøver ofte andre kriminelle handlinger i tillegg til dyremishandlingen. Noen ganger kan mishandlingen være et resultat av gruppepress, mens andre ganger kan det være kun på grunn av kjedsomhet eller for å oppnå en følelse av kontroll (Johnston, 2011).

3.0 Oppsummering teori

Når barn forandrer seg er vi opptatt av å finne ut hvorfor endringene skjer og årsakene til dette. En ser at spørsmålet «hvorfor» blir kritisk når barn begår handlinger som vi tenker bare voksne er i stand til å gjøre.

Ut ifra omfang kan en se at det finnes barn som begår onde handlinger som seksuelle overgrep og drap, også her i Norge. Eksemplene av barn som dreper andre barn viser at barn er i stand til å begå samme handlinger som voksne.

Opgaven har søkt etter svar på problemstillingen både i sosial, biologisk og psykologisk teori. De sosiale teoriene omhandler miljøet og faktorer utenfra som kan være mulige årsaker til at barnet begår onde handlinger. De biologiske og psykologiske teoriene omhandler egenskaper ved barnet selv som det kan ha arvet fra sine foreldre, og som gir barnet dårligere forutsetninger enn andre barn til å begå onde handlinger.

Teorikapittelet har presentert det teoretiske rammeverket som former grunnlaget til denne oppgaven. Den illustrerer definisjonene på barn og ondskap, godhet, normalitet og avvik, både når det gjelder barnet selv og miljøet rundt barnet. Alt dette er en del av den komplekse interaksjonen mellom biologiske, psykologiske og sosiale systemer.

Det har videre her blitt presentert to modeller som forsøker å gi noen mulige forklaringer til hvorfor barn utvikler seg til å begå seksuelle overgrep. På samme måte som tilknytningsteorien og resten av teorien, forklarer modellene at dersom barn har blitt traumatisert i barndommen av ulike former for omsorgssvikt, kan det øke sjansen for at de utvikler seg til å begå onde handlinger som for eksempel seksuelle overgrep mot andre barn.

Teorikapittelet avsluttes med et delkapittel som omhandler dyremishandling. Dette viser at det er et faresignal når barn torturerer og dreper dyr. Årsakene kan enten være egenskaper ved barnet selv, men det kan også være et signal om at barnet lever under utrygge omstendigheter.

De ulike teoriene som her har blitt sett på som relevante for oppgaven, vil i det neste kapittelet drøftes før det blir dratt konklusjoner.

4.0 Metode

4.1 Bakgrunn for valg av metode

Metode er et fag som det har vært mye diskusjon rundt. Diskusjonen har dreid seg om hva som er den «riktige» eller den «beste» måten å undersøke sosiale fenomener på. Det har vært et skille mellom de som er tilhengere av kvalitativ metode og de som er tilhengere av kvantitativ metode. Kvalitativ metode har hatt fokus på få enheter og bruk av åpne intervjuer og observasjoner, mens kvantitativ metode har vektlagt mange enheter, spørreskjema og statistisk analyse (Jacobsen, 2010). De ulike metodene har både sterke og svake sider og valget av metode i denne oppgaven har blitt gjort som en konsekvens av oppgavens tema og problemstilling.

Jacobsen (2010) skriver at ved bruk av metodetriangulering er det større sjanse for at resultatene en kommer frem til i en undersøkelse er gyldige. Metodetriangulering vil si bruk av flere metoder samtidig. Det ble derfor vurdert tidlig å undersøke problemstillingene ved å ta i bruk forskjellige metodiske innfallsvinkler som både intervju og litteraturstudie. Det er derimot ikke hvilken metode vi er tilhengere av som bør styre metodevalget, men problemstillingen. Valg av metode ble derfor som sagt gjort som en konsekvens av oppgavens problemstilling.

Litteraturstudie er en type undersøkelsesdesign som baserer seg på sekundærdata (Jacobsen, 2010). Ved bruk av litteraturstudie baserer en seg på ting andre har publisert, enten det er i bøker, rapporter, artikler eller eksisterende databaser (ibid). Det er en metode som er godt egnet når det ikke er mulig å samle inn data selv, det vi kaller for primærdata. Metoden er også godt egnet når en ønsker å vite hvordan andre har forstått en bestemt situasjon eller hendelse og når vi ønsker å få tak i hva forskjellige personer faktisk har sagt eller gjort i en situasjon. Målet med litteraturstudie er å samle sammen data som er gjort på et felt, sammenstille teorier og funn for deretter å prøve å komme frem til en konklusjon (Jacobsen, 2010).

Intervju ble i første omgang vurdert som riktig metode for å samle inn de data som var nødvendige. Dette på grunn av at på den måten kunne det samles inn primærdata. Intervju er en kvalitativ metode som innebærer å hente inn data i form av ord, setninger og uttrykk. Den som undersøker og den som undersøkes snakker om et tema enten over telefon eller

ansikt til ansikt. Den som undersøkes får uttrykke seg med sine egne ord, på sin egen måte (Jacobsen, 2010). Det ble derfor vurdert å få tak i ulike personer som jobber eller har jobbet med dette temaet.

Fordi det ble valgt en problemstilling hvor det var ønskelig å vite hvilken informasjon som allerede foreligger, var sekundærdata like interessante å bruke som primærdata. På grunn av problemstillingene kan tenkes å være tabubelagte ble det vanskelig å finne personer å intervju. Det ble derfor diskutert og konkludert sammen med veileder å ikke bruke intervju som metode allikevel. Samtidig var det mulig å heller finne svar på de spørsmålene oppgaven søkte svar på i litteraturen.

Grunnen til valg av litteraturstudie var ønsket om å finne ut hva kunnskapsstatusen på temaet er, med andre ord hva som allerede var kjent rundt temaet, samtidig å få best mulig oversikt og perspektiv på det.

Etter å ha valgt problemstilling ble det søkt gjennom bøker som hadde vært tidligere års pensum, for å se om noen av disse kunne brukes. Det ble videre valgt å trekke noe av den teorien som ble nevnt i en tidligere bacheloroppgave som omhandlet unge overgripere inn i denne oppgaven. Også den gangen ble det forsøkt å få tak i ulike personer som jobbet eller hadde jobbet med temaet unge overgripere. De som responderte da var Helle Kleive fra Betanien BUP i Bergen og psykolog Svein Mossige. Av Helle Kleive ble det tilsendt en oversettelse av boken «The handbook of clinical intervention with young people who sexually abuse». Denne har blitt valgt å tas med i denne masteroppgaven.

Min nåværende stilling er på Josephines Stiftelse og har gjennom jobben fått mulighet til å få møte Helle Kleive. Hun var med på interne møter og gav veiledning i tema som omhandlet unge overgripere. Vi snakket sammen om problemstillingene i denne masteroppgaven, men det ble valgt å ikke intervju henne, ettersom vi ble enige om at hennes oversettelse og boken hun har skrevet gav svar på ulike spørsmål, og et intervju ville gitt samme informasjon.

Videre har biblioteket på Universitetet i Stavanger (UIS) og biblioteket i Sandnes blitt brukt for å samle inn relevant teori. Kildene som er brukt i oppgaven er derfor hentet fra ulike rapporter, artikler og bøker. Det gjordes videre forskjellige internettsøk i søkemotorene

Google, Google Scholar, Idunn og PubMed. Her ble ulike artikler og tidsskrifter funnet og betraktet som relevant litteratur. Google Scholar er en søkemotor hvor en kan gjøre omfattende søk etter akademisk litteratur. Idunn er en internettside som inneholder tidsskrifter og PubMed er en søkemotor som gir tilgang til sammendrag fra databasen Medline som har bibliografidata for artikler fra mer enn 18 millioner vitenskapelige tidsskrifter fra 1948 frem til i dag. Ved bruk av internett søkte jeg med forskjellige søkeord som blant annet «barn og unge som begår seksuelle overgrep», «ondskap», «barn og ondskap», «unge overgripere», «barn som dreper andre barn», «barn og seksuelle overgrep», «psykiske lidelser» «traumer», «godhet» «onde handlinger».

Valg av litteratur ble gjort ut ifra oppgavens avgrensning og de kapitlene som oppgaven er delt inn i.

4.2 Litteraturstudie som metode

Ved bruk av litteraturstudie studerer man litteraturen som allerede eksisterer, det som allerede er undersøkt og skrevet om virkeligheten. En skaper ingen ny kunnskap, men det kan fremkomme nye oppfatninger når man kobler sammen ulik kunnskap fra flere undersøkelser og artikler (Støren, 2013).

Litteraturstudie handler om å systematisere allerede eksisterende kunnskap ved å søke etter den, samle den, vurdere den og avkorte den. Kunnskapen fra vitenskapelige artikler er kunnskap som er den originale fra forfatteren eller forskeren selv. Det er slik kunnskap som er den viktigste, men en kan også ta med andre teoretiske artikler og ulike lærebøker (Støren, 2013). I denne studien har det blitt arbeidet og studert evidensbasert, det vil si at det som har blitt gjort og studert, har blitt begrunnet og underbygget. Tekstene som har blitt lest har tilhørt den akademiske sjangeren som er preget av argumentasjon, dokumentasjon, objektivitet og problemløsning. Flere lærebøker har blitt brukt, til tross for at slik litteratur ofte gjengir forskningsresultater, teorier og faglige argumenter og det kan være vanskelig å se hvor grundig argumentene er underbygget. Litteraturstudie er nyttig fordi det gir en oversikt over kunnskap som en eventuell framtidig yrkesgruppe er opptatt av.

Problemet med bruk av litteraturstudie som metode er at når man innhenter sekundærdata kan de som har samlet inn disse dataene ha brukt dem til et annet formål enn ens eget. Et annet problem er at en sjelden får tak i rådataene fra for eksempel en

spørreskjemaundersøkelse eller en annen type undersøkelse, en får som regel bare tak i resultatene (Jacobsen, 2010). Dette gjør at en ikke alltid kan bruke all den informasjonen som foreligger i sekundærdata.

Det finnes heller ikke de opplysningene som en hadde ønsket seg i sekundære kilder (Jacobsen, 2010). Dette opplevdes ofte ved bruk av internett. Forskere hadde gjerne noe statistikk på hvor ofte seksuelle overgrep begått av barn og unge forekommer, og hvor mange drap det er gjort av barn i Norge, men det ble ikke funnet mye stoff som ga noen konkrete forklaringer til hvorfor det skjer. For å finne dette måtte det søkes i litteraturen på biblioteket på UIS og i Sandnes.

Ved bruk av litteraturstudie som metode var det flere kilder som ble sett på med et kritisk blikk, spesielt de som ble funnet på internett, nettopp fordi ikke alt en finner der er gode kilder og disse mangler ofte god nok informasjon. Det eneste en kan kontrollere ved bruk av sekundærdata er hvilke kilder en velger å bruke av dem som er tilgjengelige. At en del av informasjonen blir silt ut, kan en ikke kontrollere (Jacobsen, 2010). Forskning og undersøkelser som var relevant i forhold til oppgavens tema fra internett og i de fleste bøker, inneholdt ikke rådataene, kun resultatene. Dette gjorde at det ble brukt lang tid og vurdert nøye hvilke kilder som var pålitelige og som kunne henvises til i oppgaven. Valget falt på å bruke kilder som var troverdige og gunstige i forhold til oppgavens problemstillinger. Flere rapporter på biblioteket på UIS som inneholdt rådataene, inneholdt derimot ikke de opplysningene som var ønsket og omhandlet heller ikke den gruppen barn og unge som denne oppgaven har tatt utgangspunkt i. Rapportene baserte seg på ulike undersøkelser og omhandlet voksne menn over 18 år, som hadde begått seksuelle overgrep mot barn eller voksne mennesker som hadde begått drap. Grunnet avgrensningen i oppgaven, kunne ikke noen av disse rapportene brukes allikevel.

Litteraturstudie er viktig fordi en slik studie søker å sette sammen litteraturen som er tilgjengelig om ethvert emne. Man søker, setter sammen og presenterer en analyse av relevant og tilgjengelig litteratur. Det kan være vanskelig å holde seg oppdatert til enhver tid og implementere forskjellig informasjon om et emne, derfor er litteraturstudie viktig fordi det sammenfatter forskning på et spesifikt emne. En slipper samtidig å få et misledende bilde av emnet da en litteraturstudie inkluderer flere sider av samme sak (Aveyard, 2010).

[6232]
[Carolina Figved]

Resultatene av en forskningsrapport burde ikke være nok til å påvirke i praksis, og en bør derfor se hvordan alle studier på et emne passer sammen for å kunne se hele bildet (ibid).

En annen grunn til at litteraturstudie er så viktig er at ny innsikt kan utvikles ved å analysere på ny resultatene av ulike studier. Man leter etter all forskning på et emne/tema og sammenligner resultatene av en forskning med resultatene av en annen (Aveyard, 2010).

Kort oppsummert er dette oppgavens metode og det har blitt nøye vurdert om denne metoden var den rette. I en litteraturstudie er det litteraturen som studeres og fordi målet var å finne ut hva slags kunnskap som allerede foreligger på oppgavens tema og problemstilling, ble denne metoden valgt.

5.0 Drøfting

Barn er forskjellige og hvert barn som begår onde handlinger må sees som et individ med egne behov for hjelp, ulikt fra alle andre, enten dette er barn som begår seksuelle overgrep, dreper eller torturer andre barn. Det finnes forskjeller mellom de som begår onde handlinger og det er derfor viktig at en ser på de bakenforliggende årsakene. Hvilke årsaker og motiver som ligger til grunn for ondskap er viktig og spiller en betraktelig rolle. Det handler ikke om å unnskyldes og kan heller ikke utslette de handlingene som gir onde konsekvenser, men hjelper oss å forstå og er nødvendig hvis vi skal kunne begrense ondskaper og minimere menneskelig lidelse.

I delkapitlene under drøftes først ondskap vs. godhet og deretter noen mulige forklaringer til at barn og unge utvikles til å begå onde handlinger.

5.1 Ondskap vs. Godhet

Hvordan begrepet ondskap defineres og hva som blir sett på som onde handlinger vil variere og avhenge av hvem du spør. Men når mennesker begår onde handlinger betegner mange dette som «sadisme», «psykopati» og «kriminalitet» og ikke som ondskap (Heberlein, 2011). Grunnen kan være at de stiller seg kritisk til å betegne folk som onde og det er ubehagelig for dem å snakke om ondskap.

Selv om ikke alle vil være enige i at det finnes onde mennesker, kan de fleste si seg enige i at det finnes onder i verden (Svendsen L. F., 2002). Dette fordi vi hver dag hører nyheter om vold, krig, angrep, sultkatastrofer og andre grusomme ting som mennesker utsettes for og gjør mot hverandre.

Tidligere har det vært tabu og usofistikert å snakke om ondskap, og å dømme mennesker som onde (Heberlein, 2011). Nå blir begrepet brukt mer og mer når mennesker gjør handlinger som sjokkerer og er uforståelige. Men kan vi bruke ondskap som en forklaring til hvorfor mennesker hver dag dreper, voldtar, mishandler og lemlester andre mennesker? Er noen mennesker tvers igjennom onde monstre som det er umulig å stanse og blir noen født onde? Hvis vi er enige i at ondskaper eksisterer og det finnes onde handlinger, må det jo nødvendigvis eksistere noen som utfører disse handlingene og dermed må også onde mennesker eksistere.

Det finnes både teorier som hevder at mennesker blir født onde og mennesker som er grunnleggende gode. Ved å følge Thomas Hobbes perspektiv ser vi på det som samfunnets ansvar å forhindre at mennesker handler på sitt onde potensial (Liverød J. R., 2012).

Rousseau hevder på sin side at mennesker er født gode, men at de blir påvirket av samfunnets ondskap (Martinsen, 2015).

Spørsmålet om mennesket er født godt eller ondt har fire ulike svar. Disse er at mennesket er godt, mennesket er ondt, mennesket er hverken godt eller ondt og mennesket er både godt og ondt. En kan betegne mennesker for gode eller onde ved å se på deres handlinger. Det finnes mennesker som gjøre gode gjerninger og dermed blir betegnet som gode samtidig som mennesker gjør onde handlinger og blir betegnet som onde. Men dersom mennesker blir født gode eller onde, motsier dette påstanden om at mennesker hverken er født gode eller onde. Men den påstanden kan forstås som at vi fødes moralsk nøytrale og at vi blir gode eller onde etter hvert (Svendsen L. F., 2002).

Svendsen (2002) har rett i at en neppe kan tillegge spedbarn noen moralske egenskaper, fordi det mangler selvbevissthet og begreper om moral. Barnet vil heller etter hvert som det blir større tillegge seg moralske egenskaper og da vil det også bli godt og ondt, ikke enten eller (Svendsen L. F., 2002). Er det derimot menneskene selv eller handlingene deres en bør betegne som onde?

Dersom vi forklarer mord, krig og overgrep med henvisning til det «onde», slipper vi å gruble over hva som kunne vært gjort for å unngå at mennesker ble ofre for slike handlinger (Heberlein, 2011). Det å betegne mennesker som onde og bruke ondskap som forklaring på de ulike grusomhetene som mennesker utsetter hverandre for daglig, gjør at vi slipper å forholde oss til hva som kunne blitt gjort annerledes for å for eksempel unngått at barn drepte eller begikk seksuelle overgrep mot andre barn. Dette fordi ondskapen er umulig å påvirke og det er derfor viktig at begrepet ondskap defineres og diskuteres.

Det finnes ulike måter å definere hva ondskap er og hva onde handlinger innebærer.

Filosofen C.Fred Alford er en av dem som har forsøkt å definere ondskap. Hans definisjon på ondskap beskrives som noe kaldt og innebærer et fravær fra menneskeheten samtidig som det mislykkes å forstå eller godkjenne andres menneskehet. Alford (1997) mente at det vi kan kalle for ondskap, er det som motiverer oss til å begå onde handlinger, og at dypt nede i

bevisstheten er det ingen forskjell på om en har et sterkt ønske om å drepe noen eller å klemme noens hånd veldig hardt. Motivasjonen er den samme og det er den som fortjener betegnelsen ondskap.

Ved å hevde at motivasjonen, impulsen for ondskap alltid er den samme, gjør Alford (1997) det onde entydig. Det utelates viktige elementer her, nemlig at de som gjør det onde, har ulike motiver som ligger til grunn for deres handlinger og som ikke er mulig å reduseres til ett og samme grunnleggende motiv.

C.Fred Alford utførte en undersøkelse der han intervjuet arbeidere, fanger og studenter for å finne ut folks oppfatninger om ondskap. Informantene hans mente at det burde være flere ord for begrepet ondskap, da det finnes så mange former for ondskap. Grunnen til at informantene mente dette, hevdet imidlertid Alford var først og fremst fordi informantene ønsket å unnskyldes seg selv eller en annen, ved å bruke en mindre alvorlig form for ondskap som uttrykk i beskrivelsen av deres handlinger (Svendsen, 2002). Alford hevdet videre at sadisme er en kjerne i ondskap og at det handler om å påføre andre noe for å gjøre håndterlig det uhåndterlige med å være et menneske.

Svendsen (2002) mener på sin side at å ha mange ord for ondskap vil være fornuftig da det finnes flere former for ondskap. Han mener at Alford stod i fare for å redusere ondskap til kun en form, nemlig sadisme, og understreker at ondskap ikke eksisterer som noe selvstendig, men er et relasjonelt begrep. Det er en egenskap ved en ting, hendelser og handlinger og er ikke bare et psykologisk fenomen, men et mangfold av fenomener. Han har på samme måte som Alford (1997) fokus på aktøren, den som utfører den onde handlingen, i møte med ondskap.

Ifølge Svendsen (2002) omhandler ondskap menneskets handlingsliv og det er bare individer som har evne til selvbestemmelse og som kan klandres for å ha kunnet handlet annerledes, som kan betegnes som moralsk onde. Svendsens inndeling av moralsk ondskap som demonisk ondskap, instrumentell ondskap, idealistisk ondskap og det Hanna Arendt beskrev som moralsk ondskap, definerer ondskap ut ifra intensjoner, men tar derimot ikke hensyn til offerperspektivet og irrasjonelle motiv.

Vetlesen (2005) sin definisjon på ondskap inkluderer på sin side både offeret og aktøren av den onde handlingen. Hans definisjon på ondskap er at det er en handlingsetisk kategori der det er handlingene og ikke menneskene som fortjener betegnelsen ondskap. Ondskapen dreier seg om de onde handlingene som mennesker gjør mot hverandre og som strider imot menneskeverdet. Han hevder videre at det må være visse kriterier til stede for at det skal være moralsk ondskap. Dette for å skille onde handlinger fra umoralske handlinger der det å stjele og lyve ikke kan betegnes som ondskap, men heller umoralsk galt.

Vetlesen skiller seg fra andre tenkere som Hanna Arendt og Zygmunt Bauman som mener ondskap er utilsiktede konsekvenser fra samfunnet, banalitet og byråkrati. Vetlesen hevder derimot at ondskap ikke er banal, men grusom, beregnende og utspekulert (Søderlind, 2006). Når barn begår onde handlinger, kan vi betegne disse som grusomme, beregnende og utspekulerte? Jeg stiller meg kritisk til dette, men er derimot enig med Vetlesen (2005) at det er handlingene og ikke menneskene som bør betegnes som onde.

Slik jeg ser det blir vi utfordret av ondskap individuelt, i situasjoner og av systemer. Ondskapen sitter i oss alle som en mulighet og fordi den kan utfordre oss i situasjoner og av systemer er det derfor viktig å skille mellom kollektiv ondskap og individuell ondskap slik Vetlesen (2005) gjør. Jeg er likevel enig med Hillestad (2011) i hans uttalelser om at i Norge i dag kunne ikke mennesker som i utgangspunktet hadde en iboende empatisk evne, fått denne evnen satt til side på grunn av ødeleggende gruppenormer. Bare spesielle mennesker med mangel på bestemte egenskaper som for eksempel empati vil være i stand til å utføre ulike onde handlinger (Hillestad, 2011).

Noen argumenterer for at en ikke skal forsøke å forstå ondskap, fordi dersom man gjør det er det fare for at vi tilgir de som begår onde handlinger (Alford, 1997). Det å forsøke å forstå ondskap handler derimot ikke om å unnskyld og tilgi de som begår onde handlinger, men prøve å forstå og finne svar på hvorfor noen begår slike handlinger og hindre at nye onde handlinger blir begått.

Som beskrevet i teorien er det for mange vanskelig å betegne mennesker som onde, spesielt barn. Miller (2004) har likt syn på ondskap som Vetlesen (2005). Han hevder at fra et sosialpsykologisk perspektiv er det uansett best å vurdere handlinger som onde og ikke mennesket. Dette fordi ondskapsfulle handlinger kan være gjennomtenkte og bli utført med

vilje, men de kan også bli gjennomført uten tanke om å ødelegge. Grunnen til at jeg stiller meg kritisk til Vetlesen (2005) sin definisjon på ondskap, der han hevder at ondskap er grusom, beregnende og utspekulert, er fordi barn skjønner ikke alltid konsekvensene av sine handlinger slik som voksne gjør, og ondskapsfulle handlinger kan bli utført uten at en har et motiv om å skade andre med vilje. Miller (2004) skiller seg fra Vetlesen (2005) her ved at de har forskjellige meninger om hvorfor handlingene og ikke menneskene fortjener betegnelsen ondskap.

Det finnes sterke bevis på at barn som har opplevd grusomhet og vold, øker risikoen for selv å utøve vold mot andre (Heberlein, 2011). Til tross for dette er det ikke alle som blir gjerningsmenn og begår onde handlinger.

Godhet handler om å gjøre positive handlinger som å hjelpe, sosial inkludering, gi støtte og å ha empati. De fleste barn utvikler seg til å bli gode mennesker som bryr seg om andre og ønsker likhet for alle. De har hatt foreldre som har veiledet dem og hjulpet dem til å forstå konsekvensene av sine handlinger, men ikke alle barn har lært seg forskjellen på rett og galt eller ondt og godt, og det finnes barn både med empati og barn som mangler empati (Paul, 2003).

5.2 Barn som dreper andre barn

Hillestad (2011) understreker at en må se biologiske og psykologiske faktorer sammen med sosiale faktorer når en skal definere hva ondskap er og hva onde handlinger innebærer. Hvis sosial utstøting alene utgjorde hovedårsaken til at noen barn drepte andre barn eller begikk seksuelle overgrep, ville vi stått over et samfunn der flere barn gjorde dette. Som tidligere nevnt er det ikke vanlige mennesker og folk flest som dreper, det er mennesker med mangel på bestemte egenskaper som for eksempel empati (Hillestad, 2011).

Når slike grusomme handlinger skjer, hvor skal man legge skylden? På samfunnet, foreldre eller barnet selv? Det er først og fremst viktig å analysere personene som utfører handlingen nettopp fordi det er de som utfører handlingen (Hillestad, 2011).

Historien om Mary Bell er et klassisk eksempel på hvordan onde omstendigheter skaper onde handlinger (Heberlein, 2011). Mary Bell vokste opp i et grusomt hjem, der hennes egen

mor solgte henne til voksne menn da Mary var 4 år og forsøkte gjentatte ganger å ta livet av henne.

Robert og Jon levde også under problematiske familieforhold der alkohol- og narkotikamisbruk, samt fysisk og psykisk mishandling var en del av deres hverdag. De hatet også skolen og følte seg begge utstøtt (Heberlein, 2011).

13 åringen som drepte 3 åringen på Stord hadde på sin side ingen historikk knyttet til kriminalitet, rusproblematikk eller psykiatri og drapet var sjokkerende for alle (Brenna Grivi Jarle, 2013). Gutten var ifølge lensmannen klar over hva han gjorde (Johannessen, 2013).

Kan vi kalle disse barna for onde barn? Hva vet vel disse barna om døden? Handlingene deres ødela flere menneskeliv. Men har et barn evne til å reflektere over konsekvensene av sine handlinger? Som tidligere nevnt er jeg enig med Miller (2004) at barn ikke forstår konsekvensene av sine handlinger på samme måte som voksne gjør. De har heller ikke den samme oppfatningen om ondt og godt, rett og galt, som voksne har (Heberlein, 2011).

Heberlein (2011) mener at vi altfor ofte velger enkle forklaringer i møte med barn som begår onde handlinger. Dette for å skille det onde barnet fra resten av verden. Når nyheten om Mary Bell, Jon Venables og Robert Thompson kom, klarte ikke omverdenen å se dem som de barna de faktisk var. Journalisten Gitta Sereny har skrevet to bøker om Mary Bell og en av dem sammen med henne i voksen alder. Hun mener at Mary Bell ikke var ond og hun ønsket ikke å gjøre det onde, men hennes handlinger var et rop om hjelp uten at hun ble hørt (Heberlein, 2011).

Kanskje ble disse barna drevet til å myrde de andre barna for å få oppmerksomhet eller var det kanskje et rop om hjelp. Dersom barna ikke får en mulighet til å fortelle dette kan ingen vite hva som stemmer. En kan bare undre seg over hva som er de mulige årsakene. Selv om barn ikke forstår fullt og helt betydningen av det de gjør eller konsekvensene av sine handlinger, vet de alltid at de har gjort noe galt (Heberlein, 2011). Selv om disse barna oppvekst ikke kan beskrives som noe annet enn grusom, var deres handlinger uansett onde.

De fleste barn som begår slike handlinger har en traumatisk bakgrunn og de fleste barn har ikke nødvendigvis den samme oppfatningen om godt og ondt, om sannhet og løgn eller om døden, som voksne mennesker har (Heberlein, 2011). Når vi ser på slike tilfeller der barn

dreper andre barn finner vi to typer forklaringer. Indre forklaringer og ytre forklaringer. De indre forklaringene beskriver barna som onde, der ondskapen er et uttrykk for hvem de er. De ytre forklaringene handler om sosiale faktorer som innebærer for eksempel mobbing eller dysfunksjonelle familieforhold og barnas egne erfaringer som voldsofre eller ofre for andre krenkelser (Heberlein, 2011). Begge forklaringene betrakter barnet som skyldfri fordi hverken et samvittighetsløst monster eller et offer for ulike grusomme omstendigheter kan ansvarliggjøres.

Tilknytningsteorien gjelder som tidligere nevnt for alle. Trekker man inn denne teorien kan en se at tidligere tilknytningserfaringer viser seg her. Både Mary Bell, Jon Venables og Robert Thompson hadde tilknytningsstil D, som kan betegnes som en utrygg tilknytningsstil. De vokste alle opp med foreldre som viste liten eller ingen interesse for dem. Mary Bell hadde en oppvekst preget av stor omsorgssvikt der hun ble utsatt for seksuelle overgrep. Jon Venables og Robert Thompson ble på sin side utsatt for psykisk og fysisk mishandling samtidig som de opplevde foreldre som ruset seg, noe som kjennetegner barn med tilknytningsstil D. Men kan tilknytningsstilen alene være årsaken til at disse barna begikk slike handlinger?

13 åringen som begikk drap på Stord hadde derimot ingen historikk knyttet til kriminalitet, rusproblematikk eller psykiatri og drapet var sjokkerende for alle. Det kan tenkes at han hadde større problemer enn det han ga uttrykk for, noe som kan kjennetegner barn med tilknytningsstil A. Foreldrene til barn med denne tilknytningsstilen forsømmer ikke barna, men forholder seg lite til visse sider av dem. Det er dermed ikke sagt at denne gutten hadde en slik tilknytningsstil og slike foreldre, men det kan tenkes at han hadde det. Viss han derimot hadde en tilknytningsstil B, som er en trygg tilknytningsstil, skulle det mye til for at han utviklet seg på en slik måte senere i livet. Det kan også tenkes at denne gutten hadde tilknytningsstil C som innebærer en ambivalent oppvekst. Det vil si at han har hatt en varierende oppvekst og slike barn søker kontakt, men forbereder seg på å bli avvist og avviser andre før de selv blir det. Slike barn vil ofte handle før de har tenkt, og dette kan også være en mulig forklaring på hans handlinger.

5.3 Seksuelle overgrep og seksualisert atferd hos barn

Når vi hørte om seksuelle overgrep før i tiden var det som oftest overgrep begått av voksne ukjente menn. De fleste overgrepene mot barn begås likevel av mennesker barnet har tillit til og undersøkelser viser at også barn og unge, både jenter og gutter, kan begå seksuelle overgrep (Ingenes E. K., 2011).

Barn kan også begå seksuelle overgrep mot andre barn som er yngre eller eldre enn seg selv. De kan også tvinges, lokkes eller lures av andre barn til å utføre overgrepene. Jevnaldrende barn kan derimot også utforske på hverandre og leke ulike rolleleker, noe som er helt normalt. Så lenge leken er frivillig er dette lek som barn synes er både spennende og morsomt. Mange voksne har problemer med å akseptere slik lek og kan bryte inn og nekte barn å leke slik. Skre (2014) hevder at dersom voksne griper inn i denne type lek og reagerer med avsky og forbud, kan dette føre til alvorlige seksuelle problemer hos barnet senere i livet som for eksempel seksualangst.

Det at slik atferd går fra å være lek til seksuelle overgrep mot andre barn, vekker ulike reaksjoner hos både foreldre, andre omsorgspersoner og familiemedlemmer. De kan reagere med vantro, benekting, bagatellisering og bortforklaringer. Hvor grensen går mellom seksuelle overgrep, seksuell utforskning og gjensidig seksuell lek er for mange vanskelig å si. Noen velger den enkleste veien og tenker at det er en atferd som barnet vil «vokse av seg», mens andre vil se på atferden som destruktiv for barnet og alle som er involvert (Søftestad, Hildén, Haga, & Bjørtvedt, 2007).

Selv om det finnes lite forklaringer til hvorfor barn begår seksuelle overgrep mot andre barn, er det en sentral forklaring som går igjen, nemlig at de har vært utsatt for seksuelle overgrep selv. Undersøkelser viser også dette, men de viser samtidig at barn som begår seksuelle overgrep har en vanskelig bakgrunn. Kleive (2011) mener derimot at dette bare kan delvis forklare overgrepsatferden. En relativ stor del av barn som begår seksuelle overgrep har også vært utsatt eller eksponert for vold, noen er traumatiserte, mens en del er psykisk utviklingshemmet (Grønlie, 2010).

Psykolog Olav Henriksson Bendiksby ved IKTS mener at selv om undersøkelser viser at 75% av barn som har blitt behandlet i Sverige og Danmark har en nevropsykologisk lidelse, er det likevel begrepene ensomhet, umodenhet og generelt dårlig psykisk funksjon som

kjennetegner barn som har begått seksuelle overgrep (Grønlie, 2010). Han mener også at for barn som allerede sliter med de sosiale kodene, vil det være vanskeligere å forstå kodene i seksuelt samspill enn for andre som ikke sliter med ting fra før (Grønlie, 2010). Men barn er forskjellige og hvert barn som begår seksuelle overgrep må sees som et individ med egne behov for hjelp, ulikt fra alle andre. Det finnes forskjeller mellom de som begår seksuelle overgrep og store variasjoner i forklaringene deres til hvorfor de begår seksuelle overgrep (NKVTS, 2007).

Både forskjellene og fellestrekkene til barn som begår seksuelle overgrep eller som har en seksualisert atferd har med deres bakgrunn, oppvekst og om de har psykiske lidelser å gjøre (Innes E. K., 2011). Barna er såkalte risikobarn som har forskjellige belastninger som kan være ervervede så vel som medfødte.

Videre går det nærmere inn på to modeller som kan være mulige forklaringer til at barn og unge begår seksuelle overgrep. Deretter vil oppgaven ta for seg ulike teorier som mulige forklaringer til hvorfor barn begår onde handlinger.

5.4 To modeller om årsaker til seksuelle overgrep

«The Marshall and Barbaree model» og «Rasmussen, Burton and Christophersen model» beskriver begge ulike forklaringer til hvorfor barn og unge begår seksuelle overgrep. Modellene forklarer på samme måte som tilknytningsteorien, som vil forklares senere i drøftingskapittelet, at dersom barn har blitt utsatt for traumatiserende hendelser i barndommen kan det øke sjansen for at de utvikler seg til å begå seksuelle overgrep mot andre. I modellen til Marshall og Barbaree (1988) ser en at barn som har blitt utsatt for seksuelle overgrep eller andre former for omsorgssvikt har potensial til å utvikle seg til å selv begå overgrep, men ikke nødvendigvis. Det kan føre til at de utvikler en annen type kriminell atferd samt antisosiale holdninger. Modellen beskriver at utviklingen starter med at barnet har dårlige relasjoner og tilknytning til sine omsorgspersoner. Omsorgspersonene utøver seksuelle handlinger og har en forsømmende atferd overfor barnet/barna. Sammenligner en dette med tilknytningsteorien kan en se at modellen beskriver det samme som tilknytningsstil D. Tilknytningsteorien beskriver også at barn som har utviklet seg til å begå seksuelle overgrep mot andre, har hatt en dårlig oppvekst preget av omsorgssvikt i form av seksuelle overgrep, og med dårlig tilknytning til sine omsorgspersoner.

Modellen til Rasmussen, Burton og Christophersen beskriver også at seksuelle overgrep er et resultat av en eller flere traumatiske opplevelser. Modellen forsøker å beskrive at seksuell overgrepssatferd hos barn er et av tre mulige resultat av en eller flere traumatiske opplevelser og hvorfor noen barn som har blitt utsatt for seksuelle overgrep, gjør andre barn til offer mens andre barn ikke gjør det (Kleive, 2008). Dette gjør de ved å finne ut hvilken betydning den traumatiske hendelsen har for barnet.

Hvordan barnet opplever den traumatiske hendelsen og hvilken betydning den har avhenger av to faktorer. Den ene er måten barnet blir forvirret på av den traumatiserte hendelsen det har blitt utsatt for, ved at det tar til seg overgriperens utsagn og forklaringer. Den andre er måten barnet opplever ulike hendelser som trigger (Kleive, 2008).

Når barnet opplever ulike hendelser som trigger, vekker det følelser som barnet hadde under de traumatiske opplevelsene. Disse følelsene har 3 forskjellige måter å få utløp på. "The recovery wheel", "the self-victimisation wheel" og "the assault wheel" (Kleive, 2008). Ut i fra denne modellen kan en se at the recovery wheel er den måten barnet bør strebe etter for å få uttrykt sine følelser på. «The recovery wheel» beskriver at barnet får utløp for sine følelser ved å uttrykke og bearbeide dem. Barnet klarer til slutt å kontrollere og akseptere disse følelsene. Dette kan en sammenligne med det som senere i oppgaven beskrives som resiliens. Barn som er resiliens klarer også å kontrollere og akseptere følelser som de assosierer med den traumatiske opplevelsen samtidig som de har fått bearbeidet disse følelsene. «The recovery wheel» beskriver en måte barnet får utløp for sine følelser på, men som ikke fører til at barnet utvikler seg til å begå seksuelle overgrep mot andre barn, fordi barnet takler følelsene sine på en god måte.

«The self-victimisation wheel» er en mindre god måte å få utløp for sine følelser på. Her kan barnet utvikle negative og destruktive tanker som kan føre til angst, depresjon, selvskading og i verste fall selvmord (Kleive, 2008). En ser derimot at dette er selvdestruktive tanker som barnet får og det utgjør ingen fare for at andre blir skadet. Barnet trenger hjelp til å ikke skade seg selv og til å få bearbeidet følelsene som oppstår når barnet opplever hendelser som trigger eller som bare plutselig oppstår.

«The assault wheel» beskriver en måte barnet får utløp for sine følelser på ved å skade andre. Barnet har ikke klart å bearbeide følelsene sine og det fører til at det identifiserer seg

med overgriperen og hans atferd og selv begår seksuelle overgrep (Kleive, 2008). «The assault wheel» kan sammenlignes med andre teorier i oppgaven om at barn som begår seksuelle overgrep mot andre barn har selv vært utsatt.

Begge modellene forutsetter at barn har vært utsatt for en eller annen traumatisk hendelse og forklarer seksuell overgrepstatferd ut ifra en utviklingsmessig historie. Det begynner i barndommen og omfatter både en emosjonell, fysisk og seksuell mishandling og overgrep (Kleive, 2008). Utviklingen kan ta forskjellige retninger og kan føre til at barn begår seksuelle overgrep mot andre, men det trenger ikke nødvendigvis å resultere i det.

5.6 Risiko- og beskyttelsesfaktorer

Alle mennesker har både risikofaktorer og beskyttelsesfaktorer i livet sitt. Enten disse er medfødte, etablert ut fra samspill med andre eller knyttet til det miljøet mennesket vokser opp med og lever i. For å forstå utviklingen hos mennesket må risiko- og beskyttelsesfaktorene vurderes i forhold til hverandre og faktorene vil variere i antall, grader og varighet. Personer med lav sårbarhet vil takle flere risikofaktorer uten å utvikle vansker, men de som er mest sårbare vil utvikle vansker ved få risikofaktorer (Kvello, 2006).

Dersom en ser på Mary Bell, Jon Venables og Robert Thompson, kan man beskrive dem som barn utsatt for flere risikofaktorer. Ulike belastninger i familien vil påvirke barnet på en eller annen måte, men hvor utsatt et barn er avhenger av flere faktorer i barnet selv så vel som i barnets omgivelser. For å unngå å utvikle vansker er det uansett nødvendig med mange beskyttelsesfaktorer. Er et barn derimot utsatt for flere risikofaktorer samtidig, kan disse faktorene påvirke hverandre og forverre situasjonen. Antallet risikofaktorer er derfor viktigst for å forutsi barns utvikling (Kvello, 2006).

Selv om mennesker har ulike risikofaktorer i livene sine som for eksempel dårlig oppvekstmiljø eller egenskaper ved seg selv som manglende empati, betyr ikke dette at de automatisk vil begå onde handlinger. Hvordan mennesker ser dem og hvordan mennesker responderer på deres atferd, holdninger og tilstand, kan spille en rolle for hvordan de vil handle senere i livet (Hare, 2003).

5.7 Arv og miljø

I dag er det stadig flere som fokuserer på arv og genetikk, og ikke bare miljøet når de forsker på barns utvikling samtidig som det biologiske prinsipp har blitt mer sentralt i årsaker til for eksempel psykiske problemer (Sund & Dalsegg, 1998).

En kan se ut ifra den miljøgenetiske modellen og den bioøkologiske modellen at det er uenigheter om modningens og læringens rolle og hvordan genene virker inn på miljøet. For den bioøkologiske modellen får miljøet langt større betydning. Til tross for uenighetene ser det ut som det likevel er enighet om at både modningsprosesser og læringsprosesser er nødvendige for utviklingen. For at læring skal kunne finne sted må en viss modning til, mens forandringer som er bestemt av modning og arv vil ikke komme til uttrykk uten samhandling med et miljø.

Hvilke faktorer kan vi dermed si spiller størst rolle for barnets utvikling? Arv eller miljø? Undersøkelser på arv og miljø er viktig for å se på både familieforhold og livserfaringer samt barnets sårbarhet og mestring (Evenshaug & Hallen, 2007). Det er derfor viktig at vi ser på arv og miljø som en sammenhengende faktor, ikke enten eller, men både og. Dette fordi barn utvikles i samhandling med andre, men de kan ha arvet visse gener som påvirker deres utvikling.

De fleste barn fødes inn i familier som gir dem et godt oppvekstmiljø, men barn fødes inn i ulike livssituasjoner og ikke alle er like heldige (Lind, 1994). Noen barn vokser opp i familier der foreldrene har så store problemer at de ikke er i stand til å ta vare på og dekke barnas behov. Sosial arv handler altså om at familiebakgrunn og oppvekstvilkår påvirker barnets utvikling på forskjellige måter. Det er stor sannsynlighet for at det går med barna på samme måte som det gjorde med deres foreldre, men det er dermed ikke avgjort at de vil utvikle seg på samme måte.

5.7.1 Negativ sosial arv

Sosial arv kan forekomme i både negativ og positiv form, der både ønskelige og ikke ønskelige forhold kan bli videreført til neste generasjon.

Negativ sosial arv handler om at en generasjon overfører sine sosiale og psykiske problemer gjennom oppdragelsen til den neste generasjonen. Er det dermed sagt at den sosiale arvs onde sirkel er umulig å bryte?

Selv om barn som vokser opp i belastede familier har større risiko for selv å få vanskeligheter enn andre barn, og at barna har større risiko, betyr ikke dette at alle barn selv får vanskeligheter. Det betyr «bare» at de er i større fare for å få det. Det at far drikker og at mor ikke har utdannelse betyr ikke automatisk at barnet ikke har en sjans til å gå andre veier enn foreldrene sine og utvikle seg annerledes og få et annerledes liv. Dette fordi ikke alle barn vil få de samme store problemene som deres foreldre.

Jonsson (1969) i Halse (2007) mente at kriminalitet arves fra generasjon til generasjon, men det var et grunnleggende problem i hans forskning. Han generaliserte til det allmenne på bakgrunn av analyser av utsatte barn som levde under veldig spesielle forhold (Halse, 2007). Direkte effekt på barn av foreldrenes eller andre voksnes handlinger kan kun måles i de tilfeller der de sosiale belastningene er veldig store. Det å generalisere til det allmenne når det gjelder kriminalitet blir feil fordi det er vanskelig å forutsi barns utvikling og fremtid på bakgrunn av deres oppvekst og familie. Det man helt sikkert kan si derimot er at på samfunnsnivå er det størst sjanse for å havne øverst i næringskjeden dersom en av foreldrene var øverst, og stor risiko for å havne nederst viss den ene av foreldrene var nederst (Halse, 2007).

5.8 Menneskelige behov

Miller (2004) hevder at de grunnleggende behovene innebærer at det er nødvendig for oss mennesker med trygghet. Trygghet for å slippe å være redde for å bli utsatt for fysisk eller psykisk behov samt trygghet for at vi klarer å tilfredsstille våre fundamentale biologiske behov som mat og drikke. Samtidig inngår effektivitet og kontroll, en positiv identitet, positiv tilknytning, forståelse av virkeligheten, uavhengighet samt behovene for langsiktig tilfredsstillelse og et metafysisk jeg, i de grunnleggende behovene hans. Behovet for trygghet er på samme måte som i Maslow sin behovspyramide et av de grunnleggende behovene, noe som også har blitt empirisk bevist flere ganger (Miller A. G., 2004).

Selv om behovene er grunnleggende betyr ikke det at mennesker ikke kan handle imot dem. Selvmordsbombere eller barnesoldater for eksempel handler imot deres behov for fysisk

sikkerhet og det kan være at de i stedet for handler for å oppfylle andre behov, som for eksempel psykologisk trygghet.

Anerkjennelse har for Maslow og andre teoretikere vært et av de grunnleggende behovene, men for Miller (2004) er anerkjennelse heller nødvendig for å kunne oppnå visse grunnleggende behov, spesielt når det gjelder positiv identitet og positiv tilknytning (Miller A. G., 2004).

Noen behov vil komme i konflikt med hverandre i visse situasjoner. Behovet for uavhengighet kan for eksempel komme i konflikt med behovet for tilknytning. Kulturer kan være årsaken til at dette skjer og kan påvirke hvilket behov som blir oppfylt. For eksempel er det viktig for Vestlige kulturer med individualisme og uavhengighet, mens i Østlige kulturer vil det være viktig med tilknytning og fellesskap. Hva som er viktigst vil avhenge av hvilken kultur du vokser opp i.

Maslow mente at det laveste behovet var nødt til å bli oppfylt før en kunne oppfylle det neste behovet i pyramiden, på samme måte oppstår behovet for et «metafysisk jeg» oftere når mennesker klarer å dekke de andre behovene. Ifølge Miller (2004) vil ikke behovet for et «metafysisk jeg» eller behovet for trygghet fremtre dersom de andre behovene ikke dekkes.

Oppfyllelse av de grunnleggende behovene danner potensialet for mennesker til å bli hjelpsomme og omsorgsfulle, men dersom en ikke lykkes i å tilfredsstille de grunnleggende behovene kan denne frustrasjonen føre til at mennesker blir fiendtlige eller aggressive. Et slikt syn og måte å tenke på, skiller seg fra oppfattelsen om at mennesker er enten hjelpsomme eller aggressive, snille eller onde av natur (Miller A. G., 2004). Selv om Miller (2004) hevder at de grunnleggende menneskelige behovene er en del av vår natur, mener han at det er erfaringer og opplevelser som enten tilfredsstiller eller frustrerer disse behovene, som motiverer til å hjelpe eller skade andres utvikling.

En kan ut ifra dette si at tilfredsstillelse eller det å mislykkes i å oppnå disse grunnleggende psykologiske behovene danner naturlige baser og motiverer til godhet og ondskap.

Alle behovene er ifølge Miller (2004) like grunnleggende og alle må oppfylles. Jo tidligere i livet en klarer å oppfylle disse behovene, jo mer motstandsdyktige er de og lettere å oppfylle senere i livet.

5.9 Skadelige omsorgssituasjoner

Det er vanskelig å forutsi hvordan barns utvikling vil påvirkes av omsorgssvikt, mishandling og overgrep fordi de finnes i mange alvorlighetsgrader, ulik varighet og i ulike kombinasjoner. Vi vet at mange barn reagerer ulikt på samme påvirkning, samtidig som barn kan vise samme symptom på ulike påvirkninger (Kvello, 2010).

Dersom barn opplever å bli misbrukt, mishandlet, straffet, utnyttet, manipulert og neglisjert i barndommen sin, vil deres integritet bli langvarig svekket. Den normale reaksjonen i slike situasjoner burde være sinne og smerte, men slike barn har erfart at de ikke har fått lov til å uttrykke sinnet sitt og de har i stedet blitt tvunget til å undertrykke følelsene sine og minnene sine, samt blitt tvungne til å idealisere overgriperne (Miller A. , 1995).

Barn som vokser opp i familier der de får lov til å vise reaksjoner på sin måte på de tingene som det blir bevisst eller ubevisst utsatt for, ved å for eksempel skrike, vise raseri eller sorg, har en mulighet til å overvinne denne uretten og vil i senere alder ha evne til å reagere på en passende måte når andre gjør dem vondt uten å føle trang til å gjøre andre vondt. Hvis barn blir fratatt denne muligheten fordi foreldrene ikke liker denne reaksjonen og de forbyr reaksjonene ved bruk av blikk og andre oppdragelsesformer vil barnet lære seg å bli stum og kan reagere med uforståelig sinne eller direkte voldshandlinger (Miller A. , 1986). Deres måte å uttrykke følelser som sinne, lengsel, smerte, angst og fortvilelse vil være gjennom destruktive handlinger mot andre eller seg selv. Dette kan skje fordi en ikke forstår sitt raseri og fordi man som lite barn ikke har blitt fortrolig med denne følelsen fordi barnet ikke har fått lov til å reagere med sinne blant omgivelsene sine. Dermed kan det skade barn både fysisk og psykisk når de blir utsatt for ulike former for omsorgssvikt.

Ofte vil slike barn dersom de blir foreldre selv, behandle sine egne barn på samme måte som de ble behandlet, og på den måten vil slike handlinger gå i en ond sirkel. Årsaken vil ofte være fordi foreldrene ønsker å flykte fra de følelsene som stammer fra hvordan de selv ble mishandlet som barn (Miller A. , 1995). Mennesker som ikke har vært utsatt for slike grusomme handlinger, men som har blitt beskyttet, respektert og som har opplevd en god barndom vil ta glede i livet og ikke ha et behov for å skade seg selv eller andre. De vil beskytte seg selv i stedet for å angripe andre, fordi de har lært ut i fra sine egne erfaringer å

respekttere og beskytte barna sine. Det er denne kunnskapen, ikke de vonde og dårlige erfaringer, som har blitt lagret hos dem fra starten av.

Omsorgssvikt og mishandling har også en tendens til å gå over generasjoner, selv om omfang, grad og type av omsorgssvikt og mishandling kan variere på tvers av barns utviklingsnivå og familiefaser (Kvello, 2010). Dette fordi barn som utsettes for fysisk mishandling har en signifikant større risiko for å overføre slik oppdragelse på sine barn. Deres handlinger er lærte og de vet ikke en annen måte å reagere på.

Fornedrelse, omsorgssvikt, misbruk og mishandling betinger hverandre gjennom generasjoner der sårhet og sårbarhet, krenkethet og sykdom har en felles destruktiv dynamikk. Studier som belegger at krenkelseserfaringer i barndommen og et vondt og vanskelig voksenliv henger sammen øker stadig i antall (Kirkengen, 2009).

Selv om det er vanskelig å forutsi hvordan barns utvikling vil påvirkes av omsorgssvikt, mishandling og overgrep, viser undersøkelser at flere barn som begår seksuelle overgrep eller har en seksualisert atferd selv har vært utsatt for det (Inges E. K., 2011). Seksualisert atferd hos barn kan være tegn på at de har vært utsatt for seksuelle overgrep, men slik atferd er sjelden alene en indikasjon på dette. Barn får som regel andre problemer i tillegg som for eksempel magesmerter, angstanfall, sengevæting, søvnproblemer, spiseproblemer, raserianfall, gråt og depressive tegn (Skre, 2014). En kan dermed se at det ikke er avgjørende at barn som begår slike handlinger eller viser en slik atferd har vært utsatt for det selv. Seksualisert atferd er ikke alene et symptom på dette.

Hare (2003) hevder på sin side at de fleste mennesker som har hatt en vond og grufull barndom blir ikke psykopater eller drapsmenn. Ikke alle barn som begår onde handlinger har hatt en vanskelig barndom eller er risikobarn. Barn med en normal oppvekst kan også begå onde handlinger og de trenger ikke å ha vært utsatt for misbruk eller en annen form for omsorgssvikt. Gutten på Stord kan tenkes å ha hatt en normal oppvekst og det har ikke kommet frem at han var utsatt for misbruk eller annen form for omsorgssvikt.

Det som likevel er sikkert er at foreldre har en veldig sentral rolle i utviklingen, spesielt tidlig i barnas liv. Og det kan i den daglige kontakten likevel ha skjedd noe som har påvirket barnets videre utvikling i feil retning. Utviklingspsykologien bruker snøballeffekten som bilde

for å illustrere at det i begynnelsen kan skje mye, men etter hvert som ballen blir tyngre og farten øker, blir det stadig vanskeligere å endre retning (Tetzchner, 2001).

Flere forskere og praktikanter påpeker som tidligere nevnt likevel at barn og unge som begår seksuelle overgrep har vært utsatt for det selv. Sjøftestad, Bjørtvedt, Haga og Hildén (2007) henviser til resultater fra undersøkelser gjort i TVERS i Vest-Agder, som viser at 30-70% av de som begår seksuelle overgrep eller er seksuelt utagerende har vært selv vært utsatt for det. Långstrøm (2000) i Nyman et al. (2003) viser derimot til resultater fra sin egen forskning at mindre enn 10 prosent av dem som har blitt utsatt for seksuelle overgrep i barndommen, har blitt registrert som seksuelle overgripere som voksne. En kan se at dette skiller seg fra resultater i undersøkelser som er gjort ved TVERS i Vest-Agder. En årsak til det lave tallet til Långstrøm (2000) kan være et resultat av at de utsatte har unnlatt å anmelde overgrepene, eller at slike forhold aldri har blitt oppdaget eller avslørt. Flere forskere har kommet frem til at ca. 90 prosent av overgrep mot ungdom som har blitt begått av andre ungdommer ikke blir anmeldt.

At barn og unge som begår seksuelle overgrep mot andre barn har vært utsatt for det selv, er en hypotese som har blitt mye omdiskutert. En kan imidlertid se at forskning viser at det er en sammenheng mellom dette (NKVTS, 2007). Slike misforhold i barndommen kan være hverdagen for mange kriminelle og ikke bare de som begår seksuelle overgrep. Mary Bell var utsatt for slike seksuelle overgrep og en kan her se at det er en sammenheng mellom det å bli utsatt for seksuelle overgrep selv og utføre andre kriminelle handlinger.

Bakgrunnsfaktorer som fører til at barn begår seksuelle overgrep kan ikke skilles fra faktorer som fører til andre typer kriminelle handlinger (Nyman, Risberg, & Svensson, 2003). Det vil si at dersom en person har blitt misbrukt selv, er dette bare én risikofaktor blant mange, for at barn og unge i fremtiden selv begår seksuelle overgrep samtidig som det betyr at barn som har vært utsatt for det selv, kan begå andre kriminelle handlinger også. Det å bli utsatt for seksuelle overgrep kan føre til at en begår kriminelle handlinger eller at en blir en overgriper selv. Hypotesen kan ikke generaliseres fordi flere andre faktorer kan spille inn for at et barn skal utvikle seg til å begå seksuelle overgrep eller andre onde handlinger.

En kan på bakgrunn av dette se at dersom barn har blitt utsatt for en form for omsorgssvikt og lever i utrygge omstendigheter, kan risikoen for at et slikt barn skal utvikle seg til å begå

onde handlinger som for eksempel overgrep, være større enn for andre barn som lever i familier med trygge forhold. En kan også ut ifra resultatene fra TVERS sin undersøkelse se at overgrep hadde blitt gjentatt i generasjoner, noe som kan tyde på at dersom foreldrene selv har vært utsatt for omsorgssvikt, kan dette øke sjansen for at de utsetter sine barn for omsorgssvikt, noe som igjen øker faren for kriminalitet og seksuelle overgrep av deres barn mot andre.

5.10 Tilknytningsteori

Dersom barn fra de blir født av blir møtt av voksne som er tilgjengelige, sensitive og omsorgsfulle, vil de kunne utvikle tillitt og forventning til at de kan stole på andre mennesker. Dette fører til selvbekreftende atferd samtidig som en utvikling av egen identitet (Bø, 2000). Barn som har slike omsorgsforeldre har det Kvello (2010) kaller for en tilknytningsstil B. Møter barnet derimot turbulente omstendigheter, og utvikler tilknytningsstil A, C eller D, kan det lett gi opp i vanskelige situasjoner og ikke våge å knytte seg følelsesmessig til nye personer, eller de kan få andre skadevirkninger senere i livet. Barn med slike tilknytningsstiler er preget av mistillit og stiller seg kritisk i møte med nye mennesker. Det kan virke som at tilknytningsstil D er den som vil gjøre mest skade av de fire tilknytningsstilene. Dette fordi en ser at dersom barn har denne tilknytningsstilen er det stor sjans for at de vil videreføre sine foreldres atferdsstil til neste generasjoner og utsette sine barn igjen for mishandling og seksuelle overgrep. En annen grunn er at slike barn kan utvikle seg til å bli voksne med lite kontroll på sinnet sitt, ustabile, straffende og fiendtlige (ibid).

Når det gjelder tilknytningsteorien kan en se at den også støtter opp om teorien om at dersom barn har hatt en utrygg barndom, fått lite oppmerksomhet og omsorg fra sine foreldre i de tidlige barneårene, kan det føre til at barnet får ulike skadevirkninger senere i livet. Tilknytningsteorien har som utgangspunkt at barn trenger sine foreldre eller andre omsorgspersoner for å overleve (Kvello, 2010). De trenger foreldre som er tilgjengelige, gir dem god nok omsorg og klarer å dekke deres behov på en stimulerende måte (Bø, 2000). En vet at noen foreldre er overbeskyttende og alltid tar barna ut av farlige situasjoner. Barna lærer seg aldri å bli selvstendige og takle fare på egenhånd. Andre foreldre feiler helt å beskytte barna samtidig som de feiler å trøste dem på en god måte. Det kan resultere i at barnet utvikler seg til å bli usikker og redd i situasjoner som virker truende. En kan dermed

se at dersom barn får for lite eller for mye stimuli i de første leveårene kan det skade barnet (Kvello, 2010).

Hvordan barn utvikler seg til å fungere psykososialt, avhenger ifølge tilknytningsteorien av hvilken tilknytningsstil barnet har til sine omsorgspersoner. Når barn og unge blir utsatt for situasjoner preget av stress og panikk kommer deres tilknytningsstil best til syne fordi de viser da sin egen måte å søke tilknytning på. Mennesker viser seg å være mer like i tilknytningsstil når de ikke blir utsatt for en form for stress (Kvello, 2010). Hvordan et barns relasjonserfaringer med sine foreldre er, vil ifølge tilknytningsteorien styre hvordan det bevisst eller ubevisst handler i relasjoner til andre senere i livet. Dersom foreldre hverken klarer å beskytte barn og gi dem en trygg oppvekst eller gi dem god nok omsorg, fører det nesten alltid til at barna har vanskelig for å lære å forutse, identifisere og respondere på truende situasjoner på en skikkelig måte. I tilfeller hvor barn blir utsatt for seksuelle overgrep eller annen form for omsorgssvikt, kan noen av dem føle en indre tvang til å gjenta den handlingen de selv har vært utsatt for. De bearbeider sin redsel og angst etter traumene ved å gjenta opplevelsene i lek med andre og inntar en mer aktiv rolle istedenfor en offerrolle (ibid).

En kan på samme måte som i andre teorier i oppgaven se i tilknytningsteorien, at barn som blir utsatt for ulike former for omsorgssvikt har større sjanse til å begå seksuelle overgrep selv eller andre kriminelle handlinger, enn andre barn som ikke har blitt det. På en annen side kan barn som har vokst opp i familier med utrygge forhold også ha en sjanse til å klare seg og til å fungere normalt på lik linje med andre barn.

5.11 Psykopati

Psykopati betyr sinnssykdom og er betydningen som blir brukt i de fleste bøker. Det har likevel vært mye forvirring omkring begrepet psykopati og mange bruker ordet for å betegne folk som gale eller sprøe. Folk kan si at «han fyren må jo være psyko» når de beskriver mennesker som gjør noe som strider imot måten de ville ha handlet på, men de som blir diagnostisert som psykopater blir ikke regnet som desorienterte. De blir heller diagnostisert som rasjonelle og i stand til å vite hva de gjør og hvorfor (Hare, 2003). Deres måte å handle på og deres atferd er altså et resultat av egne valg.

En vanlig reaksjon på rapporter om brutale lovbrudd er at mennesker *må* være gale for å gjøre noe sånt. Den juridiske og psykiatriske betydningen av begrepet er ikke alltid slik. I de fleste tilfeller er det derimot ingen bevis for at mennesker som begår slike handlinger er forstyrret, mentalt forvirret eller psykotiske (Hare, 2003). Skillet mellom mentalt syke drapsmenn og tilregnelige men psykopatiske mordere er derfor vanskelig å sette.

Studiene av barn i 6-13 års alderen viste at barna hadde det samme mønsteret av emosjonelle trekk og sosialt avvikende atferd som voksne psykopater kjennetegnes av, men for mange er det utenkelig at barn kan være psykopater og mange synes det er ubehagelig å bruke begrepet psykopat når det gjelder barn. Hare (2003) skriver på sin side at psykopati oppstår ikke plutselig i voksen alder, men elementer av denne personlighetsforstyrrelsen viser seg allerede i svært tidlig alder. Voksne psykopater har ofte hatt en diagnose av atferdsforstyrrelse som barn, men de fleste barn med atferdsforstyrrelser blir ikke psykopater som voksne. Alle unger er til en viss grad egosentriske, svikefulle og manipulerende, og det blir vanskelig å betegne slike barn som psykopater. For fagfolk som arbeider med barn vil det likevel være viktig å vite om kjennetegnene på psykopati, fordi en vet i dag at elementer av denne forstyrrelsen kan vise seg i tidlig alder.

Vi hører i flere tilfeller om barn under 12 år som har begått kriminelle handlinger som vi tenker bare voksne mennesker kan gjøre. Tilfellene som tidligere nevnt i oppgaven er eksempler på slike handlinger. Det å betegne barn som har begått slike handlinger for psykopater kan delvis redegjøre for slike handlinger blant barn og unge. Slik atferd vil ikke korrigerer seg selv med tiden og barn vil ikke vokse av seg en slik atferd (Hare, 2003). Dette viser igjen viktigheten av å være bevisst og erkjenne at psykopati kan finne sted i tidlig alder, og å studere psykopati på tvers av livsløpet kan være en avgjørende oppgave for å finne ut hva som leder barn og unge til å begå slike handlinger. Til tross for dette er det likevel viktig å være klar over at ikke alle psykopater er kriminelle og ikke alle kriminelle er psykopater, selv om mennesker med antisosial personlighetsforstyrrelse er overrepresentert i kriminalstatistikken (Heberlein, 2011).

En person som har en blanding av psykopatiske personlighetstrekk og som vokser opp i en stabil familie samt har positive, sosiale og utdanningsmessige forutsetninger, kan muligens bli en som lyver og bedrar. Vokser derimot denne personen opp med en dårlig familie og har

en forstyrret bakgrunn, og som har de samme psykopatiske personlighetstrekkene, blir han kanskje en voldsforbryter. De sosiale faktorene og oppdragelsesmetodene former forstyrrelsens atferdsmessige uttrykk i begge tilfeller, men de har mindre virkning på personens manglende evne til empati eller til å utvikle en samvittighet (Hare, 2003).

Ifølge en biologisk modell følger psykopati av en tidlig hjerneskade eller dysfunksjon i fronten av hjernen. Forskning har derimot ikke funnet tegn på frontlappskade hos psykopater og likhetene mellom psykopater og frontlapp pasienter kan kun være overflatiske, eller så er forskjellene i det minste like viktige (Hare, 2003).

Til tross for dette har forskere likevel argumentert veldig sterkt for at psykopatens impulsivitet og stadige unnlattelse av å beherske upassende atferd kan være på grunn av en eller annen form for frontlapp dysfunksjon, selv om det ikke nødvendigvis behøver å være en omfattende faktisk skade. Flere psykopatlignende atferder som dårlig vurderingsevne og planleggingsevne, impulsivitet, unnlattelse å bli påvirket av straff og dårlig sosial atferd kan være forårsaket av skade på frontdelene av hjernen. Noen forskere kaller denne tilstanden for «erhvervede psykopati» og denne tilstanden skiller seg fra særskilte sett av personlighetstrekk og atferder som psykopati kjennetegnes av. Men at frontlappene spiller en avgjørende rolle i reguleringen av atferd og at tidlig skade gjør at frontlappene er nokså lite effektive i å regulere psykopatens atferd er imidlertid godt dokumentert (Hare, 2003).

En kan se at det finnes både teorier som hevder at psykopati er et resultat av genetiske eller biologiske faktorer og teorier som mener at psykopati er et resultat av et mangelfullt tidlig miljø. Noen av elementene som inngår i psykopati er genetisk bevis, som for eksempel mangel på empati og det fullstendige omfang av følelser, mens andre teorier hevder at psykopati er et resultat av tidlig psykologiske trauma som blant annet fattigdom, følelsesmessig eller fysisk misbruk, foreldres avvising og inkonsistente disiplinærteknikker. Dette betyr ikke at psykopater er født til å ha en sosialt avvikende rolle i livet, eller at folk automatisk blir psykopater på grunn av et dårlig oppvekstmiljø. Deres biologiske forutsetninger som miljømessige, sosiale og læringserfaringer former til et unikt individ, vil derimot utgjøre et dårlig utgangspunkt for dannelse av sosialisering og samvittighet.

Tilknytningsteorier vil gi forklaringer på alt fra angst og depresjon til multipel personlighetsforstyrrelse, schizofreni, spiseforstyrrelser, alkoholiske og kriminalitet. I forhold

til utvikling av psykopati, er det lite bevis for at dette har noe å gjøre med tilknytningsproblemer (Hare, 2003). På en annen side ser man at en dårlig oppvekst kan føre til noen fryktelige effekter som kan ligne på et par av de trekkene og atferdene som kjennetegner psykopatiforstyrrelsen. Dersom dannelsen av psykologisk foreldre-barn bånd mislykkes, trenger ikke dette nødvendigvis å resultere i noe i nærheten av alle de symptomene som utgjør psykopati. Når samfunnet klandrer foreldrene for at deres barn har utviklet seg til å bli en psykopat, blir det dobbelt så vanskelig for dem å takle dette problemet. Det er derfor viktig å være klar over at psykopati ikke nødvendigvis er et resultat av tilknytningsvansker i barndommen, men slike tilknytningsvansker kan heller betraktes som et symptom på psykopati.

Til tross for at psykopati ofte har blitt generalisert til å være et resultat av tidlig psykologisk trauma eller skadelige opplevelser, er dette langt fra bevist av klinisk erfaring og forskning. Hare (2003) mener at det ikke er noen overbevisende tegn på at psykopati er den direkte følge av sosiale eller miljømessige faktorer tidlig i barndommen. Selv om barn før skolealder som har vært utsatt for misbruk eller vanskjøtsel har større sjanse enn andre for å bli sinte, ulydige og for å vise manglende entusiasme, gjør ikke dette dem til psykopater. At vanskjøtsel og misbruk *kan* forårsake skade er det ingen tvil om.

Selv om barns foreldre og oppvekstmiljø alene ikke resulterer i psykopati, spiller de en viktig rolle i utformingen av barnet. Sosiale faktorer og oppdragelsesmetoder påvirker måten psykopati utvikles og uttrykkes gjennom atferd.

Psykopatiske holdninger og atferd er mest sannsynlig en kombinasjon av biologiske faktorer og miljømessige krefter, der den ene ikke kan sees uavhengig av den andre.

5.12 Psykiske lidelser

Flere barn sliter med psykiske lidelser og barn kan utvikle flere symptomer på flere psykiske lidelser samtidig. Hvordan miljøet påvirker barns utvikling har lenge vært sett på som årsaken til barns utvikling av psykiske lidelser. Foreldre og barns oppvekstmiljø har lenge fått mye av skylden for barnas skjeve utvikling. I dag er det mer vanlig å også se på det biologiske perspektiv. Dette fordi en vet at barnet og dets egenskaper påvirker miljøet samtidig som miljøet også påvirker barnet (Sund & Dalsegg, 1998).

Dersom en trekker inn tilknytningsteorien her, kan en se at veldig mange barn som har en utrygg tilknytningsstil utvikler psykiske lidelser. Dette gjelder derimot ikke alle barn. En utrygg tilknytningsstil vil være en stor risikofaktor for å utvikle psykiske lidelser hos barn, spesielt hvis de eksponeres for andre risikofaktorer i tillegg. Motsatt kan også barn med en trygg utviklingsstil utvikle psykiske lidelser. Disse må derimot oppleve en høyere grad av stress eller at stresset vedvarer over lengre tid enn andre barn med en utrygg tilknytningsstil. Barn med tilknytningsstil D er ekstra sårbare for å utvikle psykiske lidelser, men sjansen er stor for at barn med tilknytningsstil A og C også vil utvikle slike lidelser (Kvello, 2010). En kan dermed ut ifra denne teorien se at miljøet spiller en viktig rolle for barns utvikling av psykiske lidelser, selv om en ikke kan legge all skyld på foreldrene og barnas oppvekstmiljø.

Barn med psykiske lidelser kan komme fra familier preget av forskjellige risikofaktorer, eller de kan komme fra vanlige familier med få risikofaktorer (Folkehelseinstituttet, 2015).

Dersom barn med ulike psykiske lidelser har en stabil familie, kan det forebygges at barna utvikler seg til å bli kriminelle. Derimot er det ikke uvanlig at normale familier noen ganger er preget av belastninger og psykiske symptomer. Klarer familien på tross av dette å hindre at belastningen blir for stor, varer over lang tid eller rammer flere områder i livet, kan barn med psykiske lidelser utvikle seg til å fungere normalt (ibid). En kan derfor på den andre siden tenke seg at dårlig fungerende familier og omsorgssvikt kan forsterke og øke faren for at barn med psykiske lidelser utvikler seg til å begå kriminelle og onde handlinger. Faren for en slik utvikling kan være ekstra stor dersom barn heller ikke har andre nettverk eller andre omsorgspersoner de kan henvende seg til og som kan beskytte dem mot en slik utvikling (ibid).

Det finnes fire hovedgrupper innenfor de psykiske lidelsene som rammer barn. Disse er utviklingsforstyrrelser, atferdsforstyrrelser, emosjonelle forstyrrelser og psykosomatiske reaksjoner. Når det gjelder utviklingsforstyrrelser har årsaken i de fleste tilfeller vært knyttet til arvelige faktorer og genetikk. Dette betyr ikke at barnets oppvekstvilkår er av liten betydning. Selv om årsakene har med biologi å gjøre, vil den videre utviklingen bestemmes av hvordan barnet møter omgivelsene og hvordan omgivelsene møter barnet. Dette er noe barnet må lære seg av sine foreldre. Det er viktig slik som Erling Mossige sier, at foreldre setter tydelige grenser for barns atferd og oppførsel slik at barnet har en god mulighet til å utvikle sin egen identitet og en følelse av å være verdt noe. Barn er likevel forskjellige og er

født med ulike behov og evner. Det er derfor viktig å understreke igjen at miljøet alene ikke er årsak til problemene. En må se på arv og miljø som to sammenhengende faktorer for utvikling av psykiske lidelser.

Atferdsforstyrrelse er den mest vanlige blant de psykiske lidelsene som rammer barn. Barn med atferdsforstyrrelse har en atferd som bryter med de gjeldende normer og regler i et samfunn og avviker fra tilfredsstillende oppførsel som en kan forvente ut ifra personens alder. Men alle barn uansett alder, kjønn, kognitive forutsetninger, familiebakgrunn, bosted og tilknytning, kan ha en problematisk atferd av og til (Sund & Dalsegg, 1998). Dette er normalt og lite bekymringsfullt. Når problematferden utvikler seg over lengre tid, begrenser barnets utvikling samt skaper betydelige problemer for barnet eller andre, må vi ta det som et faresignal (Nordahl, 2009). Forskning viser at barn med atferdsforstyrrelser har vokst opp i et utrygt hjem og har et forhold til sine foreldre som kjennetegnes av krangel og fiendskap. Også her spiller barnets egenskaper inn. Evner, aktivitet, temperament og behov for kontakt og stimulering vil variere fra barn til barn og er individuelt.

Folk kan tenke at det er et uttrykk for svake sosiale ferdigheter eller svikt i barns kognitive utvikling når de viser problematferd, men det trenger ikke nødvendigvis å være dette. Det kan være en reaksjon på dårlige eller skadelige oppvekst- og læringsbetingelser (Nordahl, 2009). En kan se det som en sammenheng mellom barnet og dets omgivelser og en kan forsøke å finne forbedringspotensial i barnets miljø så vel som i barnet selv. Dette viser igjen at miljøet alene og biologiske faktorer alene ikke nødvendigvis er årsak til problemene, og en må se på disse som sammenhengende faktorer, der den ene har betydning for den andre.

De grunnleggende sosiale erfaringene som bidrar til at barnet utvikler aggresjon er avvisning, fiendtlighet, omfattende bruk av fysisk straff og psykisk eller verbal mishandling (Miller A. G., 2004). At et barn utvikler seg til å bli hjelpsom og omsorgsfull, eller fiendtlig og aggressiv er derfor et resultat av blant annet foreldrenes oppdragelse. Er det dermed sagt at dersom barn utvikler seg på en god eller dårlig måte, er det ene og alene foreldrene som har skylden?

Alle mennesker har en temperamentsstil og temperament er genetisk betinget. En kan skille mellom lett, reservert og vanskelig temperamentsstil. I de to første leveårene vil temperamentsstilen være minst stabil og derfor mest påvirkelig. Barn som vokser opp i et

ustabilt hjem med foreldre som har svakt utviklede foreldreferdigheter vil oftere utvikle psykiske lidelser enn de barna som vokser opp i et stabilt og trygt hjem med foreldre som har sterkt utviklede foreldreferdigheter. Her må en derimot også se ut ifra hvilken temperamentsstil barnet har. For at et barn med lett temperamentsstil skal kunne utvikle psykiske lidelser, må det høy grad av stress eller flere risikofaktorer til. Barn med vanskelig temperamentsstil vil ha høy grad av impulsivitet og spenningssøking, noe som øker risikoen for rusmisbruk og kriminalitet senere i livet. Vanskelig temperamentsstil fører til at barnet er utsatt for svak emosjonsregulering, har atferdsvansker og problemer med å skaffe seg venner (Kvello, 2010). Jeg stiller meg kritisk til å legge hele skylden på foreldrene for at barn med en vanskelig temperamentsstil utvikler seg på en negativ måte, dette fordi barnet og dets egenskaper påvirker miljøet samtidig som miljøet påvirker barnet. At foreldrene har ansvaret for å legge til rette for at barnet utvikler seg på en god måte kan derimot sies å være sant.

Når barn har foreldre som bryr seg får de oppfylt alle sine grunnleggende behov (Miller A. G., 2004). Samtidig vil foreldre som ikke er særlig følsomme for å samspille med hissige, stae og utfordrende barn takle slike barn mye bedre og legge til rette et bedre oppvekstmiljø for disse barna.

5.13 Dyremishandling

Det kan være vanskelig for mange å forstå hvorfor barn mishandler og dreper dyr, samtidig som mange kanskje lurer på når slik atferd skal vekke bekymring. Hvor går grensen mellom normal nysgjerrighet og dyremishandling som kan føre til menneskedrap?

Dyremishandling dreier seg om å skade, torturere eller å drepe dyr. Det har vært flere tilfeller både i Norge og utlandet der barn har mishandlet og drept dyr. Som nevnt i teorien henlegges de fleste av slike typer saker fordi politiet velger å ikke sette inn store ressurser da de ikke kan prioritere dette. En kan se at alle de fire sakene i Haugesund som tidligere nevnt, ble henlagt (Gaarder & Wernersen, 2013).

Forskning viser at barn som utfører vold mot dyr, ofte overfører denne handlingen til mennesker og at de utvikler sin voldskompetanse ved å teste ut volden mot dyr først (Gaarder & Wernersen, 2013). Johnston (2011) hevder at nesten alle voldelige kriminelle gjerningsmenn har en fortid som dyremishandlere og at forskning siden 1970-tallet har vist

[6232]
[Carolina Figved]

at det første faresignalet på senere lovovertrædelser samt voldelig og kriminell atferd, er barn som mishandler dyr.

Eksemplene som tidligere nevnt viser at den 16 år gamle gutten fra Gøteborg, innrømte selv at han hadde fantasert om å skade jenter når han drepte kattene og at han likte tanken på redde jenter. Selv om det hadde blitt sendt inn bekymringsmelding når han var 8 år, fungerte han godt på videregående skole og fikk gode karakterer. Også Erik Harris og Dylan Klebold som drepte 13 personer på skolen sin, hadde en fortid med å lemleste dyr bare for moro skyld. Når det gjelder Harris og Klebold, kunne en slik forferdelig massakre vært avverget dersom man hadde fanget opp deres lemlesting av dyr i en tidlig fase? Fra eksempelet i Sverige ser en at den 16 år gamle gutten ikke hadde blitt dømt for andre kriminelle handlinger tidligere, selv om han hadde tenkt på å skade jenter. Kan det at han ble dømt til tvungen psykisk helsevern og at dette ble tatt på alvor, ha forhindret at han senere begikk andre mer alvorlige kriminelle handlinger?

Dyrepolitiet i Sverige jobber ut ifra en teori om at de som torturere og dreper dyr har fem ganger større risiko for å begå vold mot mennesker (Gaarder, 2013). Sosiolog Carin Holm hevder at ved å stoppe dyremishandling, vil dette være et av de største forebyggende tiltakene mot vold overhodet. Voldsforsker Ragnhild Bjørnebekk sier det samme og hevder på sin side at en kan hindre fremtidige lidelser dersom voldsutviklingen under oppveksten brytes. Også hun understreker viktigheten av å se på dyremishandling som et alvorlig faresignal for negativ utvikling.

Det er likevel ikke alle som har en fortid som dyremishandler som nødvendigvis blir voldskriminelle, og enhver voldelig handling mot et dyr betyr ikke at barn er dømt til å bli en gal seriemorder (Johnston, 2011). Spesielt når barn er små, fra 1-6 års alderen, kan det være at barnet bare er nysgjerrig og ønsker å utforske på dyret. En ser ut ifra retningslinjene som tidligere nevnt, at barnet i denne alderen ikke forstår om deres handlinger mot dyr skader dem eller ikke. Dette kan noen ganger føre til at dyr blir mishandlet. Det er uansett viktig at foreldre lærer barna sine å behandle dyr på en fin måte.

Selv om de som har en fortid som dyremishandler ikke nødvendigvis blir voldskriminelle, ser vi at forskere sier at en må se på en slik atferd som det første faresignalet på senere lovovertrædelser, samt voldelig og kriminell atferd. Ser en også her på de tidligere nevnte

retningslinjene, ser en at dersom barnet er 6 år eller eldre, må en kunne anta at barnet forstår at å mishandle dyr ikke er greit. Johnston (2011) sier på sin side at å se på det å låse et dyr inne i et skap eller å utøve vold mot dyr etter å ha kranget med foreldrene sine, eller å nyte at dyr har det vondt som et faresignal, er delvis sant når barnet har den kognitive modenheten til å forstå at det hun eller han gjør er galt og fortsetter å gjøre det til tross for dette.

Når barn viser slik problematferd kan folk tenke at dette er et uttrykk for svake sosiale ferdigheter eller svikt i deres kognitive utvikling, men det trenger ikke nødvendigvis å være dette. En slik atferd kan være det Nordahl (2009) beskriver som en reaksjon på dårlige eller skadelige oppvekst- og læringsbetingelser. Her kan en forsøke å finne forbedringspotensial i egenskaper ved barnet selv, men også i barnets miljø. Miller (2009) hevder at aggresjon utvikles av grunnleggende sosiale erfaringer som avvising, omfattende bruk av fysisk straff og psykisk eller verbal mishandling. Foreldres oppdragelse påvirker om barnet vil utvikle seg til å bli hjelpsom og omsorgsfull, eller fiendtlig og aggressiv (Miller A. G., 2004). Dette viser igjen viktigheten av å også forsøke å finne mulige årsaker til slike handlinger i barnets miljø.

På en annen side har alle barn en eller annen form for temperamentsstil. Dersom noen av disse barna har en vanskelig temperamentsstil vil de ha høy grad av impulsivitet og spenningssøking. Dette kan øke deres risiko for å begå slike handlinger. Samtidig vil det være foreldrenes ansvar å lære barna at det ikke er greit å skade eller drepe dyr.

Å fokusere mer på vold mot dyr og dyremishandling, gjør det mulig å identifisere barn i risikozonen mye tidligere og gi dem en så tidlig behandling som mulig, samtidig som en kan forebygge fremtidig utvikling av alvorlig kriminalitet.

5.14 Resiliens

Barn som er motstandsdyktige og mestrer mange risikofaktorer og som kommer seg raskt etter store belastninger kaller vi resiliente (Kvelling, 2006). Dette innebærer at barna klarer å utvikle seg på en god måte til tross for at de har vært utsatt for ulike risikofaktorer. Helen Borge (2003) i Bunkholdt og Sandbæk (2008) beskriver også barn som får en normal utvikling, uten problemer og avvikt til tross for en oppvekst med unormale omgivelser som resiliens. Slike barn skiller seg ut fra andre som ikke er resiliente, ved at de er sterkere på alle måter, både kognitivt og emosjonelt. Dersom de blir utsatt for en enkelt eller langvarig

traumatisk opplevelse som for eksempel seksuelle overgrep, betyr resiliens at de ikke utvikler psykiske problemer til tross for dette og at barnet klarer å finne tilbake til måten det ville reagert på før det ble utsatt for overgrepet. Barn utvikler seg forskjellig og noen er mer motstandsdyktige enn andre og takler fare og tøffe påkjenninger på en god måte. Det avgjørende er om slike misforhold blir oppdaget og rapportert og at barnet har et godt nettverk som det kan søke trygghet og omsorg fra dersom foreldrene skulle svikte.

Det er mange faktorer som bidrar til at barn blir resiliente. Dette er beskyttelsesfaktorer som for eksempel kan være egenskaper hos barnet, foreldrenes måte å vise omsorg for barnet, samt sosial støtte fra det sosiale nettverket (Kvello, 2010). Noen personer kan være resiliente i perioder, mens andre kan være det overfor visse former for stress, belastninger og plager (Kvello, 2010). Resiliens er dermed ikke noe uforanderlig og stabilt. Det handler om hvor motstandsdyktig en er og hvilke faktorer som spiller positivt inn for at et barn skal klare seg til tross for at det blir utsatt for ulike negative faktorer som stress og omsorgssvikt.

6.0 Konklusjon

De fleste mennesker er gode mennesker som er ekstremt uselviske, som bryr seg om andre og ønsker at alle skal ha det bra. Likevel er realiteten at både ondskap og godhet finnes i verden. Det er uenigheter om hva som bør betegnes som ondskap og i hvilken form ondskap fremtrer i. Tidlig i denne oppgaven ble det bekreftet at ondskap eksisterer, men ikke som noe selvstendig. Konklusjonen er at ondskap er en egenskap ved en ting, hendelser og handlinger, og er ikke bare et psykologisk fenomen, men et mangfold av fenomener. Det dreier seg om moralsk ondskap, som er en handlingsetisk kategori og omhandler menneskets handlingsliv. Kun individer som har evne til selvbestemmelse og som kan klandres for å ha kunnet handlet annerledes, kan betegnes som moralsk onde. Vi vet at noen mennesker gjør hverandre vondt, de er i stand til å skade andre både bevisst og ubevisst, og alt for mange rammes av ondskap. På bakgrunn av dette er jeg enig i det Vetlesen (2005) sier om at det er handlingene og ikke menneskene som fortjener å bli betegnet som onde. Ondskap er summen av de menneskelige handlingene som blir gjort.

Det at barn begår onde handlinger kan for mange være vanskelig å forstå. Det er derimot et faktum at barn er i stand til å begå samme grusomme handlinger som voksne. Dette kan en se ut ifra eksemplene som tidligere nevnt. Tidligere mente forskere at barn ble født onde og at de hadde behov for en velsignelse for å bli gode. Dette synet har endret seg og flere forskere er i dag enige om at barn ikke er onde og at mennesker ikke blir født onde. Selv om konklusjonen i oppgaven er at ingen barn blir født onde, kan likevel barn utvikle seg til å begå onde handlinger. Handlinger som seksuelle overgrep og drap kan betegnes som onde, grusomme handlinger. En må derfor se nærmere på hva mulige årsaker til dette er.

Det finnes ulike forklaringer når barn begår voldsforbrytelser. En forklaring er at de må være onde, mens en annen handler om sosiale faktorer som dysfunksjonelle familieforhold og overgriperens egen erfaring som offer for vold og krenkelser. Dersom en ønsker å finne ulike forklaringer og årsaker til at barn begår onde handlinger må en heller se på både bakgrunnen til disse barna og egenskaper ved dem selv. Det blir vist tydelig i teorikapittelet at de barna som begår onde handlinger er de som selv har vært utsatt for omsorgssvikt og som lever i et dårlig oppvekstmiljø. På lengre sikt kan barn som er utsatt for ulike overgrep eller annen form for omsorgssvikt, utvikle skader som kan ha betydning for det senere i livet.

[6232]
[Carolina Figved]

En mulig forklaring som det ser ut til at flere forskere og praktikanter har kommet frem til når det gjelder barn som begår seksuelle overgrep, er at slike barn har vært utsatt for slike overgrep selv og/eller har vært utsatt for andre typer omsorgssvikt i hjemmet. Dette gjør at de har større sjanse enn andre barn som ikke lever i dysfunksjonelle familier, til å utvikle seg til å begå slike overgrep mot andre barn. Dette gjelder også for barn som begår andre typer onde handlinger.

At barn som begår onde handlinger har psykiske lidelser er en annen mulig forklaring, enten dette er atferdsproblemer eller andre personlighetsforstyrrelser. En kan også her se at det er større sannsynlighet for at slike barn begår onde handlinger enn andre barn som ikke har disse problemene. Er de samtidig utsatt for annen type omsorgssvikt, kan sannsynligheten for at de begår onde handlinger bli enda større. Mye tyder på at dersom barnet derimot lever i en familie med gode omsorgspersoner og trygge omgivelser, vil det minske faren for at barnet utvikler seg på en slik negativ måte. Dette viser viktigheten med gode omsorgspersoner og at barn har behov for signifikante andre for å klare å overleve.

Selv om barn har dårligere forutsetninger enn andre barn til å klare seg i livet dersom de vokser opp med dårlige foreldre og en tilknytningsstil D, vet vi at mange barn klarer seg til tross for dette. Tilknytningsstiler og oppvekstmiljø alene kan derfor ikke ses som en avgjørende faktor for at barn begår onde handlinger.

Psykopati er enda en mulig forklaring for hvordan barn utvikler seg. Dette er en egenskap ved barnet selv og det å betegne barn for psykopater kan være vanskelig for mange, fordi alle unger er til en viss grad egosentriske, svikefulle og manipulerende. Forskning viser likevel at voksne blir ikke plutselig psykopater. Elementer av denne personlighetsforstyrrelsen viser seg allerede i svært tidlig alder. På bakgrunn av dette konkluderes det med at barn kan ha medfødte egenskaper som gjør at de kan betegnes som psykopater og når barn har denne formen for personlighetsforstyrrelse, er det lite deres foreldre kan gjøre. En kan derfor ikke skylde på foreldrene for denne forstyrrelsen. Det som derimot er foreldrenes ansvar, er å legge til rette for at barna vokser opp i et trygt og stabilt hjem, og søker om hjelp fra rådgivere og terapeuter dersom de har slike barn. Dette viser også viktigheten av at fagfolk som arbeider med barn vet de forskjellige kjennetegnene på psykopati, slik at de tidlig kan fange opp disse barna og arbeide forebyggende. For både barn

og deres familier kan hjelp fra personer med god kompetanse hindre ulike skadevirkninger i fremtiden.

Det er viktig at de sosiale, psykologiske og biologiske faktorene som er nevnt i teorikapittelet ses på som sammenhengende faktorer og at en ikke vurderer bare en av dem som årsak for barns negative utvikling. Dette fordi de er alle avgjørende for hvordan barn utvikler seg.

Når det gjelder dyremishandling må vi ta dette som et faresignal. Selv om ikke alle barn som torturerer og dreper dyr blir voldskriminelle, viser forskning at det er viktig at dette blir tatt på alvor for å kunne ha en mulighet til å forebygge andre kriminelle voldshandlinger på et senere tidspunkt. Også her er det ikke nødvendigvis bare egenskaper med barn som alene er årsaken til at de mishandler og dreper dyr. Foreldrene har et ansvar for å lære barna hvordan en skal behandle dyr og en slik atferd kan også være signal på ulike typer omsorgssvikt. En må likevel skille mellom barn som mishandler og dreper dyr. Noen barn er så små at hensikten ikke er å skade dyrene, men å utforske. Det er ofte noe mer som ligger bak når eldre barn mishandler og dreper dyr, men dette gjelder ikke i alle tilfeller. Alderen til barn som begår slike handlinger må derfor vurderes og det er uansett viktig at en tar slike handlinger på alvor.

I arbeid med barn og unge som har begått det oppgaven betegner som onde handlinger, er det nødvendig å ha god generell kunnskap om hva som fremmer god utvikling og kunne skille mellom vanlig og svært uvanlig atferdstrekk for å kunne fange opp de barna som det er grunn til å bekymre seg for. Klarer en å identifisere slike barn på et tidlig tidspunkt og gi dem en så tidlig behandling som mulig, kan det forhindre fremtidige overgrep eller annen kriminalitet.

En kan se at barn og ondskap er et viktig tema og selv om en ikke tenker at barn kan begå ulike typer onde handlinger, viser forskning at det har skjedd tidligere og det skjer rundt om i verden i dag. Det er derfor viktig at en forsøker å forstå og finne mulige årsaker til at sånne ting skjer og ikke avfeier mennesker som onde, slik at en har større mulighet til å forhindre at en handling skjer eller at en handling eskaleres til flere.

Det kan være viktig at de som forsker på et område som dette og utfører ulike undersøkelser, publiserer funnene sine skriftlig. Slik kan det bli lettere for flere som arbeider

[6232]
[Carolina Figved]

med barn og unge å forstå og øke sin kunnskap på hvorfor slike ting skjer. Mange kan vegre seg for å arbeide med barn og unge som har begått slike handlinger, og de kan avfeie deres handlinger som onde. Vet de derimot mer om årsaker og forklaringer som forskere har kommet frem til gjennom legitime undersøkelser, kan det resultere i bedre behandling på rett tidspunkt, fordi flere våger å ta del i arbeid med slike barn.

7.0 Referanser

- Aasland, M. W. (2009). *Si det til noen - en bok om seksuelle overgrep mot barn og unge*. Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- Alford, F. C. (1997). *What evil means to us*. New York: Cornell University Press.
- Andenæs, J., & Sulland, F. (2012, Juli 5). *Drap*. Hentet fra Store norske leksikon:
<https://snl.no/drap>
- Aveyard, H. (2010). *Doing a literatur review in health and social care: A practical guide (2nd edition)*. McGraw Hill education.
- Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet. (2012, Februar). *Å vokse opp*. Hentet fra Bufetat:
http://www2.bufetat.no/Documents/Bufetat.no/Barnevern/Aa_Vokse_Opp/Aa_Vokse_Opp.pdf
- Bø, I. (2000). *Barnet og de andre*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Borge, A. I. (2010). *Resiliens, risiko og sunn utvikling*. Oslo : Gyldendal forlag.
- Brenna Grivi Jarle, T. B. (2013, Oktober 12). *VG nyheter*. Hentet fra VG:
<http://www.vg.no/nyheter/innenriks/faren-forsoekte-aa-stanse-stord-drapet/a/10144068/>
- Bunkholdt, V., & Sandbæk, M. (2008). *Praktisk barnevernarbeid*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Card, C. (2002). *The Atrocity Paradigm - A theory of evil*. New York: Oxford University Press.
- Christophersen, R. (2014, Januar 17). *Stord drapet henlagt*. Hentet fra Bergens Tidende:
<http://www.bt.no/nyheter/Stord-drapet-henlagt-3024453.html>
- Evenshaug, O., & Hallen, D. (2007). *Barne- og ungdomspsykologi*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Førland, M., & Mossige, S. (1993). *Forebygging av seksuelle overgrep mot barn*. Oslo: Norges forskningsråd avd NORAS.

- Gaarder, M. (2013, Oktober 8). *Kattemorder fantaserte om å skade unge kvinner*. Hentet fra NRK: <http://www.nrk.no/fordypning/fantaserte-om-a-skade-unge-kvinner-1.11284550>
- Gaarder, M., & Wernersen, C. (2013, Oktober 14). *Dyremishandling kan føre til menneskedrap*. Hentet fra NRK: http://www.nrk.no/fordypning/_-dyrevold-kan-bli-menneskevold-1.11261278
- Gerrard, N. (2009, April 07). *Making little monsters*. Hentet fra The telegraph: <http://www.telegraph.co.uk/comment/personal-view/5121388/Making-little-monsters.html>
- Grønlie, R. (2010, November 16). *Unge overgripere trenger hjelp*. Hentet fra Forskning.no: <http://forskning.no/barn-og-ungdom-kjonn-og-samfunn-seksualitet-sosiale-relasjoner/2010/11/unge-overgripere-trenger>
- Gullhaugen, A. S., Nørbech, P., & Teigset, I.-A. (2012). Tidsskrift for norsk psykologiforening vol. 49, nummer 12. *Kan psykologi behandles?*, ss. 1166-1173.
- Halse, J. A. (2007). *Negativ sosial arv*. Vejle: Kroghs forlag.
- Hare, R. D. (2003). *Uten samvittighet - psykopatene blant oss og deres foruroligende verden*. Oslo: Ad Infinitum AS.
- Heberlein, A. (2011). *En liten bok om ondskap*. Stockholm: Cappelen Damm AS.
- Hillestad, T. M. (2011). Den uforklarlige ondskapen. *Tidsskrift for norsk psykologiforening*, ss. 1116-1117.
- Ingenes, E. K. (2011). *I møte med unge overgripere*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Ingenes, K. E., Kleive, H., & Garbo, E. (2008). *Unge overgripere*. Bergen: Hospitalet Betanien .
- Jacobsen, D. I. (2010). *Forståelse, beskrivelse og forklaring - Innføring i metode for helse- og sosialfagene (2.utg.)*. Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- James, E., & MacDougall, I. (2010, Mars 20). *The Norway town that forgave and forgot its child killers*. Hentet fra The Guardian:

<http://www.theguardian.com/theguardian/2010/mar/20/norway-town-forgave-child-killers>

Jarlsbo, R. (2012, September 27). *På dette rommet bor et barn som har begått seksuelle overgrep*. Hentet fra Dagbladet:
http://www.dagbladet.no/2012/09/27/magasinet/seksuelle_overgrep/barn/overgrep/behandlingsmetoder/23609701/

Johannessen, K. (2013, Oktober 12). – *Det er nesten rart barn ikke dreper andre barn oftere*. Hentet fra Tv2 nyheter: <http://www.tv2.no/a/4136345>

Johnston, J. E. (2011, April 27). *Psychology today*. Hentet fra The human equation:
<https://www.psychologytoday.com/blog/the-human-equation/201104/children-who-are-cruel-animals-when-worry>

Kirkengen, A. L. (2009). *Hvordan krenkede barn blir syke voksne*. Oslo: Universitetsforlaget.

Kleive, H. (2008). Pathways to sexual abuse. I G. O'Reilly, W. L. Marshall, A. Carr, & R. C. Beckett, *The handbook of clinical intervention with young people who sexually abuse*. (s. 62).

Kripos. (2013). *Nasjonal drapsoversikt 2013*. Hentet fra Politiet:
https://www.politi.no/vedlegg/lokale_vedlegg/kripos/Vedlegg_2398.pdf

Kvello, Ø. (2006). *Risiko og beskyttelse ved ungdoms rusmiddelmisbruk, nr 4*. Hentet fra Idunn:
http://www.idunn.no/file/ci/2913089/rus_2006_04_risiko_og_beskyttelse_ved_ungdoms_rusmiddelmisbruk.pdf

Kvello, Ø. (2010). *Barn i risiko*. Oslo: Gyldendal Akademisk.

Lewis, D. O., Moy, E., Jackson, L. D., Aaronson, R., Restifo, N., Serra, S., & Simos, A. (2007, November 9). *Biopsychosocial Characteristics of Children Who Later Murder: A Prospective Study*. Hentet fra NCBI:
<http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2072934/#R25>

[6232]
[Carolina Figved]

- Likestillingsutvalget. (2012, September 25). *NOU 2012:15*. Hentet fra Regjeringen.no:
https://www.regjeringen.no/nb/dokumenter/nou-2012-15/id699800/?docId=NOU201220120015000DDDEPIS&q=sosial%20arv&navchap=1&ch=4#match_2
- Lind, L. (1994). *Sosial arv*. Otta: Tano.
- Liverød, J. R. (2012, Mars 1). *Ondskapens psykologi*. Hentet fra Webpsykologen:
<http://www.webpsykologen.no/video/ondskapens-psykologi/>
- Liverød, J. R., & Liverød, S. R. (2011, August 23). *Ondskap eller galskap?* Hentet fra Webpsykologen: <http://www.webpsykologen.no/artikler/ondskap-eller-galskap/>
- Martinsen, V. (2015). *Jean-Jacques Rousseau*. Hentet fra Filosofi.no:
<http://filosofi.no/immanuel-kant/jean-jacques-rousseau/>
- Miller, A. (1986). *I begynnelsen var oppdragelsen*. Gjøvik: Gyldendal Norsk Forlag.
- Miller, A. (1995). *Pictures of a childhood*. London: Virago press.
- Miller, A. G. (2004). *The social psychology of good and evil*. New York: The Guilford Press.
- NKVTS. (2007). *Barn og ungdom som begår seksuelt krenkende handlinger*. Hentet fra Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress:
<http://www.nkvts.no/tema/Sider/BarnogungdomsomBegaarSeksueltkrenkendehandlinger.aspx>
- Nordahl, T. S.-A. (2009). *Atferdsproblemer blant barn og unge*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Nyman, A., Risberg, O., & Svensson, B. (2003). *Unge seksuelle krænkerere - Om overgrep og behandling*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Paul, J. (2003). *When kids kill - Unthinkable crimes of lost innocence*. London: Virgin Books.
- Sivertsen, M. B. (2007). *Hvordan virker indsatsen mod negativ social arv*. København: Socialforskningsinstituttet.
- Skre, I. B. (2014, Januar 13). *Barneseksualitet*. Hentet fra Store norske leksikon :
<https://snl.no/barneseksualitet>

- Søderlind, D. (2006, Juni 11). *Ondskapen er ikke banal*. Hentet fra Forskning.no:
<http://www.forskning.no/artikler/2006/juni/1149766706.78>
- Søftestad, S. (2009). *Seksuelle overgrep - fra privat avmakt til tverretatlig handlekraft*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Søftestad, S., Hildén, K., Haga, H. J., & Bjørtvedt, M. (2007, Januar). *Unge overgripere i familiebehandling - erfaringer fra det tverretatligebehandlingstilbudet TVERS i Vest-Agder*. Hentet fra Idunn:
<http://www.idunn.no/content?marketplaceId=2000&languageId=1&contentItemId=3156233&pageName=printVersion&siteNodeId=3280609&skipDecorating=true>
- Søftestad, S., Hildén, K., Haga, H. J., & Bjørtvedt, M. (2007, Januar). *Unge overgripere i familiebehandling - erfaringer fra det tverretatligebehandlingstilbudet TVERS i Vest-Agder*. Hentet fra Idunn:
http://www.idunn.no.ezproxy.uis.no/fokus/2007/01/unge_overgripere_i_familiebehandling_-_erfaringer_fra_det_tverretatlige_beh
- Staub, E. (2003). *The psychology of good and evil - Why children, adults and groups help and harm others*. New York: Cambridge University press.
- Støren, I. (2013). *Bare søk! Praktisk veiledning i å gjennomføre en litteraturstudie*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Sund, H., & Dalsegg, A. (1998). *Psykiske lidelser hos barn*. Oslo: Rådet for psykisk helse.
- Svendsen, L. F. (2002). *Ondskapens filosofi*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Svendsen, S. H. (2011, Desember 14). *Voldsforsker om barn som dreper barn:- Kan eksplodere i voldsomt sinne*. Hentet fra Vg nyheter:
<http://www.vg.no/nyheter/utenriks/sverige/voldsforsker-om-barn-som-dreper-barn-kan-eksplodere-i-voldsomt-sinne/a/10016553/>
- Tetzchner, S. V. (2001). *Utviklingspsykologi*. Oslo: Gyldendal Akademisk.

[6232]
[Carolina Figved]

Toppo, G. (2009, April 14). *10 years later, the real story behind Columbine*. Hentet fra USA TODAY: http://usatoday30.usatoday.com/news/nation/2009-04-13-columbine-myths_N.htm

Vetlesen, A. J. (2005). *Evil and Human Agency - Understanding collective Evildoing*. Cambridge: Cambridge University Press.

Vetlesen, A. J. (2006). *Menneskeverd og ondskap*. Oslo: Gyldendal Akademisk.